

**Ο φόβος ως μέσο στιγματισμού του χώρου και του “άλλου”
η περίπτωση της Ομόνοιας**

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Σχολή Αρχιτεκτόνων-Μηχανικών
Δ.Π.Μ.Σ. “Αρχιτεκτονική-Σχεδιασμός του χώρου”
Κατεύθυνση Β’ “Πολεοδομία-Χωροταξία”

**Ο φόβος ως μέσο στιγματισμού του χώρου και του “άλλου”
η περίπτωση της Ομόνοιας**

Διπλωματική Εργασία

Μητσέλου Χριστίνα-Σπυριδούλα
Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Βαΐου Ντίνα, Κουτρολίκου Παναγιώτα

Αθήνα, Δεκέμβριος 2018

Μερικές σκέψεις και ευχαριστίες

Προσωπικές σκέψεις και αναζητήσεις γύρω από τη συνθήκη της αποξένωσης στη δυτική μητρόπολη υπήρξαν το ερέθισμα για αυτήν τη διπλωματική. Ο φόβος, ο ξένος, το άγνωστο, η περιορισμένη επαφή, η απουσία της οικειότητας, υπήρξαν ζητήματα που με απασχόλησαν σε απομονωμένες περιπλανήσεις στην Αθήνα και με οδήγησαν στην κατεύθυνση αναζήτησης του «άλλου», του στιγματισμού, και των συναντήσεων σε μια πόλη που η ετερότητα γίνεται θύμα ακριβώς επειδή θεωρείται απειλή.

Από τις πρώτες θεωρήσεις, τις πρώτες απόπειρες συγγραφής, μέχρι και αυτές τις τελευταίες μέρες που ολοκληρώνεται το παρόν κείμενο, με συντρόφευσαν, με στήριξαν και με βοήθησαν κάποια ιδιαίτερα πρόσωπα που θα ήθελα να αναφέρω, καθώς η συμβολή τους ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Αρχικά οι επιβλέπουσες καθηγήτριάς μου, η κυρία Παναγιώτα (Πέννυ) Κουτρολίκου και η κυρία Ντίνα Βαϊου, που με τις συμβουλές, τις ιδέες τους, και τις συζητήσεις μας, με βοήθησαν να συγκροτήσω τη σκέψη μου και να «συνθέσω» την εργασία μου. Τον Αλέκο και το Χρήστο, με τους οποίους μοιράστηκα πολλές συζητήσεις γύρω από το θέμα της εργασίας μου και στους οποίους εναπόθεσα τη φωτογραφική της τεκμηρίωση. Έπειτα, κάποιους στενούς μου φίλους που με συμβούλευσαν και μου πρότειναν πράγματα που εμπλούτισαν την έρευνα, τη γραφή και τη σκέψη μου και που «ανέχτηκαν» τους προβληματισμούς μου, όσο και φίλους-συμφοιτητές με τους οποίους συμπορευτήκαμε και συνεργαστήκαμε σε αυτό το μεταπτυχιακό. Και τέλος ένα ευχαριστώ, που έχει ήδη ειπωθεί προσωπικά, στους ανώνυμους ανθρώπους που δέχθηκαν να συμμετάσχουν στις συνεντεύξεις που τους ζήτησα, ξεκλέβοντας τους λίγο χρόνο από την εργασία, τη χαλάρωση, την καθημερινότητά τους στην πλατεία.



προσωπικό σκίτσο

Περιεχόμενα

Μερικές σκέψεις και ευχαριστίες	2
Περίληψη	5
Abstract	5
1. Εισαγωγή	6
2. Ερευνητικά ζητήματα και μεθοδολογία	10
3. Το «άλλο», ο φόβος και η πόλη	13
Η αντίληψη του εαυτού	14
Κοινωνική ταυτότητα και κοινωνική ομάδα	16
Τα «άλλα» άτομα	17
Ο φόβος του «άλλου»	18
Η δαιμονοποίηση του «άλλου» στο δημόσιο λόγο	20
Στιγματισμός του χώρου: οι χώροι των «άλλων»	21
4. Η Ομόνοια	26
Αναδρομή στην ιστορία της πλατείας.....	26
Η επίδραση της κρίσης	30
5. Αφηγήσεις του δημόσιου λόγου	34
Προ-έρευνα: η χρονική εμφάνιση της Ομόνοιας-γκέτο	34
Έρευνα: αναπαραστάσεις εφημερίδων το διάστημα 2017-2018	37
Tripadvisor	38
Καθημερινή	40
Συμπεράσματα για την «Καθημερινή»	45
Lifo	48
Συμπεράσματα για τη Lifo.....	59
Αφορισμοί και προσδοκίες του δημόσιου λόγου για την πλατεία	60
6. Η Ομόνοια του τώρα (σε τροχιά τουριστικοποίησης)	63
7. Συνεντεύξεις στην πλατεία	69
Οι ερωτώμενοι της Ομόνοιας	69
Μια κοινή διαπίστωση.....	71
Η παρελθούσα «εμπειρία» και η χρονική υπόσταση των συναντήσεων	71
Ανασφάλεια, συνήθεια και ελευθερία	76
Η επαφή με τους «άλλους»: αλληλοαποδοχή, απόρριψη, φοβίες, δαιμονοποιήσεις, προκαταλήψεις	80
Η επιθυμητή Ομόνοια.....	84
Ζητήματα δημόσιου χώρου.....	85
8. Συμπεράσματα	89
Η πλατεία ως διακύβευμα: από την απόρριψη στη διεκδίκηση.....	89
Μεταίχιμος χώρος;.....	92
Αντί επιλόγου: στιγματισμός σε συνέχεια	95

Βιβλιογραφία / Παράρτημα.....	97
Συγγράμματα, Άρθρα & Έρευνες	97
Άρθρα για τις «Αφηγήσεις του δημόσιου λόγου»	100
Καθημερινή	100
Lifo	102
Άρθρα ιστότοπων για την «Προ-έρευνα: η χρονική εμφάνιση της Ομόνοιας-γκέτο»	103
Άρθρα από την Καθημερινή για την «Επίδραση της κρίσης»	104

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία καταπιάνεται με το ζήτημα του φόβου ως μέσο και αιτία στιγματισμού του χώρου και του «άλλου», το οποίο διερευνά σε μία ιστορική πλατεία της Αθήνας, την Ομόνοια. Το συναίσθημα του φόβου για κάτι νέο που εισέρχεται ή που αποκλίνει από μια ισχύουσα κανονικότητα, οδηγεί συχνά στο στιγματισμό του, στη βάση της σκέψης ότι αυτό, το επονομαζόμενο ως «άλλο», αποτελεί απειλή. Σήμερα ο στιγματισμός, έχει συχνά την αφετηρία του στις αναπαραστάσεις του δημόσιου λόγου της εκάστοτε κοινωνίας, με αρνητικές επιπτώσεις για τις κοινωνικές ομάδες της διαφορετικότητας στον αστικό χώρο.

Η πλατεία Ομόνοιας εδώ και χρόνια αναλαμβάνει από το δημόσιο λόγο μολυσματικές ταυτότητες, σχετιζόμενες με ένα «άλλο» που δραστηριοποιείται εκεί, και τρομάζει ή θεωρείται πως απειλεί τους επιθυμητούς κατοίκους και επισκέπτες της Αθήνας. Η έρευνα σκοπό έχει να συγκεντρώσει κάποια παραδείγματα των αφηγήσεων του δημόσιου λόγου για την πλατεία και των ανθρώπων που τη βιώνουν καθημερινά, ώστε να φέρει σε επαφή την αναπαράσταση με την εμπειρία, και να σκιαγραφήσει μέσα από αυτές το πώς προσεγγίζεται το «άλλο», ο στιγματισμένος χώρος, τις ταυτότητες και σχέσεις που παράγονται μεταξύ των ετεροτήτων, και εν τέλει τις προσδοκίες για το χώρο που τις υποδέχεται. Είναι άραγε δυνατή η ύπαρξη ενός μεταίχμιου χώρου, όπου υπερβαίνεται ο φόβος και το στίγμα για το «άλλο»;

Abstract

This thesis presents the issue of the fear as a meaning and cause of stigmatization of the space and the “other”. Omonoia square in the historic centre of Athens, is selected as case study. The sensation of fear of something new that enters or deviates from a valid regularity often leads to its stigmatization, based on the thought that this, which is identified as the “other”, is a threat. Nowadays, the stigmatization often starts from the representations of the public discourse in the contemporary society, with negative consequences for the social groups of diversity in the urban space.

Especially Omonia square has received many negative identities from the greek public discourse, which are connected with the “other”, that is visible there and which is considered a threat for the local people and visitors. My research field has the aim to give some examples of the narratives from the public discourse and from the local people with a daily experience on the square, to bring together the representations and the experiences, in order to “sketch” how the “other” and the stigmatized space are approached, which identities and human ties are produced between the heterogeneities and finally to explore the expectations for the space. Is it possible to have a transitional common space, where the fear of the “other” and its stigma will be mastered?

1. Εισαγωγή

«Το εγώ κάθε προσώπου έγινε το κυριότερο φορτίο του, το γνώθι σαυτόν έγινε σκοπός, αντί να είναι μέσον με το οποίο ο καθένας γνωρίζει τον κόσμο» (Sennett, 1999:16)

Η εξατομίκευση της εμπειρίας στη σύγχρονη μητρόπολη, όπως ξεκινά να την προσεγγίζει ο Sennett στις διερευνήσεις του για τον εκφυλισμό του δημόσιου χαρακτήρα της αστικής καθημερινότητας, η απομόνωση στην οποία οδηγεί, αλλά και η ίδια η αλλοτρίωση του δημόσιου χώρου ως χώρου επαφής -άρα και του δημόσιου άνθρωπου- σήμερα, γίνονται οι αφορμές της παρούσας διπλωματικής να στραφεί προς εκείνη την «απειλούμενη» συνθήκη που μπορεί να ταυτιστεί με τη δημιουργία της πόλης: τις ανθρώπινες συναντήσεις. Ως πεδίο καθημερινών εμπειριών αυτών που την κατοικούν, η πόλη μεταβάλλεται στο χρόνο από τη διασταύρωση των εμπειριών αυτών, και με τη σειρά της επηρεάζει την πραγμάτωσή τους. Οι σύγχρονες μητροπόλεις, ως παγκόσμια κέντρα πυκνώσης εμπειριών και εκκίνησης νέων διαδικασιών στην καθημερινή ζωή, έχουν ήδη μετατραπεί σε τόπους σύγκλισης ετεροτήτων, των οποίων η συνάντηση γεννά συγκρούσεις, συμφωνίες, επηρεάζοντας τη συν-κατοίκησή τους. Η συνάντηση, τουλάχιστον η απρογραμμάτιστη, τοποθετείται συχνά στο δημόσιο χώρο της, αυτόν που από κοινού θεωρητικά χρησιμοποιούν όλοι της οι κάτοικοι, μόνιμοι ή προσωρινοί, στην καθημερινότητά τους, όταν εξέρχονται της προσωπικής τους κατοικίας. Στο δημόσιο χώρο κατά την αλληλεπίδραση με τους άλλους, και στο βαθμό που κάθε άτομο επηρεάζεται από τις χωρικότητες της πόλης όπου κατοικεί, είναι πιθανά άπειρα σενάρια εμπειριών, χαράς, λύπης, αδιαφορίας, συγκίνησης ή φόβου (Tulumello, 2017).

Αντικείμενο ενδιαφέροντος της παρούσας διπλωματικής είναι η εμπειρία του φόβου στις συναντήσεις αυτές, τα δρώντα υποκείμενα (θύμα και υποκείμενο του φόβου) και ο χώρος αλληλεπίδρασής τους. Ο λόγος που γίνεται η συγκεκριμένη επιλογή, έγκειται στο προσωπικό μου ενδιαφέρον, για εκείνο το συναίσθημα που προκαλείται από κάτι ανοίκειο ή αποκλίνον προς μια «κανονικότητα» της καθημερινής ζωής, το φόβο για το «άλλο» ταυτισμένο συχνά με ρητορικές εγκληματικότητας, που αλλοτριώνει τους συναντώμενους και καταλύει τις κοινωνικές σχέσεις, πολλές φορές πριν ακόμη αυτές συσταθούν σε μια ενσώματη εμπειρία.

Ο φόβος εντοπίζεται στη συνειδητοποίηση ενός κινδύνου που απειλεί την οντότητά μας με διάφορους τρόπους, ως προς την ύπαρξη, την κοινωνική θέση (Bauman, 2006). Η επερχόμενη απειλή γίνεται ακόμη πιο τρομαχτική όταν τη γνωρίζουμε λιγότερο και η αβεβαιότητα που μας προκαλεί, γίνεται ο φόβος μας για την άγνοια που έχουμε. Σε μια φοβική εμπειρία αλλά και στη σκέψη του τραύματος που μπορεί να προκαλέσει μια ενδεχόμενη φοβική εμπειρία, ενσαρκώνονται οι ρόλοι του θύτη και του θύματος. Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι κατά τη βίωση ενός τέτοιου συναισθήματος στην πόλη, παράγονται και ταυτότητες ανεπιθύμητων και επιθυμητών αντίστοιχα ανθρώπων. Ταυτόχρονα διαμορφώνονται συγκεκριμένες χωρικότητες που επιλέγονται ή απορρίπτονται από το άτομο, ειδικά όταν αυτό μπει στο ρόλο του θύματος και τοποθετηθεί σε συγκεκριμένους χώρους της πόλης τα υποκείμενα του φόβου του. Οι ανεπιθύμητοι, προκαλώντας το φόβο γιατί η συμπεριφορά και δράση τους θεωρείται επικίνδυνη, αντιτιθέμενη ή αποκλίνουσα από μια εγκατεστημένη νόρμα, εξοστρακίζονται από δράσεις και χώρους

στην πόλη. Μπορούμε λοιπόν σε μια προέκταση –η οποία θα αναλυθεί αργότερα- να κάνουμε λόγο για μια διάκριση των επιθυμητών «εμείς» και των ανεπιθύμητων «άλλων» μέσα από μια αίσθηση φόβου των μεν για τους δε, που ταυτίζεται συχνά με το φόβο του εγκλήματος{Ceccato 2012{Sandercock 2005}}, και αποτυπώνεται (ή και επιβάλλεται συχνά) στο χώρο, άρα και για επιθυμητούς και ανεπιθύμητους, δημόσιους έστω, χώρους στην πόλη.

Το «άλλο», όσο μένει αόρατο στην καθημερινότητα της πόλης και δεν επεμβαίνει με τρόπο ενεργητικό να διεκδικήσει τη θέση του σε αυτήν, ελάχιστα απασχολεί τους επιθυμητούς «εμείς» και τον κυρίαρχο λόγο που τους εκπροσωπεί. Ταυτόχρονα, όταν μια περιοχή, ή ακόμη ένας δημόσιος χώρος ταυτιστεί με φοβικές εμπειρίες ή θεωρηθεί –από κάποιον κυρίαρχο λόγο- ικανός να «φιλοξενήσει» φοβικές εμπειρίες λόγω της κυριαρχίας σε αυτόν ενός «άλλου» με ενοχοποιημένη ταυτότητα, θα αποφευχθεί ως προορισμός ή πέρασμα από αυτούς που ταυτίζονται με το ρόλο του θύματος. Η εμπειρία της συνάντησης λοιπόν, όταν αποφεύγονται οι χώροι όπου συχνά περιορίζεται το «άλλο» που συνειδησιακά αποτελούν κυρίως άβατο για τους «επιθυμητούς «εμείς» (χώροι και περιοχές που συχνά στιγματίζονται και ως γκέτο), αν αναζητήσουμε μια πύκνωση της συνάντησης αυτής σε ένα νοητό χώρο, μπορεί να συμβεί σε χώρους της πόλης που



προσωπικό σκίτσο

εμφανίζουν μια «μεταιχμιακότητα». Ως «μεταιχμιακότητα» εννοείται εδώ η συνθήκη συνύπαρξης των ετεροτήτων σε ένα χώρο, η οποία συνύπαρξη στο μεταίχμιο χώρο μένει σε μεταβατική κατάσταση, προκύπτοντας από τη διεκδίκηση του χώρου από το «άλλο», που έχει αποσπασματικά εμφανιστεί σε αυτόν, και την ταυτόχρονη διεκδίκηση από τους «εμείς». Ένας «μεταίχμιος» χώρος, είναι το μέρος όπου αναπόφευκτα θα διασταυρωθούν οι ετερότητες.

Ταυτόχρονα, η συνάντηση που δε συντελείται πάντα με όρους αλληλοκατανόησης και αποδοχής, αλλά μένει συχνά σε ένα επίπεδο παράλληλης ύπαρξης των ετεροτήτων, επηρεάζεται στην πραγμάτωσή της και από τις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου (μέσα ενημέρωσης, μέσα κοινωνικής δικτύωσης) που διαχειρίζεται την κοινή γνώμη. Ο δημόσιος λόγος προσλαμβάνει την πραγματωμένη εμπειρία ή ακόμη και αυτήν που δεν έχει συμβεί ακόμη, την επεξεργάζεται και την αναπαράγει-αναπλάθει, διαμορφώνοντάς της μια νέα εικόνα, την οποία αναμεταδίδει στο πλήθος των θεατών/ακροατών, ένα κοινό κυρίως παθητικό μπροστά στα μηνύματα που εκλαμβάνει. Η «ανανεωμένη» εικόνα, αποτελεί μια μεροληπτική παρουσίαση ενός γεγονότος, αλλά καταφέρνει να μεταφράζεται στην αντίληψη του (επιθυμητού) ακροατή, ως αποτύπωση και μετάδοση της αλήθειας, συντελλώντας έτσι στην κατασκευή μιας διαστρεβλωμένης κοινωνικής πραγματικότητας. Η πρόσληψη της εκάστοτε αναπαράστασης θα επηρεάσει και θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό πολλές φορές τη δράση και τη συμπεριφορά του κοινού απέναντι στην προβαλλόμενη πληροφορία που έχει για το «άλλο», αφού πρώτα έχει υποδείξει ποιο είναι αυτό.

Συνεπώς, ο δημόσιος λόγος έχει αποδώσει στο κοινό του ρόλους, των «εμείς» και των «άλλων», των αποδεκτών ή επιθυμητών και των μη αποδεκτών ή ανεπιθύμητων, η συνάντηση των οποίων διαδραματίζεται συχνά εξαρχής υπό την απόλυτη επίγνωση των ρόλων αυτών. Μπροστά σε μια κανονικότητα που διατηρείται στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής που εκπροσωπεί, ο δημόσιος-κυρίαρχος (πλέον) λόγος, στιγματίζει τη διαφορετικότητα, υποδεικνύοντας τους «άλλους», αφορίζοντας τις ένοχες πρακτικές τους και κυκλώνοντας τους χώρους όπου αυτοί είναι ορατοί ως «άβυσσος» της πόλης. Η «μεταιχμιακότητα» ενός τόπου, η δυνατότητά του να λειτουργήσει ως πεδίο διάδρασης των ετεροτήτων, κατακερματίζεται μπροστά στην ανάγκη της ασφάλειας που η κανονικότητα της πόλης υπόσχεται να προσφέρει, η οποία όμως αφορά επίλεκτους ανθρώπους και συμπεριφορές, θέτοντας όρια στην απόκλιση. Κατά αυτήν την έννοια, ο δημόσιος λόγος διαμορφώνει αφηγήσεις για το χώρο και το άτομο, τις οποίες απευθύνει καθολικά στο ακροαματικό κοινό, όπου σε συνδυασμό με το άγχος που προκαλούν οι διάφορες επίκαιρες κοινωνικές αλλαγές, συντελούν στην κατασκευή φόβων σε ένα «μακρο-κοινωνικό» επίπεδο, όπως σημειώνει η Ceccato επικαλούμενη τις διερευνήσεις του Gerbner (Ceccato 2012).

Στην Αθήνα της πρόσφατης κρίσης, μπορούμε να εντοπίσουμε χώρους, όπου η συνάντηση των ετεροτήτων θεωρείται ή ενδεχομένως και μετατρέπεται σε φοβική εμπειρία, χωρίς απαραίτητα τη διαμεσολάβηση κάποιας ενέργειας του υποτιθέμενου θύτη που να τραυματίζει με κάποιον τρόπο το υποτιθέμενο θύμα. Χώρους που ο δημόσιος λόγος αναπαριστά μέσα στα χρόνια, ως πεδία συγκρούσεων, ως επικίνδυνες περιοχές, που επικοινωνούν με τα «άβυσσος» της πόλης. Η πλατεία Ομόνοιας είναι ένας κατεξοχήν τόπος πύκνωσης των συναντήσεων των ετεροτήτων στο κέντρο, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της κρίσης των τελευταίων ετών, αλλά και στην ιστορία της πόλης. Διατηρώντας ανέκαθεν το ρόλο της πύλης εισόδου στην

Αθήνα, από τις πρώτες μεταναστεύσεις μέχρι και τις σημερινές, λειτουργούσε και λειτουργεί ως κόμβος ανθρώπινων ροών, και ως τόπος ενδιάμεσος μεταξύ της κοσμικότητας του υπόλοιπου κέντρου και των πιο φτωχών γειτονιών εγγύτερα. Κατά προέκταση μπορούμε να φανταστούμε την Ομόνοια να λειτουργεί πιο μεταιχμιακά, χάρη ακριβώς σε αυτή τη χρόνια ιδιότητά της να μετεωρίζεται μεταξύ διαφορετικών χώρων στην πόλη.

Η εμπειρία του χώρου συχνά εμπλουτίζεται με ετερότητες πέραν των μεταναστών, συνθέτοντας στην πλατεία ένα μικρόκοσμο του «άλλου» -αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτήν την αρχική περιγραφή η οποία θα αναλυθεί αργότερα-, που προβάλλεται κυρίως ως ανεπιθύμητος από τον κυρίαρχο λόγο, οι αναπαραστάσεις του οποίου διατηρούν στον κοινό νου την εικόνα της Ομόνοιας ως τόπου επικίνδунου και εγκληματικού, αποδίδοντάς της συχνά την ταυτότητα μιας περιοχής γκέτο. Η απήκηση ενός κυρίαρχου λόγου, που στην περίπτωση αυτή φέρεται από τα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης, διαδικτυακά και μη, είναι τέτοια που θεωρείται πως επηρεάζει την εμπειρία κυρίως στο βαθμό της πραγμάτωσής της.



φωτ. Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

2. Ερευνητικά ζητήματα και μεθοδολογία

Γεννιέται λοιπόν ο προβληματισμός, πάνω στις διαδικασίες παραγωγής του φόβου για το «άλλο», τη διάσταση από την προκατειλημμένη εικόνα της αναπαράστασης στην πραγματωμένη εμπειρία του «μεταίχμιου» χώρου και τις ταυτότητες που παράγονται για το χώρο και το «άλλο». Η διερεύνηση του προβληματισμού αυτού θα επιχειρηθεί μέσω της προσπάθειας απάντησης ή ερμηνείας των ακόλουθων ερωτημάτων:

- Πως ορίζεται το «άλλο» στην πόλη;
- Ποιοι είναι οι «μεταίχμιοι» χώροι στους οποίους τοποθετείται η συνάντηση των ετεροτήτων;
- Αν υφίστανται φοβικές εμπειρίες, ποιος αναλαμβάνει το ρόλο του εκφοβιστή και ποιος το ρόλο του θύματος;
- Εναλλάσσονται οι ρόλοι;
- Ταυτίζονται οι ρόλοι αυτοί με τις ταυτότητες του «άλλου» και του «εμείς»;
- Τι σχέσεις έχουν μεταξύ τους και με το χώρο;
- Πως αλληλεπιδρά ο χώρος με τη φοβική εμπειρία;(απόδοση και επιτέλεση ρόλων, εκφοβισμοί, αποκλεισμοί, ενοχοποιήσεις, οχυρώσεις)
- Αντικαθιστά η αναπαράσταση την εμπειρία;
- Ποια η συμβολή του κυρίαρχου λόγου απέναντι στο χωρικό στιγματισμό του χώρου;
- Τι πρακτικές ακολουθούν το στιγματισμό ενός χώρου;

Η πλατεία Ομόνοιας ως πεδίο έρευνας, έχει λάβει από πολλούς πρόσφατα αλλά και παλαιότερα, είτε λόγω εμπειρίας (καθημερινότητα) είτε λόγω αναπαράστασης (δημόσιος λόγος μέσω ενημέρωσης) την ταυτότητα ενός χώρου επικίνδυνου, η χρήση του οποίου προκαλεί φόβο. Έχει σημασία να διερευνηθεί το γιατί, ή ποιο στοιχείο του χώρου είναι αυτό που προκαλεί το φόβο, σε ποιους αναφέρεται και πως κατασκευάζεται ο ρόλος του θύτη, του ανεπιθύμητου, του «άλλου». Η σύγκλιση ποικίλων ετεροτήτων στην πλατεία, στοιχείων εγκληματικών, στοιχείων αγνώστων, στοιχείων «αποκρουστικών», τρομάζει για διαφορετικούς λόγους τους αποδεκτούς στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας και επιθυμητούς κατοίκους της πόλης, που διαχωρίζονται από τα ανεπιθύμητα και επικίνδυνα «άλλα» στοιχεία. Κάποιος μπορεί να φοβάται έναν τοξικομανή, άλλος να το θεωρεί ακίνδυνο, ενώ ο ίδιος τον οποίο τώρα βάζουμε στο ρόλο του εκφοβιστή, να θεωρεί τον εαυτό του θύμα εκφοβισμού μιας πόλης εχθρικής απέναντί του.

Οι επιθυμητοί, πάνω στο διαχωρισμό τους από όσους και όσες αναγνωρίζουν ως «άλλο» και στη σκέψη της δικής τους συγκριτικά ανώτερης και νομιμοποιημένης θέσης στο κοινωνικό περιβάλλον, αναγνωρίζουν τη συνολική τους ταυτότητα ως το γενικό καλό ως προς το οποίο κρίνονται οι υπόλοιποι. Ο τρόπος με τον οποίο διαβιώνουν και προσαρμόζονται στην καθημερινότητα της πόλης οι ντόπιοι, για να χαρακτηρίσουμε αυτούς που μοιράζονται μια κοινή καταγωγή, γλώσσα, κουλτούρα, αξίες και νόμους, διαμορφώνει μια σχεδόν κοινή αντίληψη τόσο του εαυτού και των όμοιών τους, όσο και των διαφορετικών από αυτούς. Στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής, οι επιθυμητοί πολίτες, οι ντόπιοι νομοταγείς που ακολουθούν την κανονικότητα της Αθήνας θα ονομάζονται «εμείς», ως το ένα άκρο του διαχωρισμού, όπως αυτό εμφανίζεται και σε άλλες επιστημονικές προσεγγίσεις των «άλλων». Χάρην ευκολίας –αλλά και

ενός σαρκασμού πάνω στην έννοια του «εμείς»- οι «εμείς» θα εμφανίζονται στο κείμενο πάντα με αυτόν τον τρόπο, ως τίτλος που δεν κλίνεται.

Το «άλλο», που θεωρείται εκφοβιστικό, επιθετικό και αποκρουστικό, στην περίπτωση της Ομόνοιας είναι κάτι που δε μπορεί να αναζητηθεί αποκλειστικά σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, συμπεριφορά ή και στοιχείο της πλατείας, λόγω της ποικιλότητας του πλήθους που την «κατοικεί». Γι' αυτό, τίθεται υπό ερώτηση, ώστε να προσεγγιστεί μέσα από την έρευνα. Είναι όμως πρώτα σημαντικό να αποσαφηνιστούν οι ρόλοι που αναφέρθηκαν, θύματος και εκφοβιστή, η έννοια του «άλλου», και του μεταίχμιου χώρου όπου το «άλλο» συναντά τους επιθυμητούς «εμείς», όσο και των διαδικασιών στιγματισμού «άλλου» και χώρου. Στη συνέχεια, η εργασία αναζητεί αφηγήσεις γύρω από την πλατεία μέσα στο δημόσιο λόγο και στο λόγο των ανθρώπων που τη βιώνουν καθημερινά, με σκοπό τη σκιαγράφηση του τοπίου του μεταίχμιου χώρου, την αναζήτηση του «άλλου», και κυρίως των σχέσεων που χτίζονται κατά τις συναντήσεις του με τους «εμείς». Χαρακτηρίζονται άραγε από το φόβο, ή είναι απλά μια προκατάληψη που προηγείται της εμπειρίας;

Στην κατεύθυνση αυτή, κεντρικό ερώτημα της παρούσας εργασίας αποτελεί η συνάντηση της αναπαράστασης με την εμπειρία, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί τελικά η σχέση της μεταίχμιακότητας με τη δομή του φόβου για το «άλλο». Για το σκοπό αυτό:

- Προσεγγίζονται βασικές έννοιες όπως το «άλλο» και η δαιμονοποίησή του από το δημόσιο λόγο, το αίσθημα του φόβου για το «άλλο», οι στιγματισμένοι χώροι, ο «μεταίχμιος» χώρος.
- Γίνεται ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη της Ομόνοιας και αναζητούνται οι μεταλλαγές που έχουν σημειωθεί στις κοινωνικές της πραγματικότητες.
- Συγκεντρώνονται και αναλύονται αφηγήσεις στο δημόσιο λόγο για την πλατεία: Είναι η πλατεία γκέτο; Ποιες πτυχές της αναδεικνύονται, ποιες αποσιωπώνται και ποιες διαστρεβλώνονται; Ποια η στάση ενός δημόσιου λόγου απέναντι στις ετερότητες και την ποικιλότητα; Αυτά θα αναζητηθούν μέσω της διαδικασίας ανάλυσης λόγου επιλεγμένων μέσων ενημέρωσης.
- Τέλος, μελετώνται εμπειρίες στην πλατεία, μέσω συνεντεύξεων με εργαζόμενους και εργαζόμενες επί αυτής ώστε να διερευνηθούν τα υποκείμενα και αντικείμενα του φόβου, οι χωρικές τους εκφράσεις και άμυνες και οι συνθήκες «συμβίωσης». Το εργαζόμενο άτομο δεν είναι στην παρούσα έρευνα η απαραίτητη ιδιότητα του υποκειμένου, αλλά η πυκνή παρουσία του στην πλατεία -η οποία συνοδεύει συνήθως την εργασία του ατόμου-, που αποτυπώνει περισσότερο τη συνεχή καθημερινότητα. Για το λόγο αυτό, τα ερωτώμενα άτομα τυχάνει να είναι στην πλειοψηφία τους εργαζόμενοι/ες στην περίμετρο της πλατείας.

Το «άλλο» άτομο και ο «μεταίχμιος» χώρος είναι οι δύο βασικές έννοιες γύρω από τις οποίες στήνεται η έρευνα, καθώς αφορούν την ιδιότητα του υποκειμένου και του χώρου αντίστοιχα που πρόκειται να σκιαγραφηθούν. Και τα δύο μπορούμε αρχικά να πούμε ότι αφορούν πρόσωπα, αντικείμενα, ιδιότητες και καταστάσεις, διαφορετικές του «κανονικού», αυτού που έχει θεμελιωθεί στα πλαίσια μιας κοινωνίας ως φυσιολογικό, οικείο και αποδεκτό και που διαμορφώνεται κυρίως μέσα από έναν κυρίαρχο λόγο που επιχειρεί να δομήσει την καθημερινότητα της πόλης. Είναι λοιπόν σημαντικό να αναλυθεί η διαδικασία

διαφοροποίησης και απόδοσης ταυτότητας του «άλλου», ο τρόπος αντίληψής του μέσα σε μια κοινωνία, έως και τις συνθήκες κατά τις οποίες διαστρεβλώνεται η διαφορετικότητά του ως κάτι απειλητικό.

Τέλος, σημειώνεται εδώ, πως πέρα από μια διαδικασία παρατήρησης, καταγραφής και ανάλυσης, της έκφρασης και κατασκευής του φόβου, το παρόν κείμενο αρθρώνεται ταυτόχρονα μέσα από μια θεωρητική προσέγγιση του θέματος, επηρεασμένη από τις σημειώσεις και θέσεις άλλων μελετητών. Οι διερευνήσεις του Bauman για τους σύγχρονους αστικούς φόβους, η σκέψη του Goffman για τις διαδικασίες στιγματισμού και την απόκλιση, οι αναλύσεις του Wacquant για το γκέτο και τους στιγματισμένους χώρους, του Sennett για την «πτώση» του δημόσιου χώρου, θα εμφανιστούν στο κείμενο για να συνοδεύσουν τις προσωπικές μου σκέψεις και αναζητήσεις για το φόβο ενός υποκειμένου σε συγκεκριμένους δημόσιους χώρους της πόλης όπου κατοικεί, και την κατασκευή και την ταύτιση αυτού του φόβου με «άλλα» υποκείμενα τα οποία θα αφορίσει.

3. Το «άλλο», ο φόβος και η πόλη

Πολλοί συγγραφείς και μελετητές θεωρούν το φόβο ως το βασικό συναίσθημα που χαρακτηρίζει πλέον τις καθημερινότητες των ανθρώπων στον κόσμο. Παρόλο που δεν είναι κάτι καινούριο στην παγκόσμια βιβλιογραφία, εμφανίζεται αρκετά συχνά στην επιστημονική συζήτηση του 20ου και κυρίως του 21ου αιώνα, όπου προσεγγίζεται πολλές φορές ως συναίσθημα πλήθους εκλυόμενο από τους νεωτερισμούς της εποχής που περιγράφει, οι οποίοι μετέβαλαν την αντίληψη του ανθρώπου για την ύπαρξη. Όπως επισημαίνει και ο Robin (2004:10) οι αλλαγές που σημειώθηκαν κατά τον 20ο αιώνα στον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος αντιλαμβανόταν κύρια ζητήματα της ύπαρξης και της καθημερινότητάς του, όπως ο εαυτός, η θρησκεία, η τάξη, όρισαν την αυγή μιας εποχής όπου τίποτα δε μπορούσε να θεωρηθεί δεδομένο. Η θεωρία της σχετικότητας, η άρνηση της θρησκείας, η στροφή της φιλοσοφίας προς την αμφισβήτηση του εαυτού, η πίστη ότι το ίδιο το άτομο είναι ικανό να ορίσει το δικό του κόσμο, ήταν αρχές που κατά το Robin μετέβαλαν τη σκέψη του ανθρώπου με τρόπο που μετέτρεψαν τον κόσμο σε κάτι αβέβαιο και ασταθές. Ο ίδιος ο άνθρωπος έγινε ευάλωτος απέναντι σε όλους τους κινδύνους που ήταν πλέον πιθανοί σε έναν τέτοιο κόσμο.

Ο φόβος, για να δανειστούμε εδώ έναν πρώτο ορισμό που του δίνει ο Bauman (2006:10), ως η αβεβαιότητά μας απέναντι σε μια επερχόμενη απειλή, την οποία δε γνωρίζουμε πώς να αντιμετωπίσουμε, ούτε είμαστε σίγουροι γιατί ο ερχομός της μας θέτει σε κίνδυνο, γίνεται το βασικό συναίσθημα σε έναν τέτοιο κόσμο τον οποίο πλέον «ο εαυτός βλέπει όχι ως ένα φιλικό μέρος ή οικείο σπίτι, αλλά ως ένα εξωγήινο τοπίο το οποίο πρέπει να κατακτηθεί και να δαμασθεί» (Robin 2004:11, μετάφραση δική μου).

Σε αυτόν τον αβέβαιο κόσμο, εμφανίζονται συνεχώς κίνδυνοι κάθε λογής, φυσικές καταστροφές, τρομοκρατικές οργανώσεις, πόλεμοι, απειλώντας εμάς και το περιβάλλον που κατοικούμε, κοινωνικό και χωρικό. Οι διάφοροι κίνδυνοι που συχνά υπενθυμίζονται ή δημιουργούνται από τους προϋπάρχοντες τρόπους αντιμετώπισής τους¹, επεκτείνονται και πέρα από την απειλή της ζωής και της ακεραιότητας κάποιου. Κατά τον Bauman (2006) υπάρχουν τριών ειδών απειλές: προς την ύλη (το σώμα και τα αγαθά), προς την αξιοπιστία κάποιων σταθερών στην κοινωνική ζωή (εισόδημα, απασχόληση) και προς την ιδιότητα, τη θέση που κατέχει κάποιος στον κόσμο. Η επίγνωση αυτών των απειλών, υπογραμμίζει την αβεβαιότητα του κόσμου όπου κατοικούμε πολλαπλασιάζοντας τις ανησυχίες μας προς κάθε κατεύθυνση μέσω συνεχών προειδοποιήσεων.

Η οικονομική κρίση δημιούργησε αγωνία για την προσωπική επιβίωση, η συχνή τρομοκρατική δράση στην Ευρώπη γέμισε με φόβο την καθημερινότητα πολλών στους δημόσιους χώρους των πόλεων στη θέα ανθρώπων από μουσουλμανικά κράτη, οι μεγάλες πυρκαγιές στρέψανε τη συζήτηση στην έκτακτη ανάγκη που επέφερε η κλιματική αλλαγή. Διακρίνουμε εδώ ένα χάσμα μεταξύ της –σε πραγματικό τόπο και χρόνο– φοβικής εμπειρίας και της σκέψης του φόβου, της αντίληψης δηλαδή ότι υπάρχει ένας κίνδυνος που μας απειλεί. Φαίνεται ότι η δεύτερη είναι αυτή που χαρακτηρίζει σε μεγαλύτερο βαθμό την καθημερινότητα, προσανατολίζοντας τη συζήτηση προς τις δυτικές τουλάχιστον κοινωνίες, που στον κυρίαρχο λόγο του 21ου αιώνα αποκτούν παγκόσμια εγκυρότητα και αναγνώριση ως το «εμείς» του υπαρκτού κόσμου.

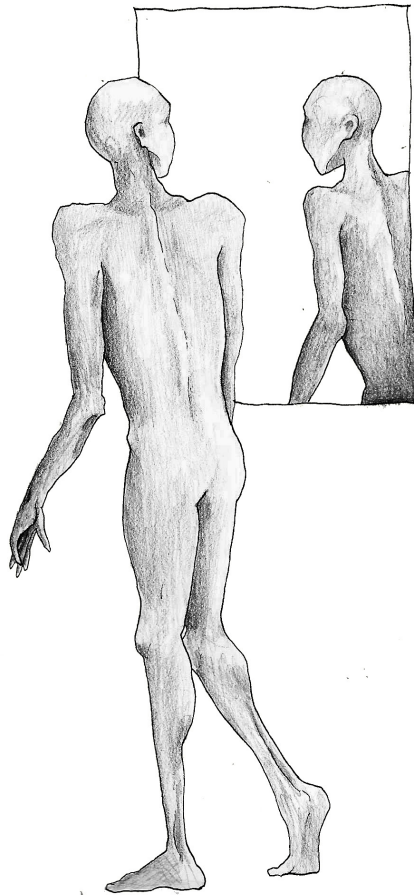
¹ Ως παράδειγμα αναφέρονται εδώ τα υψηλά μέσα ασφαλείας στα αεροδρόμια, που υπενθυμίζουν την 11/09/2001 ή άλλες «αεροπειρατείες», κινδύνους από τους οποίους θα νιώθουμε προστατευμένοι όσο υπάρχουν και αυτά τα μέσα για να τους αναχαιτίσουν.

Μπροστά στην επέλαση ενός φόβου, η σκέψη του οποίου ήδη τρομοκρατεί, αντιλαμβανόμαστε την προδιάθεση ενός θεωρητικού θύματος απέναντι σε κάτι που θα ονομάσει ως θύτη. Θα αναφερθούμε εδώ στον παράγωγο φόβο του Bauman (2006), που προκαταβάλλει και καθοδηγεί τη δράση του ατόμου μπροστά στη σκέψη μιας απειλής που έχει μάθει να φοβάται. Καθώς ο παράγωγος φόβος καθιστά το άτομο όμηρο της φοβίας του, γίνεται εύπλαστο εργαλείο που μπορεί να χειραγωγήσει συμπεριφορές, να αναστρέψει αντιλήψεις, να αναγνωρίσει νέους φόβους και απειλές. Υπό την έννοια αυτή, και όπως πολύ συχνά υπογραμμίζεται σε αρκετές επιστημονικές προσεγγίσεις, ο φόβος γίνεται πολιτικό μέσο, που ασκεί έλεγχο και εξουσία. Η διαπίστωση αυτή του Bauman θα απασχολήσει τη συγκεκριμένη έρευνα που κινείται μεταξύ των αναπαραστάσεων και των εμπειριών ενός χώρου τον οποίο θέλει να αναδείξει ως μεταίχιμο.

Η αντίληψη του εαυτού

Ξεκινώντας να κατανοήσουμε το «άλλο» ως ιδιότητα του ατόμου, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ως αφετηρία τον εαυτό, ως προς τον οποίο γίνεται αντιληπτό και συγκρίσιμο το «άλλο», καθώς και την ίδια την ικανότητα της αντίληψής του, του υλικού και πνευματικού εαυτού, αλλά και του εξωτερικού του περιβάλλοντος. Ο Maurice Merleau-Ponty (1962), ξεκινά από την αντιληπτική ικανότητα του εαυτού να αισθανθεί αρχικά το σώμα, το οποίο ορίζει και την υποκειμενικότητά του, για να συνειδητοποιήσει την ύπαρξή του. Το σώμα, ως δοχείο του εαυτού και μέσο τοποθέτησής του στον υλικό κόσμο, γίνεται η αναφορά ως προς την οποία ο εαυτός θα αντιληφθεί και θα περιεργαστεί τα υπόλοιπα στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος, τα οποία ήδη, λόγω απόστασης από το σώμα, τα αντιλαμβάνεται αρχικά ως ξένα, μη δικά του. Καθώς λοιπόν ο εαυτός, μέσω του σώματος, παρατηρεί τον έξω κόσμο, αρχίζει να νιώθει τις επιδράσεις του είτε στο σώμα, είτε στη σκέψη και στο συναίσθημα, κατανοεί και την υπόλοιπη ύπαρξη με την οποία ξεκινά να επικοινωνεί, για να επιστρέψει πάλι πίσω στον αντιληπτό εαυτό του και συνειδητά να τον επεξεργαστεί σύμφωνα και με τα ερεθίσματα του έξω κόσμου.

Κατά αυτήν την έννοια, ο εαυτός βρίσκεται σε μόνιμη αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, στο οποίο συνειδητοποιεί ότι υπάρχουν υποκείμενα παρόμοια με αυτόν, των οποίων την ομοιότητα αντιλαμβάνεται αρχικά στα σώματά τους που του υπενθυμίζουν το δικό του, και προχωρά στη σύγκριση των άλλων εαυτών που εμπεριέχονται στα σώματα που συνάντησε. Έτσι λοιπόν, αφού οι άλλοι γίνονται αρχικά αντιληπτοί μέσω των σωμάτων τους, τότε είναι αυτά τα σώματα στα οποία αρχικά θα αναζητηθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές, τα στοιχεία αναφοράς και επικοινωνίας μαζί τους, που αναπόφευκτα το άτομο θα συγκρίνει με τον εαυτό του. Το σώμα, και κατά προέκταση όλα τα στοιχεία που εκπορεύονται από αυτό, η κίνηση, ο λόγος, η δράση, θα γίνουν συγκρίσιμα, τόσο ως αντικείμενα παρατήρησης και κατανόησης του άλλου, όσο και ως μέσα επικοινωνίας μαζί του. Όταν λοιπόν τα στοιχεία αυτά ταυτιστούν ή έστω θεωρηθούν αρκετά όμοια με αυτά του εαυτού, τότε το άτομο θα νιώσει οικεία, θα αναγνωρίσει στο άλλο σώμα-υποκείμενο στοιχεία του εαυτού του. Στην περίπτωση όμως που οι διαφορές θεωρηθούν περισσότερες από τις ομοιότητες, μπορούμε να κάνουμε την παραδοχή ότι το άτομο θα νιώσει τουλάχιστον μια απόσταση από το «άλλο» που βρίσκεται κοντά του.



προσωπικό σκίτσο

Είναι αναγκαίο βέβαια στο σημείο αυτό να επισημανθεί το εξής: καθώς ένα άτομο βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον του, χωρικό και κοινωνικό, το οποίο συστήνεται μέσα από πολλές ατομικότητες σε δράση, δε μπορεί παρά να μεταλλάσει διαρκώς τον εαυτό του, επαναπροσδιορίζοντας την ταυτότητά του. Μπορούμε να μιλήσουμε για μια ταυτότητα που μεταλλάσσεται ή ακόμη για πολλές ταυτότητες που αναλαμβάνονται από ένα υποκείμενο ανάλογα με τη συγκυρία του περιβάλλοντος και την κοινωνική περίσταση. Επιστρέφουμε εδώ στην υλική υπόσταση του ατόμου και κυρίως στην ενσώματη παρουσία σε μια κατάσταση, ως μέσο για χτίσιμο ταυτοτήτων. Όπως έγραφε η Butler, μιλώντας για την κατασκευή του φύλου μέσα από την επιτελεστικότητα του, (με την αναγνώριση εδώ ότι το φύλο συνιστά μεγάλο μέρος της προσωπικής ταυτότητας), «*το φύλο είναι μια ταυτότητα που συγκροτείται με κοπιώδεις διαδικασίες μέσα στο χρόνο – μια ταυτότητα που εγκαθιδρύεται μέσα από μια υφολογικά τυποποιημένη επανάληψη πράξεων*» (Butler, 2006:382) επισημαίνοντας τη σημασία της επιτελεστικότητας στην παραγωγή και απόδοση ταυτότητας, και υπογραμμίζοντας τη δημόσια υπόσταση των πράξεων που απαρτίζουν τη διαδικασία νοηματοδότησης του εαυτού (και του «άλλου»).

Κοινωνική ταυτότητα και κοινωνική ομάδα

Σε δεύτερη φάση, περνάμε ουσιαστικά στη συν-κατοίκηση του εαυτού σε τόπους κοινούς με τα υπόλοιπα σώματα που αντιλαμβάνεται ως όμοια ή διαφορετικά, όπου η ατομική ταυτότητα ξεπερνάει τα όρια της ατομικότητας του εαυτού, για να περιγράψει τη θέση-σχέση του με τις υπόλοιπες ατομικότητες. Σε μια κοινότητα ατόμων, θα υπάρξει αναπόφευκτα η αλληλεπίδραση που περιγράφηκε πριν, και θα περάσει στο επόμενο στάδιο όπου το άτομο-υποκείμενο, προκειμένου να «τακτοποιήσει» και κατανοήσει το κοινωνικό του περιβάλλον ώστε να βρει τη θέση του σε αυτό (Tajfel, Turner, 1979), θα τοποθετήσει τον εαυτό σε ομάδες, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που θα αντιληφθεί ως κοινά με τα υπόλοιπα άτομα που ανήκουν ή αντίστοιχα σε αυτές. Η ένταξη σε μια ομάδα, η αυτό-κατηγοριοποίηση αλλά και η έτερο-κατηγοριοποίηση, το να αντιταχθεί δηλαδή σε μια ομάδα, (Abrams, Wetherell, Cochrane, Hogg, Turner, 1990), θα επηρεάσει αργότερα τη δράση του ατόμου καθώς αυτό, πλάθοντας την προσωπική του ταυτότητα, θα αναζητήσει την επιβεβαίωση από τα υπόλοιπα άτομα της ομάδας, των οποίων η οπτική θεωρείται έγκυρη και αξιόπιστη. Μέσω της επιρροής αυτής, πλάθεται μια κοινωνική ταυτότητα για τα μέλη της ομάδας, διαμορφώνεται μια κοινή θεώρηση του κόσμου και του εαυτού μέσα σε αυτόν, καθώς και όσων βρίσκονται εκτός της ομάδας που έπλασε την ταυτότητά της. Κατά την έννοια αυτή, ο «εαυτός» γίνεται μέλος ενός πλήθους με το οποίο παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά, και στο πλήθος αυτό αλληλοαναγνωρίζεται με τους όμοιούς του. Έτσι το «εγώ» γίνεται «εμείς», μέσα από μια διαδικασία παραγωγής συλλογικής ταυτότητας που διέπεται από συγκεκριμένα κανονιστικά πρότυπα τα οποία πρέπει να ακολουθούν τα μέλη της ομάδας (Tajfel, Turner, 1979:40).

Μπορούμε εδώ να πούμε ότι η παραγωγή ταυτότητας και η απαίτηση για υιοθέτηση συγκεκριμένων προτύπων, αποτελεί από μόνη της ένα διαχωρισμό ανάμεσα σε αυτούς που καταφέρνουν και αυτούς που αποτυγχάνουν να προσαρμοστούν, και κατά μία έννοια λειτουργεί αυτόματα για τη διαμόρφωση μιας δεύτερης ταυτότητας, συγκριτικής στην ίδια: αυτής όσων απέτυχαν να αποκτήσουν την πρώτη, ή της αντίληψής τους από αυτούς κατάφεραν να την αποκτήσουν.

Καθώς το άτομο έχει ενταχθεί σε κάποια ομάδα μέσω της οποίας κληρονομεί μια κοινωνική ταυτότητα, θα προσπαθεί συνεχώς να διαθέτει μια θετική εικόνα και θέση για τον εαυτό του. Το πρόσημο όμως που θα λάβει, θα προκύψει αναπόφευκτα μέσα από συγκρίσεις και εκτιμήσεις τόσο της ομάδας στην οποία ανήκει όσο και στην υπολοίπων. Αυτό θα τον οδηγήσει να προσπαθήσει να είναι μέλος εκείνης της ομάδας που αξιολογείται πιο θετικά από τις άλλες, των οποίων τα χαρακτηριστικά ή η κοινωνική ταυτότητα περιφρονείται από το άτομο. Η σύγκριση μεταξύ των ομάδων τις διαφοροποιεί και μπορούμε να πούμε ότι τις κατατάσσει σε επίπεδα ανωτερότητας και αποδοχής (Tajfel, Turner, 1979:42), όπου κάποις εκτιμώνται περισσότερο ενώ άλλες υποτιμώνται. Ένας λοιπόν κάτοικος μιας μεγαλούπολης, που επιθυμεί να είναι αποδεκτός και αξιόλογος, θα προσπαθήσει να αποκτήσει την ταυτότητα αυτών που θεωρεί καλύτερους από άλλους. Μια τέτοια περίπτωση σύγκρισης όμως θα συμβεί σε παρεμφερείς ομάδες, και δε θα οδηγήσει απαραίτητα στην απόρριψή τους από την κυρίαρχη ομάδα.

Σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση της κοινωνικής ταυτότητας και την επιλογή της «βέλτιστης»

κοινωνικής ομάδας έχει και ο κυρίαρχος λόγος μιας κοινωνίας. Ως κυρίαρχος λόγος μπορεί να θεωρηθεί κάθε μορφή εξουσίας με αναγνωρισμένη και έγκυρη ισχύ σε μια κοινωνία, την οποία υποτίθεται ότι εκπροσωπεί, όπως για παράδειγμα η κυβέρνηση, τα ΜΜΕ, η αστυνομία κλπ. Ο κυρίαρχος λόγος ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό τις διατάξεις της καθημερινότητας του κοινωνικού συνόλου στο οποίο απευθύνεται συνολικά επισημαίνοντας τη δημόσια ισχύ του. Από αυτόν ορίζεται τι είναι σωστό, τι αποδεκτό, τι επιθυμητό και τι όχι, και υποδεικνύει ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής –και παραγωγής επιθυμητών κατοίκων. Με τον τρόπο αυτό πλάθεται μια γενική ταυτότητα την οποία μοιράζονται ο κυρίαρχος λόγος με τους επιθυμητούς κατοίκους, και διαμορφώνονται τα πλαίσια της κοινωνικής ζωής.

Τα «άλλα» άτομα

Οι «άλλοι» ή «άλλες» μπορούμε να πούμε πως βρίσκονται στην «άλλη» άκρη του νήματος της σύγκρισης των επιθυμητών κατοίκων, των «εμείς», με αυτούς που δεν ακολουθούν και δεν προσαρμόζονται στα υποδεικνυόμενα πρότυπα ζωής. Για το λόγο αυτό αποτελεί γενικευμένη θεώρηση ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων, που συνολικά ενδέχεται να εμφανίζουν και μεταξύ τους διαφοροποιήσεις και να αποτελούν μέλη διαφορετικών ομάδων. Ως έννοια το «άλλο» όπως εμφανίζεται συχνά βιβλιογραφικά, μεταλλάσσεται και συσχετίζεται με καθετί νέο, άγνωστο ή ξένο εισέρχεται στην κανονικότητα μιας κοινωνίας ή με κάτι που παρεκκλίνει από αυτήν. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι το «άλλο» ορίζεται βάση της διαφορετικότητάς του σε σχέση με την εκάστοτε κανονικότητα που επικρατεί ως το βασικό πρότυπο ζωής. Έτσι σε μια παλαιότερη συντηρητική κοινωνία όπου το αποδεκτό ήταν οι ετερόφυλες σχέσεις και η βιολογική «καθαρότητα» του φύλου, οι γκέι και ακόμη οι τρανς ήταν μια ομάδα ατόμων που κατηγοριοποιούνταν ως «άλλοι» ή «άλλες». Εντούτοις η συχνότερη αντίληψη των «άλλων» τις τελευταίες δεκαετίες, σχετίζεται με τους ξένους, στη βάση της κατανόησης του κόσμου μέσα από διαδικασίες φυλετικοποίησης, όπου η διαφορετικότητα εντοπίζεται στη διαφορετική φυλή ή εθνικότητα.

Η αστικοποίηση των τελευταίων δεκαετιών και οι μεταναστεύσεις σε παγκόσμια αλλά και εγχώρια κλίμακα, διαμόρφωσαν τις σύγχρονες μητροπόλεις της Δύσης και ανέμειξαν τον παλιό τους πληθυσμό με νέους κατοίκους που διέθεταν τελείως διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς τη φυλή, τη θρησκεία, την παράδοση, την απασχόληση, την κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων. Η ανάμειξη αυτή, η «υπερποικιλότητα» όπως αναφέρει ο Μαλούτας (2009) επικαλούμενος το Vertovek, οδήγησε σε ένα διαφοροποιημένο σύνολο στο εσωτερικό του οποίου εμφανίστηκαν αποστάσεις και ανισότητες που περιέγραψαν τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες από τις οποίες απαρτιζόταν. Καθώς το σύνολο συνεχίζει να ενισχύεται με νέους κατοίκους, νέες ομάδες προκύπτουν ή μεταλλάσσονται οι παλιές, και νέες καθημερινότητες εγκαθίστανται στην πόλη.

Μελετώντας τις προσεγγίσεις για τους «άλλους» των Βαΐου και Καλαντίδη (2009), μπορούμε να πούμε πως οι αρχικά άγνωστοι ξένοι, κατά την είσοδό τους σε μια νέα για αυτούς αστική πραγματικότητα και κατά τη μετέπειτα προσπάθεια ένταξής τους σε αυτήν, πρόκειται να μετατραπούν συχνά σε «outsiders»,

σε εξόριστους δηλαδή της κοινωνίας στην οποία προσπάθησαν αρχικά να εισέλθουν. Ο/η outsider είναι χωρικά και κοινωνικά οριοθετημένος, έτσι ώστε να μην είναι οντολογικά υπαρκτός στην καθημερινότητα της κυρίαρχης ομάδας –των «εμείς»- που κατοικεί τον τόπο αυτόν. Μετατρέπεται σε «άλλο» όταν διαπεράσει τα όρια και γίνει ορατός ή ορατή στην κυρίαρχη ομάδα. Η ορατότητα του «άλλου» και οι διεκδικήσεις που επιφέρει, είναι αυτά που διαρρηγνύουν την ισχύουσα κανονικότητα, καθώς της θέτουν νέα δεδομένα που αμφισβητούν τις προηγούμενες σταθερές, καταλύουν τους αρχικούς διαχωρισμούς που απέδιδαν στην κάθε ομάδα διαφορετικά δικαιώματα και κατοχύρωναν αξίες (Βαΐτου, Καλαντίδης, 2009).

Η είσοδος του ξένου στο πεδίο της καθημερινότητας της ισχύουσας τάξης, θέτοντας στο επίκεντρο το δίπολο «εμείς»-«άλλα», προτείνει νέες αξίες στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας της κοινωνίας στην οποία απευθύνεται. Καθώς οι «εμείς» αδυνατούν να επιβεβαιώσουν την αναγνωρισιμότητά τους όταν ανάμεσά τους υπάρχουν «άλλα», αποκτούν ανασφάλεια, άγχος και φόβο (Tulumello, 2017). Η μεταχμιακότητα που προτείνουν τα «άλλα» ως αναγνώριση της διαφορετικότητάς τους γίνεται επικίνδυνη για την ισχύ των «εμείς». Το «άλλο» αποκτά κατά αυτήν την έννοια μια ταυτότητα στην οποία ενυπάρχει η διαδικασία της διεκδίκησης, λόγω της οποίας θα γίνει συχνά αντιληπτός ως απειλή, και συγκεκριμένα το τρίτο είδος απειλής που αναγνώρισε ο Bauman (2006) στη σύγχρονη κοινωνία, της κοινωνικής θέσης και της ταυτότητας.

Ο φόβος του «άλλου»

Για να κατανοήσουμε το πώς οι «εμείς» φτάνουν να αισθανθούν φόβο για το «άλλο» της πόλης που συμβιώνουν, θα πρέπει πρώτα να αντιληφθούμε το είδος της απειλής που νιώθουν από αυτό. Η απειλή πέρα από την αμφισβήτηση της ισχύουσας κανονικότητας ως σύνολο ιεραρχιών και δικαιωμάτων, μπορεί να εκφραστεί μέσω και των υπόλοιπων δύο περιπτώσεων που ο Bauman (2006) αναφέρει, αυτής που βλάπτει την ύλη και αυτής που βλάπτει σταθερές της κοινωνικής ζωής. Η ενσώματη εμπειρία της βίας και του εγκλήματος είναι τέτοιου είδους απειλές με τις οποίες γίνεται συχνά αντιληπτό το «άλλο» και χρησιμοποιούνται ως μέσα ενοχοποίησής του. Το μουσουλμανικό «άλλο» για παράδειγμα, που έχει ενοχοποιηθεί μετά από τις συχνές τρομοκρατικές επιθέσεις σε μητροπόλεις της Ευρώπης, εγκαταστάθηκε ως διχοτόμηση Δύσης («εμείς») και Ανατολής (το «άλλο») λόγω της απειλής που ένωσαν οι Ευρωπαίοι για τη ζωή τους μετά από κάθε περιστατικό, όταν σκέφτηκαν ότι μια επίθεση εναντίον τους είναι δυνατό να συμβεί οποιαδήποτε στιγμή σε οποιοδήποτε δημόσιο χώρο της πόλης τους.

Η αίσθηση της απειλής είναι αυτή που δίνει διαφορετική υπόσταση στην έννοια του «άλλου»: ενώ μέχρι πρότινος η έννοια αυτή σήμαινε τη διαφορά ταυτότητας, από τη στιγμή που ενισχυθεί με μια τραυματική εμπειρία, τότε γίνεται λόγος για διαφορετική περίπτωση «άλλου», του «εχθρού» (Harle, 1994). Όταν λοιπόν η διαφοροποίηση, εξελιχθεί κάποια στιγμή σε αντιπαράθεση, και στη συνέχεια σε απειλή, και οι «άλλοι» γίνουν αντιληπτοί ως εχθροί, οι «εμείς» αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους παθητικά, ως υποψήφια θύματα, και το «εμείς» μετατρέπεται σε «εμάς»(Eriksen, 1995).

Η αίσθηση της απειλής που οδηγεί και στη διχοτόμηση των ομάδων, πηγάζει συχνά από εμπειρίες

σύγκρουσης της μίας ομάδας με την άλλη (Davis, 2010) χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι όλα τα μέλη της μίας ομάδας έχουν συγκρουστεί πραγματικά με όλα τα μέλη της άλλης. Μια προϋπάρχουσα εμπειρία-τραύμα, μπορεί να έχει ήδη αποδώσει ρόλους σε «εμάς» και τους «άλλους» εγκαθιστώντας μια αντιπαράθεση που επιβιώνει μελλοντικά ως σταθερή ψυχική διάθεση-φοβία, η οποία όπως σημειώνει και ο Bauman ως «παράγωγο φόβο» (2006:11) ανακυκλώνεται κοινωνικά και πολιτισμικά και *«κατευθύνει τη συμπεριφορά αφού πρώτα έχει μεταμορφώσει την αντίληψη για τον κόσμο και τις προσδοκίες που κατευθύνουν τις επιλογές συμπεριφοράς»* των –κατά φαντασία- θυμάτων.

Η άλλη ομάδα, αυτή που ανέλαβε (ή που της αποδόθηκε) το ρόλο του εκφοβιστή, στιγματίζεται αρνητικά και λόγω αυτού, συνεχίζει να προκαλεί φόβο, όταν τα χαρακτηριστικά της γίνονται αντιληπτά ως ενοχοποιητικά από αυτούς που βάλουν τον εαυτό τους στη θέση του θύματος. Η διάρρηξη της κανονικότητας ή έστω της επιθυμητής κανονικότητας μιας σύγχρονης κοινωνίας της ασφάλειας, μέσα από τη δράση συγκεκριμένων ομάδων που αδυνατούν ή δε θέλουν να «προσαρμοστούν» σε αυτήν, οδηγεί στην ενοχοποίηση και απόρριψή τους.

Πολλές φορές, το «άλλο» που γίνεται επίφοβο σε ένα αστικό περιβάλλον μοιάζει με τον «κοινωνικό παρεκκλίνοντα» που χρησιμοποιεί ο Erving Goffman, για να περιγράψει το σύνολο των ατόμων που κατά τον ίδιο εμπλέκονται σε ένα είδος συλλογικής άρνησης της κοινωνικής τάξης (Goffman, 1963:228), καθώς επιδεικνύουν ορισμένες ανικανότητες ή ασέβειες απέναντι στη λειτουργία των κανονιστικών προτύπων της κοινωνίας, και ακόμη αντιτίθενται ή πληγώνουν τη λειτουργία του. Στα πλαίσια μιας κοινωνίας, το να γίνονται αντιληπτά τέτοια άτομα ως «άλλα», δεν πρόκειται απλά για μια διαφοροποίηση, μια «κληρονομημένη» ταυτότητα, ούτε απαραίτητα για κάποια σύγκρουση με τους «εμείς» που να καταστήσει τους «άλλους» ως εχθρούς, αλλά για μια διαδικασία συνεχούς στιγματισμού τους από εκείνους που είναι αποδεκτοί.

Ο στιγματισμός αποδίδει εγκυρότητα σε αυτούς που έχουν ήδη ένα υψηλότερο κοινωνικό στάτους, το οποίο κερδίζουν και διατηρούν ακριβώς γιατί υπάρχουν άλλοι που αδυνατούν να το κάνουν (Koutrolίκου, 2015:504). Κατά την έννοια αυτή, όπως σημειώνει και ο Vilho Harle, η ύπαρξη του «άλλου» και ακόμη περισσότερο ο στιγματισμός του, έχουν μια ιδιαίτερη κοινωνική λειτουργία, η οποία ξεχωρίζει το νομοταγή από τον παράνομο (Harle, 1994:28), αποφασίζει ποιος είναι «καλός» και ποιος «κακός». Από την άλλη, ο στιγματισμός εγκυμονεί συνέχεια τον κίνδυνο της απόλυτης ισοπέδωσης και ενοχοποίησης της ταυτότητας ενός ατόμου, λόγω κάποιων αρνητικά αντιλαμβανομένων γνωρισμάτων που εμφανίζει, οδηγώντας στη θεώρησή του ως κάτι τελείως διαφορετικό από το αποδεκτό, και συχνά στην κατάταξή του στο «άλλο» (Link, Phelan, 2001). Το στιγματισμένο άτομο, ίσως δεν έχει πάντα απειλήσει τους «εμείς» έμπρακτα, ώστε να θεωρηθεί για αυτό το λόγο εχθρός, αλλά σίγουρα φαντάζει σε ένα βαθμό ως απειλή από τη στιγμή που απορρίπτει την κανονικότητα που οι «εμείς» εκπροσωπούν, άρα σε οποιαδήποτε αντιπαράθεση το θα λάβει τον αρνητικό ρόλο: ο κακός, ο εγκληματίας, ο παράνομος, ο αμόρφωτος.

Ο «κοινωνικός παρεκκλίνοντας» του Goffman γίνεται ο εγκληματίας, ο «ναρκομανής», η «πόρνη», ο «ζητιάνος», ο «τσιγκάνος», άνθρωποι που συναντάμε σε μεγάλα αστικά κέντρα όπως και η Αθήνα και σε μέρη όπως η Ομόνοια, που λειτουργούν κατά αυτήν την έννοια ως θύλακες της παρέκκλισης. Στην περίπτωση της έρευνάς μου, οι «εμείς» αρχικά μπορούμε να πούμε ότι είναι οι Έλληνες, μόνιμοι κάτοικοι,

που ζουν και εργάζονται στην Αθήνα, και ακόμη ειδικότερα, οι «νομοταγείς» πολίτες, οι μέσοι αστοί, αυτοί δηλαδή στους οποίους απευθύνεται ο κυρίαρχος λόγος της τοπικής κοινωνίας ως επιθυμητούς πολίτες (και πιστούς υποστηρικτές του). Σε μια πόλη που δεν έχει δεχτεί τρομοκρατικές επιθέσεις (αλλά σίγουρα υπάρχουν και αυτοί που τις φοβούνται καθώς κατοικούν σε μια ακόμη ευρωπαϊκή μητρόπολη), οι εχθροί σε πρώτη φάση είναι αυτοί που παρανομούν, αλλά εύκολα μπορούμε να πούμε ότι μεγάλο μέρος των «εμείς» αντιλαμβάνεται ως εχθρούς τους μετανάστες.

Η δαιμονοποίηση του «άλλου» στο δημόσιο λόγο

Η εμπειρία της ενσώματης συνάντησης εμπλουτίζεται από εικόνες και εντυπώσεις που παράγονται εκτός αυτής και προκαταβάλουν την κρίση του ατόμου για το «άλλο». Επανερχόμαστε εδώ στην εμπιστοσύνη που δείχνει το πλήθος στον κυρίαρχο ή δημόσιο λόγο, και στην ικανότητά του λόγου να αποδίδει ταυτότητες μέσω των αφηγήσεων που απευθύνει δημόσια στο πλήθος αυτό. Έγινε νωρίτερα λόγος, για το πώς σε μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα, η παραγωγή συλλογικής ταυτότητας της ισχύουσας κοινωνικής ομάδας, των «εμείς», προκύπτει αλλά και ταυτίζεται με έναν κυρίαρχο λόγο, ο οποίος και αποκτά εγκυρότητα και αποδοχή μέσα από τη σχέση αυτή.

Ο κυρίαρχος ή δημόσιος λόγος ταυτίζεται με τις μορφές εξουσίας που έχουν καθιερωθεί σε μια κοινωνία, την κυβερνητική πολιτική και πρακτική, τη νομοθεσία, τα ΜΜΕ που παράγουν όλα από κοινού μια συγκεκριμένη αφήγηση, η οποία και έχει μια δημόσια απήχηση. Οι αναπαραστάσεις που παράγει για ένα ζήτημα που απασχολεί το κοινωνικό σύνολο το οποίο ο κυρίαρχος λόγος εκπροσωπεί, και τις οποίες του μεταδίδει αργότερα, λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές στη συμπεριφορά και δράση του συνόλου, θεμελιώνοντας καθολικά κάποιες πρότυπες ιδέες και αντιλήψεις, και προκαλώντας του συγκεκριμένα συναισθήματα. Στη βάση του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, ο δημόσιος λόγος μετέχει σε μεγάλο βαθμό, μέσω των δικών του πρακτικών, εικόνων και λόγων, στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, νοηματοδοτώντας με τη δική του υποκειμενικότητα τις αφηγήσεις του.

Τα ΜΜΕ συγκεκριμένα, μέσα από μια διαδικασία άμεσης πληροφόρησης και μηδενικού διαλόγου με το ακροαματικό κοινό, σκηνοθετούν και εκπέμπουν εικόνες ως αντικειμενική αλήθεια του ζητήματος που αφηγούνται, διαδραματίζοντας καθοριστικό ρόλο στο διαχωρισμό των «καλών» από τους «κακούς», των «εμείς» από τους «άλλους». Η πηγή της ισχύος και εγκυρότητας του λόγου των ΜΜΕ, δεν έγκειται μόνο στην ταυτοτική τους σύνδεση με το ακροαματικό κοινό, αλλά με τη δύναμη των αναπαραστάσεών τους, που στο σύνολό τους αποτελούν μια «οργάνωση εικόνας και γλώσσας» {Σκοπελίτου 2017, (Mosconici 1999)}. Η κοινωνική αναπαράσταση, μέσα από την αντικειμενοποίηση-συγκεκριμενοποίηση μιας αφηρημένης έννοιας και την επικέντρωση-ενσωμάτωσή της στο ισχύον σύστημα αξιών, προσφέρει στο άτομο τα μέσα προσανατολισμού και ελέγχου στο κοινωνικό-υλικό περιβάλλον και τη δυνατότητα να συστήνει έναν κοινό κώδικα συναλλαγών και ταξινόμησης του κοινού κόσμου με τα υπόλοιπα άτομα της κοινότητας στην οποία ανήκει {Σκοπελίτου 2017, (Mosconici 1999)} (Δοξιάδης, 2008:83). Τα ΜΜΕ, μέσα από το τρίπτυχο της γνώσης της πραγματικότητας, της αξιολόγησης της γνώσης και της αναπαράστασής της, συγκεντρώνουν

τα πραγματικά στοιχεία ενός γεγονότος, θέτουν τους επιθυμητούς κοινωνικούς στόχους της μετάδοσής του και τέλος οργανώνουν την αντίληψη και συμπεριφορά που προσδοκούν μέσω των εικόνων τους.

Η 11η Σεπτεμβρίου λειτούργησε ως καταλύτης στην αντίληψη των «εμείς» για τους «άλλους», καθιερώνοντας ένα μεγάλο διαχωρισμό μεταξύ Δύσης και Ανατολής, τον οποίο ενέτειναν και τα μετέπειτα τρομοκρατικά χτυπήματα σε μητροπόλεις της Ευρώπης. Η πανικόβλητη αναμετάδοση της πρόσκρουσης των αεροπλάνων στους δίδυμους πύργους, η αναγωγή του γεγονότος σε παγκοσμίου επιπέδου πλήγμα, όσο και η πολιτική του «Πολέμου στην Τρομοκρατία» που ακολούθησε, κατονόμασαν τη μουσουλμανική κοινότητα ως ένα σχεδόν εξωγήινο εχθρό της Δύσης στην οποία αποδόθηκε η εγκυρότητα και αθώτητα του παγκόσμιου «καλού». Οι αποδέκτες των ειδήσεων αυτών, παθητικοί θεατές αρχικά μιας είδησης-τραγωδίας που επαναλαμβανόταν καθημερινά στις τηλεοράσεις, τις εφημερίδες και σε κάθε μέσο ενημέρωσης που διέθεταν, μπορούμε να πούμε ότι «εκπαιδεύτηκαν» σε αυτό το διαχωρισμό, που δεν έμεινε στις οθόνες τους, αλλά μεταφέρθηκε σε πραγματικό τόπο και χρόνο στις πόλεις τους.

Η διαρκής υπενθύμιση μιας σχέσης εκφοβισμού και η αντίστοιχη απόδοση ρόλων σύμφωνα με την καταγωγή του καθενός, είναι κυρίως μια διαδικασία που σχετίζεται με πολιτικές εδαφικής εξουσίας, όπως τονίζεται σε αρκετές επιστημονικές έρευνες (Peter E. Hopkins & Susan J. Smith, Michael Haldrup, Lasse Koefoed and Kirsten Simonsen, 2008), ενώ η διατήρησή της, στην περίπτωση του μουσουλμανικού «άλλου», είναι προϊόν μιας καθημερινής επιτέλεσης του διαχωρισμού Δύσης-Ανατολής όπως σημειώνουν οι Michael Haldrup, Lasse Koefoed, Kirsten Simonsen (2008). Οι ίδιοι, συνεχίζοντας τη σκέψη και ανάλυση του E. Said στον «Οριενταλισμό²», σχολιάζουν πως αυτή η καθημερινή επιτέλεση μεταβαίνει από τις οθόνες των δεκτών στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, έτσι που η παγίωση του μουσουλμανικού «άλλου» ως ενός «εξωγήινου» εχθρού για τη Δύση, αποτελεί συνδυασμό των παγκοσμίου βεληνεκού γεγονότων και καθημερινών πρακτικών όπου ο «Οριενταλισμός» γίνεται αντικείμενο διαπραγματεύσεων που τον «εγκαθιστούν ως φυσική, αυτονόητη και δεδομένη παγκόσμια ηθική τάξη».

Παρακολουθώντας τη δομή του φόβου για το μουσουλμανικό «άλλο» μέσα από το δημόσιο λόγο του δυτικού κόσμου, μπορούμε στην πορεία να διακρίνουμε ομοιότητες και στη δική μας μελέτη περίπτωσης, με διακύβευμα έναν από τους πιο ιστορικούς και βασικούς δημόσιους χώρους της πόλης που μετεωρίζεται μεταξύ των «εμείς» και των «άλλων».

Στιγματισμός του χώρου: οι χώροι των «άλλων»

Ο «χωρικός στιγματισμός» είναι μια διαδικασία ανάλογη με αυτήν του κοινωνικού στιγματισμού, αναπόφευκτη στις καθημερινές διεργασίες μιας πόλης, εξαιτίας των ασυμμετριών που ενδεχομένως εμφανίζει το κοινωνικό της σύνολο. Η εγκληματικότητα, η φτώχεια και η απαξίωση του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος είναι παράγοντες που συνοδεύοντας ένα στιγματισμένο κοινωνικό σύνολο, στιγματίζουν και τους θύλακες πύκνωσής του (Koutrolίκου, 2015:505). Οι στιγματισμένες περιοχές,

2 *Orientalism*, E. Said

ταυτισμένες με τόπους ορατότητας και κυρίως δραστηριοποίησης του «άλλου», θα εμφανιστούν συχνά ως οι προβληματικές περιοχές της πόλης, με τον ίδιο τρόπο που το «άλλο» γίνεται αντιληπτό ως ανεπιθύμητο και εχθρικό από τους «εμείς».

Η συγκριτικά με τους «εμείς» μεγαλύτερη ή και απόλυτη εμφάνιση του «άλλου» σε συνδυασμό με την εκδήλωση φαινομένων, όπως η ακραία φτώχεια, η απουσία υγιεινής, η εκδήλωση ασθενειών, η παραβατικότητα και η εγκληματικότητα πυροδοτούν ρητορικές που εικονίζουν τους στιγματισμένους χώρους ως φορείς κοινωνικής αποσύνθεσης, όπου κυριαρχούν η ανηθικότητα και η αποδιοργάνωση (Wacquant, Slater, Pereira, 2014). Κατά αυτήν την έννοια, μπορούμε να αναλογιστούμε πως μια στιγματισμένη περιοχή, γίνεται η υλική και κοινωνική διαστρέβλωση της ταυτότητας της πόλης, μια υπαρκτή δυστοπία η οποία γίνεται αντιληπτή από τους «εμείς» ως κακέκτυπο της κανονικότητας που επιθυμούν στην πόλη «τους», την οποία κανονικότητα βλέπουν να τίθεται υπό αμφισβήτηση.

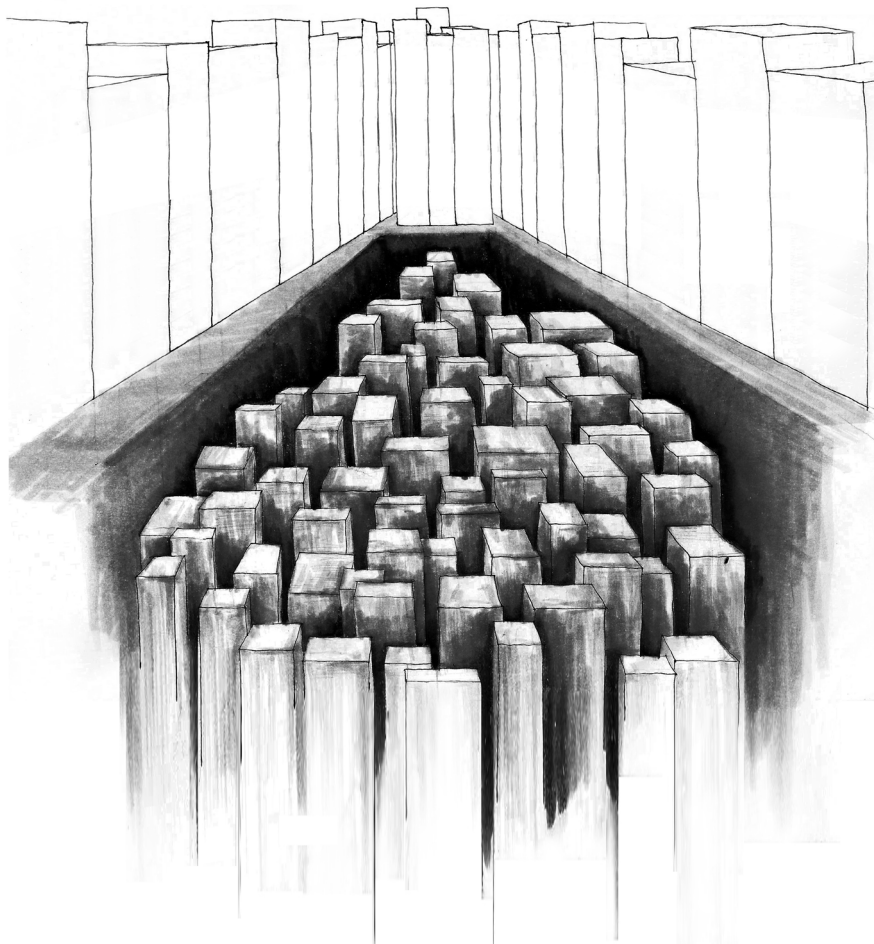
Μια μορφή χωρικού στιγματισμού που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια καθώς εμφανίζεται συχνά στις αφηγήσεις για την Ομόνοια, είναι αυτή του «γκέτο». Κατά τον Wacquant, ο οποίος έχει κάνει μια εκτενή ανάλυση στην έννοια αυτή, ο όρος ιστοριογραφικά εμφανίζεται για να περιγράψει αποκλεισμένες από τον ευρύτερο κοινωνικό και αστικό ιστό και την καθημερινή ζωή μιας πόλης, περιοχές κατοίκησης στιγματισμένων ομάδων, όπως οι Εβραίοι της μοντέρνας Ευρώπης και οι Αφρικανοί της πιο σύγχρονης Αμερικής (2011). Σε περιπτώσεις όπως αυτές, παρά τις διαφορετικές κοινωνικές και ιστορικές περιστάσεις που τις διακρίνουν, αντιλαμβανόμαστε ότι το γκέτο δομείται πάνω στον εξοστρακισμό και χωρικό «εγκλωβισμό» μιας ομάδας στιγματισμένης για την εθνική της ταυτότητα, η οποία ενοχοποιείται από επιλεκτικές αναπαραστάσεις που σχηματίζει για αυτήν ο δημόσιος λόγος (Wacquant, Slater, Pereira, 2014). Ο εξοστρακισμός και ο «εγκλωβισμός» είναι δύο ιδιαίτερα σημαντικές συνθήκες του γκέτο, καθώς το διακρίνουν από άλλου είδους στιγματισμένους χώρους, όπως κάποιες φτωχές περιοχές κατοικίας μεταναστών από τις οποίες το διαχωρίζει και ο Wacquant, επικαλούμενος το ρόλο του γκέτο ως ταυτόχρονα μία οργανωτική ασπίδα και ένα πολιτισμικό χωνευτήρι όπου παράγεται μια ενιαία μολυσματική ταυτότητα στην οποία ενισχύεται η αντίσταση και εντέλει η εξέγερση ενάντια στην απομόνωση (Wacquant, 2011:3), παρομοιάζοντάς το εντέλει με χώρους κράτησης ή επιτήρησης.

Βασική λειτουργία του γκέτο είναι ο απόλυτος διαχωρισμός των «εμείς» με τους «άλλους» ή των «έξω» με τους «μέσα», παίζοντας στην ουσία ένα διπλό ρόλο για τις δύο ομάδες που κρατά σε απόσταση: στους πρώτους δίνει την εγκυρότητα και τον έλεγχο του να συγκρατούν σε έναν οριοθετημένο χώρο τους δεύτερους, στους οποίους παρέχει την ασφάλεια και την –εντός ορίων- ελεύθερη βίωση ενός χώρου στον οποίο δεν επεμβαίνουν οι πρώτοι και όπου μπορούν να ξεκινήσουν να στήνουν τις δικές τους κοινωνικές δομές (Wacquant, 2011). Το γκέτο κατά την έννοια αυτή δεν αποτελεί απλά χωρική διάκριση, αλλά και μια ενεργή διαδικασία παραγωγής και απόδοσης ταυτότητας μέσα και έξω από το χώρο που αφορά. Από τη μία, ο στιγματισμός των «γκετοποιημένων» κατοίκων διατηρείται από τους έξω, ενώ ταυτόχρονα εντείνονται οι συζητήσεις για την επιτήρηση έως την εξάλειψη του φαινομένου. Από την άλλη οι μέσα απομονώνονται στο δικό τους εσωτερικό κόσμο, ως καταφύγιο από το οποίο δε μπορούν να αποδράσουν.

Η διάκριση μεταξύ των «εμείς» και των «άλλων» που δημιουργήσε το γκέτο ως κοινωνική κατάσταση

τροφοδεύεται και επιβιώνει χάρη στην ύπαρξή του με δύο τρόπους, όπως σημειώνει ο Wacquant: πρώτον καθιστά τους μέσα απολύτως διαφορετικούς από τους έξω, εξαναγκάζοντάς τους σε τέτοιες συνθήκες διαβίωσης που η γενικότερη συμπεριφορά τους γίνεται αντιληπτή από τους έξω ως λάθος ή παρεκκλίνουσα και δεύτερον ισοπεδώνει τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των μέσα, λόγω της συλλογικότητας στην οποία αυτοί βρίσκουν καταφύγιο, υιοθετώντας έτσι μια κοινή γενική ταυτότητα που τρέφει το αρχικό στίγμα.

Πάνω στις προηγούμενες διαπιστώσεις, μπορούμε να πούμε ενδεχομένως ότι το γκέτο συνιστά τόσο τη χωρική έκφραση ενός κοινωνικού αποκλεισμού του «άλλου», όσο και μια ενεργή διαδικασία περαιτέρω ενίσχυσης του υπάρχοντος αλλά και δημιουργίας νέου στίγματος. Αυτό δηλαδή που συχνά αναφέρεται ως «γκετοποίηση», τη μετατροπή μιας περιοχής σε γκέτο, δε μπορεί παρά να υπάρξει, όταν ανεπιθύμητες ομάδες αναγκαστούν να περιοριστούν σε συγκεκριμένα χωρικά όρια, τα οποία και αποτελέσουν τα σύνορα του γκέτο. Καταλήγουμε να παρατηρούμε στην «ενδοχώρα» των γκέτο, ένα συνωστισμό ομάδων διαφορετικού συχνά στίγματος, όλων ανεπιθύμητων, εκδιωγμένων σε μια κοινή περιοχή που επιτρέπει τον έλεγχο και τη συγκράτησή της.



προσωπικό σκίτσο

Αναφερόμενοι στην απεικόνιση του Λος Άντζελες-Blade Runner του Mike Davis, και συγκεκριμένα στο τοπικό του γκέτο Skid Row, βλέπουμε πως η συμπύκνωση των στιγματισμένων ομάδων σε έναν ανεπιθύμητο χώρο-ιδανικό για παράνομες δραστηριότητες- καθιστά κάποιους ευάλωτους μέσα στο γκέτο: «...ο Δήμος, υιοθετώντας συνειδητά, έναν ιδιόμορφο αστικό ψυχρό πόλεμο, προωθεί την περικύλιση των αστέγων στο Skid Row... μεταμορφώνοντας τη γειτονιά σε υπαίθριο πτωχοκομείο. Συμπυκνώνοντας τη μάζα των απελπισμένων και αβοήθητων σε ένα μικρό μέρος και αδιαφορώντας για την επαρκή στέγασή τους, η επίσημη πολιτική έχει μεταμορφώσει το Skid Row πιθανότατα στα πιο επικίνδυνα δέκα οικοδομικά τετράγωνα...» (Davis, 2008:119). Πάνω σε αυτήν την παρατήρηση του Davis, υπογραμμίζεται ότι το γκέτο δεν αποτελεί μια αυτοδημιούργητη κοινότητα, αλλά έναν εξαναγκαστικό στιγματιστικό τρόπο ζωής και μια κοινωνικοχωρική κατάσταση που δε συντηρείται από μόνη της, αλλά επιφορτίζεται συνεχώς από τις τάξεις ασφάλειας της πόλης που την περιφρουρούν ως μια αστική φυλακή.

Τίθεται λοιπόν ο προβληματισμός για την Ομόνοια και τη δική της περίπτωση στιγματισμού. Όπως θα δούμε παρακάτω, η Ομόνοια έχει αναφερθεί συχνά στο δημόσιο λόγο ως γκέτο ή σε συνθήκη γκετοποίησης που δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί. Αναλογιζόμενοι την πλατεία ως χώρο διέλευσης και συνάντησης – ακόμη και ακούσιας- ετεροτήτων, όπου δεν κυριαρχεί κάποια ομάδα έναντι κάποιας άλλης, μπορούμε σε πρώτο στάδιο να απορρίψουμε αυτήν την ταυτότητα. Στην πορεία είναι σημαντικό να διερευνηθεί, κατά πόσο η τάση «γκετοποίησης» είναι ουσιαστικά μια τάση σηματοδότησης της πλατείας ως γκέτο, μιας ενδεχόμενης κατάληξης (;) που θα πυροδοτήσει νέου είδους συζητήσεις γύρω από την «εξυγίανσή» της.

Μεταίχιμος χώρος

Προηγουμένως αναφέρθηκε ο «μεταίχιμος» χώρος, ως χώρος συνάντησης ετεροτήτων, η σημασία του οποίου έγκειται στην ικανότητά του να διασταυρώσει τα άτομα που το χρησιμοποιούν, φέρνοντάς τους σε επίπεδο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, ώστε να υπερβούν μεταξύ τους την απόσταση που αντιλαμβάνονται λόγω της διαφορετικότητάς τους. Για το λόγο αυτό αναδεικνύεται θεμελιώδης, η ιδιότητα ενός σταθερού υλικού χώρου μέσα στην πόλη, ενός χώρου όχι διάσχισης, αλλά μετάβασης και κατάληξης. Θα πρέπει λοιπόν να είναι κατεξοχήν δημόσιος, ώστε να γίνει και κοινός, και να αναδειχθεί σε χώρο της πολλαπλότητας.

Θα αναφερθώ εδώ στα «κατώφλια» του Σ.Σταυρίδη (2010), τις χωρικοποιημένες εμπειρίες μετάβασης από μια κατάσταση σε μια άλλη. Η χωρική συνθήκη του «κατωφλιού» δίνει τη δυνατότητα πραγματοποίησης μιας συγκεκριμένης κοινωνικής πρακτικής και για το λόγο αυτό έχει ταυτόχρονα χρονική υπόσταση. Σε ένα σπίτι, το κατώφλι γίνεται η μετακίνηση από το «έξω» στον προσωπικό χώρο (το δικό μας ή κάποιου άλλου) και προετοιμάζει για οτιδήποτε συμβεί εντός αυτού, ένα γεύμα, μια συντροφικότητα, μια γιορτή ή μια απομόνωση. Αν η αρχική ιδιότητα του «μεταίχιμου» χώρου είναι οι συναντήσεις, τότε ως «κατώφλι» αναδεικνύεται η ικανότητα να ωθήσει στην αλληλεπίδραση των συναντώμενων. Μετά την εμπειρία τους σε αυτόν οι διαβάτες δε μπορούν, παρά να έχουν αλλάξει.

Αναλογιζόμενοι τη μεταβατικότητα ενός μεταίχμιου χώρου για τον οποίο τέθηκε η προϋπόθεση του να είναι δημόσιος, στα πλαίσια της συγκεκριμένης έρευνας και στην περίπτωση της Ομόνοιας, κάνουμε λόγο για μια ενδιάμεση χωρικότητα, μεταξύ ενός κοσμικού κέντρου που οδεύει συνεχώς στα πρότυπα της ευρωπαϊκής τουριστικής πόλης της κατανάλωσης και του θεάματος, και μιας εκτεταμένης περιοχής κατοικίας μεταναστών που είναι σε μεγάλο βαθμό εκτεθειμένη στο έγκλημα και τον κίνδυνο. Αν η Ομόνοια είναι ένας χώρος ενδιάμεσος μεταξύ του κοσμικού κέντρου και των περιοχών κατοικίας των μεταναστών στα δυτικά της, και σε αυτήν γίνονται ταυτόχρονα ορατές οι ετερότητες, τότε θα μπορούσε ενδεχομένως να χώρος για την υπέρβαση του φόβου που συντηρείται και αποστασιοποιεί τους ανθρώπους. Η «μεταιχμιακότητα» όμως ενός χώρου γίνεται ευάλωτη μπροστά σε ένα δημόσιο λόγο που αναγνωρίζει επιθυμητούς και ανεπιθύμητους ανθρώπους, ιδανικούς και προβληματικούς χώρους και ωθεί στην απόρριψη όσων δεν ακολουθούν την κανονικότητα που προτείνει, αδιαφορώντας για τις ουσιαστικές ρίζες των διαχωρισμών λόγω φόβου, όπως το οργανωμένο έγκλημα, η φτώχεια κλπ.

Η Ομόνοια (η πλατεία αλλά και η ευρύτερη περιοχή) προβάλλει συχνά μέσα από το δημόσιο λόγο ως τόπος κυρίως εγκληματικός (βλέπε κεφάλαιο 5). Το «άλλο» υποδεικνύεται ως το σύνολο των ατόμων, των οποίων η δράση θεωρείται παράνομη, επικίνδυνη ή και απλά «παράταιρη» και αποκλίνουσα από την κανονική υπόλοιπη καθημερινότητα, των ατόμων που απωθούνται από τον ίδιο δημόσιο λόγο και κατά προέκταση από τους θεατές/ακροατές του, για να περιχαρακωθούν κοινωνικά και χωρικά στην ταυτότητα που εντέλει αποδίδεται στην ίδια την Ομόνοια. Αυτό που εννοείται ουσιαστικά εδώ, είναι ότι το «άλλο» όταν χωροθετείται σε ένα χώρο όπως η Ομόνοια, νοηματοδοτεί κατά προέκταση και το χώρο αυτό με τη δική του ταυτότητα ή και αντίστροφα, εκλαμβάνει την ταυτότητα του χώρου. Διατηρείται λοιπόν μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ χώρου και ατόμου. Έτσι για παράδειγμα, αν πούμε ότι το «άλλο» είναι οι μετανάστες (έστω και γενικά), ο μετανάστης στην Ομόνοια μπορεί να γίνει αντιληπτός με διαφορετικό τρόπο από ότι ο μετανάστης στην Ερμού, και αυτό λόγω των δύο ήδη υπαρκτών ταυτοτήτων, της πλατείας και του πεζοδρόμου. Η «μεταιχμιακότητα» της Ομόνοιας έγκειται στην υπέρβαση του φόβου γύρω από το μύθο της.

4. Η Ομόνοια

Ο στιγματισμός της Ομόνοιας φαίνεται να είναι κάτι που δεν αφορά μόνο την πρόσφατη ιστορία της, εντάθηκε εντούτοις στις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου τα χρόνια που ακολουθούν τους Ολυμπιακούς Αγώνες και ακόμη περισσότερο την οικονομική κρίση. Μια πρώτη διαδικτυακή έρευνα, με αντικείμενο αναζήτησης το λόγο των ΜΜΕ, έδωσε πλήθος δημοσιευμάτων και εκπομπών των ΜΜΕ που αναπολούν την Ομόνοια της *belle époque*, ή τουλάχιστον την εικόνα της που αποτυπώνεται στις φωτογραφίες της εποχής. Αυτή η «λατρεία» του παρελθόντος ως έμμεση τοποθέτηση υπερτονίζει την απογοήτευση που δίνει η πλατεία του τώρα μέσα από το λόγο των ΜΜΕ, και μαζί με τα δημοσιεύματα εγκληματικών επεισοδίων και πολιτικών-κινηματικών διαδηλώσεων, είναι τα συνηθέστερα αποτελέσματα που λαμβάνει κανείς σε μια διαδικτυακή αναζήτηση.

Το πριν και το τώρα έρχονται σε αντίθεση, και γεννώνται ερωτήματα σε σχέση με την εξέλιξή της και όσα συντέλεσαν στην τόσο ακραία «μεταμόρφωσή» της από μια «επιθυμητή» σε μια «ανεπιθύμητη» πλατεία. Η «μετάβαση» από τη μία στην άλλη σχετίζεται με την ιστορική εξέλιξη τόσο του κέντρου όσο και της Αθήνας γενικότερα. Πριν να σκιαγραφηθεί η τρέχουσα κατάσταση της πλατείας, είναι σημαντικό να γίνει μια αναδρομή στην ιστορία της, ώστε να αναδειχθούν τα σημαντικά γεγονότα που σημάδεψαν το χώρο μέχρι και σήμερα και να κατανοηθεί το υπόβαθρο όπου αναδείχθηκαν εκείνες οι νέες χωρικές και κοινωνικές καταστάσεις που ενοχοποιούνται στο παρόν. Ο εντοπισμός των γεγονότων που διαδραμάτισαν καταλυτικό ρόλο στην καθημερινότητα και στην ταυτότητα της Ομόνοιας, γίνεται εκλεκτικά ώστε να βοηθήσει στο να γίνουν διακριτές οι δυναμικές που υπήρξαν στην πλατεία –και αν ακόμη υπάρχουν- και που αναδεικνύουν το ρόλο της ως μεταίχμιο χώρο. Η μία από τις τρεις κορυφές του ιστορικού τριγώνου της Αθήνας μετράει σχεδόν 200 χρόνια ζωής πλέον, και αν ανατρέξουμε στα χρόνια αυτά, θα ανακαλύψουμε άραγε ομοιότητες με την πλατεία του τώρα;

Αναδρομή στην ιστορία της πλατείας

Από την αρχή (~1833), προορισμένη στο σχέδιο των Κλεάνθη και Schaubert ως το σημείο που θα οικοδομούνταν τα ανάκτορα του Όθωνα, η Ομόνοια είχε την ιδιαιτερότητα να γειτνιάζει με εργατικές περιοχές, τις οποίες έφερε κοντά με τις κατοικίες των Φαναριωτών που εγκαταστάθηκαν εκείνη την περίοδο στη γύρω περιοχή (Γ. Σαρηνγιάννης, 1994). Η γειτνίαση αυτή, όσο και με άλλες περιοχές και πληθυσμούς διαφορετικού χαρακτήρα, έμελλε να διατηρηθεί για πολλά χρόνια για να εξελιχθεί στην εθνοτική ποικιλότητα του σήμερα.

Η αρχική της απόρριψη από τον πατέρα του Όθωνα με την αναθεώρηση του σχεδίου από τον Leo Von Klenze, έδωσε χώρο σε ντόπιους και νέους κατοίκους να οικειοποιηθούν τον τόπο. Η Ομόνοια ως πλατεία άρχισε να σχηματίζεται περί το 1870, καθώς μέχρι τότε ήταν μια έρημη μικρή έκταση –προοριζόμενη για τον «Κήπο των Λαών» των Κλεάνθη και Schaubert- από την οποία διερχόταν μια ρεματιά. Το όνομά της ως Ομόνοια θα λάβει αργότερα, το 1884 με ψήφισμα του Δήμου, 22 χρόνια μετά την εκθρόνιση του

Όθωνα - του οποίου το όνομα έφερε μέχρι εκείνη τη στιγμή- που ανακοινώθηκε από την τότε προσωρινή κυβέρνηση στο λαό επί της πλατείας, ύστερα από μια σειρά εντάσεων για το ρόλο της (Καφαντάρης, 2015). Το κλίμα που επικρατούσε τόσο στην πλατεία όσο και στην εγγύτερη περιοχή μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως σημειώνει ο Γ. Σαρηγιάννης, ήταν μεσοαστικό, γεφυρώνοντας την πολυτέλεια και μεγαλοαστικότητα του Συντάγματος, με τις εργατικές γειτονιές νότια και νοτιοδυτικά της. Ταυτόχρονα, τόσο οι κοντινοί σιδηροδρομικοί σταθμοί Λαρίσης και Πελοποννήσου, όσο και ο ηλεκτρικός και οι τερματικοί των λεωφορείων, μετέτρεψαν την πλατεία σε τόπο συνάντησης των ντόπιων με τους επαρχιώτες και τους κατοίκους των γύρω προαστίων, καθιερώνοντάς την ως την πύλη εισόδου στην πόλη.

Η σύγκλιση όλων αυτών των σημείων αφίξεως γύρω από την πλατεία, με τις γύρω περιοχές κατοικίας, συνοδεύτηκε από τη λειτουργία πλήθους στεκιών, καφενείων, ζαχαροπλαστειών και ταβερνών, που καθιέρωσαν την Ομόνοια στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Ταυτόχρονα, η οικοδόμηση πολλών δημόσιων κτιρίων στο ευρύτερο περιβάλλον της, όπως το Δημαρχείο στην οδό Αθηνάς, το Εθνικό Θέατρο στην Αγίου Κωνσταντίνου, ενίσχυσε το δημόσιο χαρακτήρα της (Καρύδης, 2006). Μπορούμε λοιπόν να πούμε, ότι η προπολεμική Ομόνοια κατάφερε να υπάρξει ταυτόχρονα ως υπερτοπικός και τοπικός πόλος για κατοίκους και επισκέπτες, που κατά μία έννοια κατέκτησαν την πλατεία με τη δράση και τη δραστηριότητά τους σε αυτήν και τριγύρω, κάτι που της έδωσε το χαρακτήρα μιας ευρείας γειτονιάς στην καρδιά της μητρόπολης. Από το γενικότερο κλίμα αντιλαμβανόμαστε, πως δεν ήταν μόνο η πλατεία ο τόπος συνάθροισης που περιγράψαμε, αλλά η ευρύτερη περιοχή που τροφοδοτούνταν και σηματοδοτούνταν από την Ομόνοια, που λίγο πολύ έγινε το τοπόσημο μιας γειτονιάς στο κέντρο της πόλης, στην οποία συνέρρεαν άνθρωποι από όλη την Αθήνα και την Ελλάδα.

Η έκρηξη της αντιπαροχής και της κυκλοφορίας του ιδιωτικού αυτοκινήτου στην περίοδο του μεταπολέμου(Γ. Σαρηγιάννης, 1994), αποτέλεσαν μακρόσυρτες διαδικασίες μέσα από τις οποίες μεταβλήθηκε η καθημερινή εμπειρία στο δημόσιο χώρο της πόλης. Η πρόταξη της ιδιωτικής εμπειρίας στην πόλη, συρρίκνωσε όπως ήταν φυσικό τη δημόσια ζωή, με τον αντίστοιχο αντίκτυπο στους δημόσιους χώρους και γενικότερα το αστικό περιβάλλον της Αθήνας, που σημαδεύτηκε από διανοίξεις δρόμων και το πυκνό πλήθος των πολυκατοικιών. Η αντιπαροχή πυροδότησε την οικοδομική δραστηριότητα και καθιέρωσε την πολυκατοικία ως τη νέα μορφή κατοίκησης στο αστικό κέντρο. Ενδεικτικά, όπως σημειώνει ο Θ. Μαλούτας, από το 1950 έως το 1980 ο αριθμός των κτιρίων άνω των πέντε ορόφων στην πόλη αυξήθηκε από 1000 σε 35000 (Μαλούτας Θ., 2013).

Οι μεταλλαγές αυτές μπορούν να μεταφραστούν ως ένα βαθμό και σε ποιοτικές απαξιώσεις του χώρου, καθώς στην περίπτωση έστω της Ομόνοιας, αποβλήθηκαν οι διαμορφώσεις της (πράσινο και υλικές υποδομές για τους χρήστες της) και μετατράπηκε σε συγκοινωνιακό κόμβο, όπου η προσπέλαση των πεζών θάφτηκε κάτω από τη γη.

Οι αλλοιώσεις στον αστικό χώρο της Αθήνας, θα οδηγήσει λίγο αργότερα και στην εγκατάλειψη του κέντρου από τα υψηλά-μεσαία και υψηλά κοινωνικά στρώματα, που θα αναζητήσουν ποιοτικότερο περιβάλλον κατοικίας στα προάστια. Η μετατόπιση αυτή, που ξεκίνησε τη δεκαετία του '70, άφησε κενά κτίρια και διαμερίσματα διάσπαρτα στον πυκνό ιστό της πόλης, τα οποία λόγω της χρόνιας εγκατάλειψης

που ακολούθησε μέχρι την επόμενη κατοίκησή τους, απέκτησαν σημαντικές φθορές και αλλοιώσεις. Μια εικοσαετία αργότερα, τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα από το εξωτερικό θα βρουν φθηνή στέγη στο πλήθος των απαξιωμένων καταλυμάτων του κέντρου, που είναι και τα μόνα προσιτά. Την ίδια διέξοδο θα βρουν και ομάδες χαμηλότερων κοινωνικά στρωμάτων, που μαζί με τους πρώτους και τους επόμενους μετανάστες, καθώς και τους ηλικιωμένους γηγενείς που παρέμειναν στις κατοικίες τους, θα συνθέσουν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του κέντρου (Μαλούτας, 2013).

Η διαφορά της Ομόνοιας ως προς άλλες περιοχές του κέντρου όσον αφορά τη συνθήκη της απαξίωσης του κτιριακού αποθέματος, έγκειται στο ότι γύρω από την πλατεία δεν κυριαρχούσε η κατοικία, αλλά η βιοτεχνία, τα γραφεία ποικίλων ιδιωτικών υπηρεσιών και η διοίκηση. Η απώλεια αυτών των χρήσεων που νέκρωσε το πλήθος των κτιρίων που καταλάμβαναν και λόγω πολλών άλλων διεθνών και τοπικών εξελίξεων που έχουν σχέση με συγκεκριμένους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, η οποία σε συνδυασμό με την πύκνωση παραβατικών δράσεων στο «εγκαταλελειμένο» κέντρο, υποβάθμισε σιγά σιγά την ήδη παρηνκμασμένη πλατεία.

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, το κέντρο της Αθήνας (Δήμος Αθηναίων) χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη χαμηλών και υψηλών κατηγοριών (Μαλούτας, 2013:46), αποδεικνύοντας μια κοινωνική διαφοροποίηση στο σύνολό του. Γενικότερα στο Δήμο Αθηναίων, πέραν των εθνοτικών μεταβολών λόγω των μεταναστεύσεων, σημαντική είναι και η μεταβολή που σημειώθηκε στις κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες του πληθυσμού (Μαλούτας, 2013:44). Από το 1995 και μετά, οι εκροές των υψηλότερων κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών (μεγάλοι εργοδότες, μάντζερ και εξειδικευμένοι επαγγελματίες) ήταν μεγαλύτερες από τις εισροές, ενώ ακόμη μεγαλύτερες ήταν οι εισροές των κατώτερων (ανειδίκευτοι εργάτες).

Μέχρι το 2001, στην περιοχή γύρω της Ομόνοιας το ποσοστό των κατοίκων-αλλοδαπών ανέρχεται σε 48,8%, οι οποίοι συναντώνται τόσο σε κατοικίες-παλαιάς κατασκευής κατά κύριο λόγο, καθώς το 57,4% των μεταναστών διαμένει σε κτήρια που οικοδομήθηκαν την περίοδο 1961-1970, και γίνονται αντιληπτοί σε δημόσιους χώρους και καταστήματα στα οποία εργάζονται οι ίδιοι (Αράπογλου, Καβουλάκος, Κανδύλης, Μαλούτας, 2009). Η συγκέντρωση των μεταναστών στην περιοχή της Ομόνοιας κατά τη δεκαετία του '90 γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτή και σχετικά με αρνητικό τρόπο από τους ντόπιους, σύμφωνα με το Θ. Μαλούτα, καθώς όπως σημειώνει, 98% των ερωτώμενων στην περιοχή της πλατείας δηλώνουν πως «υπάρχουν μετανάστες που ζουν κοντά στα σπίτια τους», με ένα 23,2% να αντιμετωπίζουν την παρουσία αυτή ιδιαίτερα αρνητικά (Μαλούτας, 2006:257-258). Μπορούμε λοιπόν να πούμε στο σημείο αυτό ότι υπάρχει ήδη μια τάση ενοχοποίησης και απόρριψης του ξένου πληθυσμού που κατοικεί στο κέντρο της Αθήνας.

Μέσα από τις μεταλλαγές που σημειώθηκαν κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην Αθήνα, με το κοινωνικό-χωρικό τοπίο να αλλάζει, η Ομόνοια μετά τη μετατροπή της σε συγκοινωνιακό κόμβο, φαίνεται να έρχεται ξανά στη συζήτηση στην πρώτη απόπειρα χωρικής οργάνωσης της πόλης, στο ΡΣΑ του '83. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο αναγνωρίζει την πλατεία ως υπερτοπικό πόλο, όπως και όλο το Εμπορικό –πλέον- Τρίγωνο, και σημειώνει σε αυτό μεικτές χρήσεις γης, από τις οποίες όμως προσπάθησαν να απομακρύνουν παραγωγικές δραστηριότητες και βιοτεχνίες ώστε να ενισχύσουν το χαρακτήρα της αναψυχής (Τριάντης, 2017). Παρόλα



1903



1931



1955



1961

πηγή: <https://www.sansimera.gr/articles/324>

αυτά οι διάφορες προβλέψεις του, τουλάχιστον στην Ομόνοια έμειναν ανεφάρμοστες.

Με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, η πλατεία θα αναπλαστεί και στις υπόγειες δομές του ηλεκτρικού θα προστεθεί το μετρό. Οι πεζοί παραμένουν βυθισμένοι στο υπόγειο, παρά το γεγονός ότι η πλατεία διευρύνεται προς τις οδούς Αγ. Κωνσταντίνου και Πειραιώς και απέναντι προς Πανεπιστημίου και Σταδίου, με τα πεζοδρόμια των οποίων ενοποιείται για να γίνει περισσότερο προσβάσιμη.

Η πολιτική της «σκούπας» και του -επιφανειακού- «λίφτινγκ» θα δημιουργήσει ένα εφήμερο περιβάλλον τόσο στο αθηναϊκό κέντρο, όσο και σε άλλα σημεία της πόλης, που την περίοδο αυτή απευθύνεται αποκλειστικά στους διεθνείς επισκέπτες των Ολυμπιακών Αγώνων (αλλά όχι απαραίτητα σε ομοεθνείς κάποιων από αυτούς, που βρίσκονται για άλλους, και αναγκαστικούς κυρίως λόγους στην πόλη). Διωγμοί Ρομά από τις εστίες τους³, αλλά και άλλων μειονοτήτων από το κέντρο, και επένδυση των εγκαταλελειμμένων και ανενεργών κτιρίων με γιγαντιαίες αφίσες διαφημιστικού περιεχομένου, είναι κάποιες από τις κινήσεις που «καλλώπισαν» την Αθήνα για το επιθυμητό κοινό της. Η συνολική πολιτική αναδεικνύοντας ή «θάβοντας κάτω από το χαλί» περιοχές, επέδρασε στη φυσιογνωμία πολλών περιοχών.

Όλες οι αστικές «αναβαθμίσεις» που σημειώθηκαν στην Αθήνα, για να προετοιμάσουν το έδαφος για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, φαίνεται να εγκλωβίστηκαν στην τότε τουριστική ανάδειξη και φαντασμαγορία της πόλης, έχοντας εφήμερη δράση και επιδερμική επίδραση στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων στη μετά το διεθνές γεγονός εποχή. Η απογοήτευση που ακολούθησε για τους ιδιοκτήτες γης -της οποίας η αξία είχε εκτιναχθεί λόγω των αγώνων- λόγω της παύσης των επενδύσεων που θεωρητικά θα ενίσχυαν τομέις όπως τον τουρισμό, οδήγησε στην εγκατάλειψη των ιδιοκτησιών τους (Μαλούτας, 2013) υπενθυμίζοντας το σκηνικό της δεκαετίας του '70 με πλήθος κτιρίων να μένουν κλειστά και επομένως νεκρά, με τον αντίστοιχο αντίκτυπο στη δημόσια ζωή που διαρθρωνόταν γύρω τους.

Μια σειρά άλλων παραγόντων που ακολούθησαν στα επόμενα χρόνια μετά τους Ολυμπιακούς, επιβάρυνε ακόμη περισσότερο την καθημερινότητα σε διάφορα επίπεδα: ο ΟΚΑΝΑ μεταφέρεται στο κέντρο, ο κανονισμός του Δουβλίνου II εγκλωβίζει στη χώρα πλήθος μεταναστών και η πρώτη οικονομική ύφεση αρχίζει να γίνεται ορατή (Καλαντζοπούλου, Κουτρολίκου, Πολυχρονιάδη, 2011).

Η επίδραση της κρίσης

Η κρίση, ως φαινόμενο με επιπτώσεις σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας, λειτούργησε ανασταλτικά για τα κοινωνικά δικαιώματα που διατηρούνταν μέχρι τότε, πλήττοντας περισσότερο όσους βρίσκονταν ήδη σε μειονεκτική θέση και όξυνε τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες. Με βασικά διακυβεύματα την κατοικία και την εργασία, ως απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιβίωση κάποιου στη σύγχρονη δυτική μητρόπολη, η κρίση των τελευταίων χρόνων, συνεχίζει να αφήνει πίσω της εξαθλιωμένους και ηττημένους ανθρώπους, λόγω των σκληρότερων εκφράσεών της, όπως η ανεργία, η ακραία φτώχεια, η αστεγία.

3 Πηγή: <https://athens.indymedia.org/post/253688/>

Οι επιπτώσεις της συνθέτουν ένα νέο αστικό τοπίο, ειδικά στην περίπτωση της Αθήνας και του κέντρου της, μέρη του οποίου όπως περιγράφηκε πριν, βρίσκονταν ήδη σε χρόνια παρακμή. Ο αστικός χώρος στον οποίο εγγράφονται οι ασυμμετρίες που δημιουργήσε ή όξυνε η κρίση, μπαίνει στη δημόσια συζήτηση σε μια συνθήκη «έκτακτης ανάγκης», μέσα από θέματα που σχετίζονται με την υποβάθμιση έως και την γκετοποίηση του, ζητήματα που απεικονίζονται ως άμεσα ταυτισμένα με την ορατότητα της μετανάστευσης σε αυτόν (Κουτρολίκου, Siatitsa, 2012). Μια περίοδος κρίσης -όπως η οικονομική στην Ελλάδα- της οποίας οι ενδεχόμενες επιπτώσεις θυματοποιούν, γεμίζοντας με άγχη και φοβίες, το κοινωνικό σύνολο που νιώθει ότι βρίσκεται στο στόχο μιας απειλής, δίνει χώρο στις διάφορες μορφές εξουσίας να θεμελιώσουν την ισχύ τους (Κουτρολίκου, Siatitsa, 2012). Ο λόγος της ισχύουσας μορφής εξουσίας αποκτά εγκυρότητα δείχνοντας να διαχειρίζεται τα θέματα της κρίσης υποσχόμενος στο πανικόβλητο κοινό την ασφάλεια και τον καθησυχασμό που διακυβεύονται.

Στις αφηγήσεις των ΜΜΕ το κέντρο, και περιοχές στιγματισμένες ως «γκέτο», βρίσκονται την περίοδο 2010-2011 (όποτε και επισημοποιήθηκε η οικονομική κρίση) σε ακραία υποβάθμιση, την οποία ταυτίζουν με διάφορες μορφές εγκληματικότητας, παρανομίας και απαξίωσης του αστικού περιβάλλοντος (Ντρούκα, 2014:66), όπου εγκαταστάθηκε ένα κλίμα φόβου και πανικού. Ανάμεσά τους και η Ομόνοια. Οι ρητορικές περί εγκλήματος και φόβου συνοδεύουν την πρώτη περίοδο όπου ανακοινώνεται η οικονομική κρίση, με την επέμβαση των Δ.Ν.Τ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, με την εφαρμογή των πρώτων μέτρων λιτότητας και το πρώτο μνημόνιο το 2010, τους Αγανακτισμένους του 2011, όπου το κέντρο μετατρέπεται σε πεδίο συνεχών διαδηλώσεων ενάντια στην κυβερνητική πολιτική.

Στο σημείο αυτό σημειώνεται, πως έγινε διαδικτυακή έρευνα για το διάστημα 2010-2011 στην εφημερίδα «Καθημερινή», και συγκεκριμένα στις αφηγήσεις της για την Ομόνοια την περίοδο εκείνη, ώστε να σχηματιστεί μια γενική εικόνα για τη στάση ενός από τους πιο «αποδεκτούς» εκπροσώπους του δημόσιου λόγου, κείμενα του οποίου αναλύονται ως κομμάτι της βασικής έρευνας την οποία απασχολεί το διάστημα 2017-2018. Η έρευνα αυτή δεν καταγράφεται το ίδιο αναλυτικά με την έρευνα του διαστήματος 2017-2018, παρά μένει σε επίπεδο σημείωσης βασικών αναφορών για την πλατεία. Η Ομόνοια λοιπόν, εκείνο το διάστημα στιγματίζεται άλλη μια φορά ως τόπος επικίνδυνος για τον «κοινό πολίτη». Χρήση και εμπόριο ναρκωτικών, πορνεία και επιθέσεις σε περαστικούς, εμφανίζονται συχνά στα κείμενα των εφημερίδων που αποτρέπουν τον αναγνώστη να διαβεί την πλατεία που αφορίζουν. Η γειτνίαση της με περιοχές που κατοικούν μετανάστες στα νότια και νοτιοδυτικά φορτίζει περισσότερο το κλίμα, οι δε μετανάστες στιγματίζονται άμεσα σε όλες τις αφηγήσεις περί εγκληματικότητας. Οι ομάδες οργανωμένου εγκλήματος δεν είναι μόνο πλασματική αναπαράσταση του δημόσιου λόγου, τοποθετούν τη δράση τους σε συγκεκριμένους χώρους της πόλης, τις αφορισμένες από τα ΜΜΕ γειτονιές, γειτονιές συνήθως μεταναστών. Η βρωμιά και απαξίωση των υποδομών της πλατείας αρχίζει να έρχεται στην επικαιρότητα, και αυτό ως απότοκο της κρίσης και των εξαθλιωμένων ατόμων που περιπλανώνται στην επιφάνεια της πλατείας.

Ενδεικτικά, παρατίθενται κάποιες αναφορές στην πλατεία από άρθρα της Καθημερινής για την περίοδο του 2011:

Η παράδοση του κέντρου στις συμμορίες αλλοδαπών - ημεδαπών και συνεργατών τους, οι ωμές καθημερινές πράξεις βίας σε βάρος περαστικών, τα φονικά, τα ναρκωτικά, το παρεμπόριο, παγιώθηκαν, η αβλαβής διέλευση από την Ομόνοια δεν θεωρείται (χρόνια τώρα) δεδομένη για κανέναν νομοταγή. «Και η ανοσία έχει όρια» 02/11/2011

Τα διπλωμένα κορμιά σύρονταν στη στοά της οδού Πειραιώς στην Ομόνοια, μισογδυμένα για τη νυχτερινή δόση του θανάτου. «Προ-βολες» 05/10/2011

...στατιστικά στοιχεία της ΕΛ.ΑΣ.: διαρρήξεις στην Ομόνοια +64% όσο το κέντρο της πόλης εγκαταλείπεται, βρωμάει και ερημώνει, όσο η ενέργεια και η ζωή συρρικνώνονται και υποκαθίστανται από βιαστικές διελεύσεις και φόβο, τόσο μετατρέπομαστε όλοι σε υποψήφια θύματα κλοπής. «Αν γίνει ευάλωτη η καθημερινότητα» 05/10/2011

Μεγαλύτερη ανοιχτή «πληγή» παραμένει ... και η πλατεία Ομοנוίας όπου τη νύχτα δεκάδες Αφρικανοί διακινητές ναρκωτικών με την άνεσή τους πουλάνε την πραγματεία τους σε κοινή θέα... άγριες συγκρούσεις μεταξύ διακινητών διαφόρων εθνικοτήτων -ορισμός του «ξέφραγου αμπελιού». «Αλλάζουν θέση τα «στέκια» των ναρκωτικών» 02/10/2011

Από το Σύνταγμα μέχρι την Ομόνοια και τις παρυφές των Πατησίων, το λεγόμενο εμπορικό κέντρο βυθίζεται στο σκοτάδι. Με το τέλος της λειτουργίας των καταστημάτων, οι μόνοι που το ανέχονται είναι οι απόκληροι της κοινωνίας... «Φθινοπωρινά ραντεβού στο κέντρο» 28/08/2011

«Δύσκολο πέρασμα» η πλατεία Ομόνοιας και για τους μόνιμους κατοίκους της πόλης, πόσω μάλλον για τους τουρίστες. Στις αναβαθμίδες επί του τσιμέντου κατοικοεδρεύουν ομάδες κυρίως Αφρικανών εμπόρων ναρκωτικών. Φυσικά στην πλατεία συχνάζει και η πελατεία τους, ναρκομανείς που ζητιανεύουν, τσακώνονται, χειροδικούν. «Αθήνα, εικόνες παρακμής» 13/08/2011

...ακόμη και σήμερα, έχουμε την τεράστια περιοχή από την Ομόνοια ως τα Πατήσια και από τη Βάθης ως τον Άγιο Παντελεήμονα στο χείλος της παραβατικότητας και του αστικού εκφυλισμού... «Αθηναϊκή γεωγραφία» 17/07/2011

Χάσαμε από τους μετανάστες την Ομόνοια, χάνουμε το Σύνταγμα λόγω «Αγανακτισμένων»... «Η ελπίδα στην πόλη των «Αγανακτισμένων», οι ξένοι κι εμείς στον καθρέπτη της επικαιρότητας...» 05/07/2011

Μόνο μελαγχολία φέρνει η «Ομόνοια πلاس» του 2011. Από «πλατεία όλο χάρη», κατάντησε ξεχαρβαλωμένο σκέλεθρο, πλατεία του λουκέτου, του εγκλήματος και της σκόνης... «Αποτυπώματα» 08/06/2011

Η έκτακτη ανάγκη που κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σε πολλές περιπτώσεις μέσα στα πρώτα χρόνια της κρίσης, αδιαφορώντας για την προϋπάρχουσα υποβάθμιση, υπερτονίζει τα φαινόμενα σε έξαρση και αποδίδει πλέον ξεκάθαρες ταυτότητες σε κοινωνικές ομάδες και περιοχές. Το «άλλο» που αναζητά αυτή η εργασία, γενικεύεται εκείνη την περίοδο και βρίσκει «ξενιστή» σε αυτούς και αυτές που η κρίση χτυπά περισσότερο, που κατοικούσαν την πόλη ήδη υπό καθεστώς ανασφάλειας, και που στη μορφή τους οι επιπτώσεις της κρίσης διαγράφονται τρομαχτικές για όσους της έχουν «ξεφύγει», τους «εμείς». Нарκομανείς, πόρνες, επαίτες, άστεγοι γίνονται πια περισσότερο ορατοί και στιγματίζονται παρασύροντας μαζί τους την ομάδα που κατά κύριο λόγο συνοδεύουν, τους μετανάστες. Θύματα όχι μόνο της κρίσης, αλλά και «υπόγειων» αφεντικών σε πολλές περιπτώσεις, στα χέρια των οποίων βρισκόταν η τύχη τους, οι εξόριστοι αυτής της κοινωνίας, θα εγκλωβιστούν λόγω της δημόσιας ορατότητάς τους στο έλεος των χωρικών πολιτικών, που ως βασική και έκτακτη λύση θέτουν τον εκδιωγμό των ανεπιθύμητων, οι οποίοι θα εξοριστούν σε κάποιο άλλο σημείο της πόλης. Η Ομόνοια μετατρέπεται αλλά και παρουσιάζεται για το διάστημα που αναφέρθηκε ως ενός είδους «ανθρώπινη χωματερή» και εδώ η ερευνήτρια έχει την ηθική ανάγκη να δηλώσει την απέχθειά της για τον όρο αυτό, τον οποίο χρησιμοποιεί κυνικά για τη μεταφορική του μόνο σημασία.

5. Αφηγήσεις του δημόσιου λόγου

Οι αφηγήσεις του δημόσιου λόγου στην παρούσα έρευνα, αναζητήθηκαν σε διαδικτυακούς τόπους, διότι θεωρείται ότι το Internet είναι η βασική πηγή πληροφόρησης, και έχει σε μεγάλο βαθμό αντικαταστήσει την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και την έντυπη ενημέρωση. Το πλήθος των ιστότοπων και των κοινωνικών μέσων δικτύωσης που προσφέρονται στο χρήστη/ακροατή/θεατή έχει εισβάλει στην καθημερινότητά του μέσω συσκευών που έχουν γίνει πλέον απαραίτητες. Η αρχική χρήση ενός τηλεφώνου και ενός υπολογιστή για επιλεγμένη επικοινωνία με κάποιον και για εργασία ή αναψυχή, έχουν προεκταθεί σε έναν ιντερνετικό μικρόκοσμο στο χέρι του καθενός, που τον επισκέπτεται θεωρητικά όποτε το θελήσει, όπου και αν βρίσκεται. Κατά αυτήν την έννοια η επικοινωνία και η ενημέρωση είναι ταχύτερες και άμεσες, δε συμπιέζονται σε μια ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή μια συγκεκριμένη ώρα μιας συγκεκριμένης ημέρας, αλλά αποτελούν αμέτρητες επιλογές ανά πάσα στιγμή. Το υλικό πληροφόρησης που καταχωρείται στους διάφορους ιστότοπους είναι επίσης κάτι που μπορεί να επανακτηθεί και πέραν της ημερομηνίας δημοσίευσής του.

Για τους λόγους αυτούς, η διερεύνηση των αφηγήσεων του δημόσιου λόγου, αναζητά διαδικτυακά τα κείμενα, τις εικόνες και τα βίντεο που αφορούν την Ομόνοια και χωρίζεται στην προ-έρευνα, μια πρώτη γενική αναζήτηση της εγκληματικής ταυτότητας-γκέτο της πλατείας, και στην έρευνα, όπου επιλέγονται συγκεκριμένοι ιστότοποι και εφημερίδες με επιρροή στο αναγνωστικό κοινό, για να σκιαγραφηθεί μέσα από το λόγο τους η εικόνα που αποδίδεται στην Ομόνοια. Η μέθοδος που ακολουθείται στη συγκέντρωση και ανάλυση των αφηγήσεων αυτών, δανείζεται εργαλεία από την Κριτική Ανάλυση Λόγου του Fairclough, η οποία μελετά την υποκειμενικότητα του λόγου που αναλύεται αλλά και την υποκειμενικότητα του μελετητή. Κατά την έννοια αυτή, αποτελεί μια κριτική πάνω στη μεροληπτική αντιμετώπιση της γνώσης, που είναι ιδιαίτερα σημαντική στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, καθώς ενδιαφέρεται για τις διαδικασίες απόδοσης και υιοθέτησης ταυτοτήτων και διαμόρφωσης διαχωρισμών. Για τους ίδιους λόγους, ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η κριτική, είναι επιλεκτικός (Fairclough, 2003:14), καθώς από όσα κείμενα συλλεχθούν, η διερεύνηση προσανατολίζεται στα συγκεκριμένα θέματα του στιγματισμένου χώρου, των «άλλων», και των σχέσεων που παράγονται βάση των διαχωρισμών.

Προ-έρευνα: η χρονική εμφάνιση της Ομόνοιας-γκέτο

Η προ-έρευνα εκπονήθηκε το καλοκαίρι του 2018, μέσω διαδικτυακής αναζήτησης, με τρόπο αντίστροφο από αυτόν της βασικής έρευνας, όπως θα διαπιστωθεί παρακάτω. Αντί να συγκεντρώσω τις πολλαπλές αναπαραστάσεις της πλατείας στο δημόσιο λόγο, αναζήτησα χρονολογικά σε αυτόν την απόδοση της στιγματιστικής ταυτότητας, το γκέτο. Σκοπός της προ-έρευνας αυτής ήταν να διαπιστωθεί κατά πόσο και πότε η πλατεία διασυνδέθηκε με τον όρο του γκέτο, καθώς η επαναλαμβανόμενη εμφάνιση της ταυτότητας αυτής στα ΜΜΕ σχετίζεται άμεσα με την καλλιέργεια του φόβου και τη διαστρέβλωση ταυτότητας του «άλλου» που γίνεται αντιληπτή στην Ομόνοια.

Η χρονική εμφάνιση αυτής της ταυτότητας για την πλατεία, και συγκεκριμένα η χρονική πύκνωση των

αναφορών σε αυτήν, είναι σημαντική στο κομμάτι της ανάλυσης που πρόκειται να πραγματοποιηθεί στη συνέχεια, ώστε να διερευνηθεί το πώς και αν η πιο τρομακτική εικόνα της πλατείας μεταλλάσσεται από τον ίδιο δημόσιο λόγο που αρχικά την παράγει και με τι προσδοκίες συμβαίνει αυτό. Η «γκετοποιημένη Ομόνοια» ή «Ομόνοια γκέτο» όπως ήταν οι λέξεις κλειδί που χρησιμοποιήθηκαν, πέρα από τη χρονική πύκνωση, θέτει και ως προϋπόθεση την εμφάνιση σε ιστότοπους υψηλής επισκεψιμότητας και επιρροής. Τέλος, σημαντική κρίνεται η ερμηνεία που δίνεται από το δημόσιο λόγο στο καθεστώς γκετοποίησης. Σημειώνεται εδώ πως στην προ-έρευνα δε θα γίνει ανάλυση λόγου όπως στην έρευνα, αλλά σχηματίζεται μια πρώτη εντύπωση για την στιγματιστική ταυτότητα της πλατείας, η οποία όπως θα δούμε σε λίγο, ταυτίζεται με τις αφηγήσεις της Καθημερινής για την περίοδο 2010-2011 που παρατέθηκε προηγουμένως.

Αφορμή για αυτήν την αναζήτηση είναι μια χρονική πύκνωση του όρου «γκέτο» για το κέντρο της πόλης το 2007 στη Lifo, όπως υποστηρίζουν οι Καλαντζοπούλου, Κουτρολίκου, Πολυχρονιάδη (2011). Η συγκεκριμένη free press, είχε παραπάνω από μία δημοσιεύσεις όπου αναγνώριζε ως γκέτο μια περιοχή του κέντρου, αλλά θα ξεχωρίσουμε εδώ ένα άρθρο όπου τοποθετεί το γκέτο στην ευρεία περιοχή του Εμπορικού Τριγώνου, και συγκεκριμένα στο βόρειο τμήμα του, όπου το «άλλο» εκπροσωπείται από κάθε είδους μειονότητα: άστεγοι, ναρκομανείς, πόρνες, ναρκέμποροι όλοι κάτω από την ομπρέλα του μετανάστη⁴.

Προχωρώντας στην αποτίμηση της προ-έρευνας, τα άρθρα που επιλέχθηκαν σε αυτήν την πρώτη αναζήτηση, ανήκαν είτε σε on-line εφημερίδες υψηλής επισκεψιμότητας, είτε σε ενημερωτικούς ιστότοπους που έχουν συχνή εμφάνιση στα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης και απήχηση σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό: η Καθημερινή, Τα Νέα, iEfimerida, Newsbeast, in.gr, Star, Vice, Naftemporiki, EspressoNews. Στα περισσότερα άρθρα από τους ιστότοπους αυτούς –κάποιοι είχαν παραπάνω από ένα– είχαν ήδη τη λέξη «γκέτο» ή «γκετοποίηση» στον τίτλο τους, πράγμα που όπως αποδείχτηκε, σήμαινε την εκτενή ανάλυση του τι συνιστούν οι όροι αυτή στην περιοχή ενδιαφέροντός μας, η οποία εκτείνεται στην πλειοψηφία των αφηγήσεων και στη γύρω περιοχή της πλατείας. Κατά πλειοψηφία, το «γκέτο» οργανωνόταν γύρω από την πορνεία και τα ναρκωτικά, με κοινό παρονομαστή πάντα τους μετανάστες, που μέσα στο λόγο αυτό κληρονομούν απόλυτα μια παραβατική ταυτότητα, που εκτείνεται πέραν της δραστηριότητάς τους, καθώς συχνά αναφέρονται ως «λαθρομετανάστες». Ο φόβος και η ανασφάλεια των «επιθυμητών» πολιτών, το κλείσιμο των καταστημάτων και η πτώση του τζίρου των ξενοδοχείων ήταν οι επιπτώσεις της «γκετοποίησης» που φαίνεται να επικρατούν ως σημαντικότερες.

Όσον αφορά το κομμάτι της χρονικής πύκνωσης των αναφορών στην «γκετοποιημένη Ομόνοια», αρχικά φαίνεται να υπάρχει μια χρόνια επανάληψη του όρου για την πλατεία. Τα άρθρα που συγκεντρώθηκαν χρονολογούνται από το 2007 έως και το 2018, αλλά μέσα στο διάστημα αυτό διακρίνονται πυκνώσεις του στιγματισμού σε μια πρώτη περίοδο του 2008-2011, και μια δεύτερη, το 2017-2018. Στη δεύτερη, συχνά επισημαίνεται μια ενδιάμεση ύφεση που διαδέχθηκε την αρχική κατάσταση πανικού στο κέντρο, κάτι το οποίο διαψεύδουν βέβαια και άρθρα που δημοσιεύτηκαν κατά τη διάρκεια εκείνης της ύφεσης.

4 «Το νέο γκέτο της Αθήνας» Lifo 04/10/2017

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι ο όρος «γκέτο» ασχέτως του πόσο επιπόλαια χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια περιοχή, επιβιώνει της «ενεργής» περιόδου της κατάστασης που αφορούσε, για να συνεχίσει να στιγματίζει έναν τόπο και τους ανθρώπους που τον κατοικούν, ώστε να παρουσιάσει εν γένει μια συνθήκη «εισβολής» και καταπάτησης του τόπου αυτού. Το «γκέτο» εν ολίγοις, ως στιγματιστική ταυτότητα, γίνεται συνθήκη που παραμένει για να νοηματοδοτήσει και να ενοχοποιήσει ακόμη περισσότερο ό,τι και όποιον διατηρεί χαρακτηριστικά που στο παρελθόν είχαν προκαλέσει αρνητικά.

Συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι στην περίπτωση της Ομόνοιας, το γκέτο ήταν περισσότερο μια απόπειρα σηματοδότησης παρά μια ισχύουσα κατάσταση. Δεν αμφισβητείται εδώ η ενεργή εγκληματικότητα στην πλατεία, αλλά θεωρείται ότι απέχει από τη συνθήκη του «γκέτο» στο βαθμό που δε χαρακτηρίζεται από τις δύο βασικές του προϋποθέσεις, τον εξοστρακισμό και εγκλωβισμό των ανεπιθύμητων. Η ενεργή περίοδος της κρίσης κατά την οποία το κέντρο γενικότερα θεωρείται υποβαθμισμένο, η ορατότητα ευπαθών ομάδων συνδυαστικά με το έγκλημα, φαίνεται να όξυναν τις εντάσεις γύρω από μια «γκετολογία» του κέντρου και των αμφιλεγόμενων από παλιά περιοχών του.

Παρατίθενται εδώ οι τίτλοι των άρθρων που συγκεντρώθηκαν, οι οποίοι είτε αναφέρουν την Ομόνοια, ή το κέντρο και στο κείμενο του άρθρου περιλαμβάνεται και η πλατεία, και συνήθως αρκούν για να αποδώσουν τη συνολική εικόνα που αναπαριστούν και στο κείμενό τους.

- _ «Το νέο γκέτο της Αθήνας» *Lifo* 04/10/2017
- _ «Άβατο» το γκέτο της Γερανού» *Τα Νέα* 01/09/2008
- _ «Στο μικρό Σουδάν της Αθήνας» *Lifo* 11/09/2008
- _ «Τα γκέτο της Αθήνας» *Το Βήμα* 24/11/2008
- _ «Γκέτο εξαθλιωμένων λαθρομεταναστών» η Ομόνοια *Η Καθημερινή* 17/05/2009
- _ «Για ποια Αθήνα μιλάμε;» *Καθημερινή* 03/02/2010
- _ «Ιστορικό κέντρο: γειτονιά κανενός» *AthensVoice* 13/10/2010
- _ «Η “γκετοποίηση” της Αθήνας “πληγώνει” δημόσιο- αγορά» *Newsbomb* 02/03/2011
- _ «Σοβαρά προβλήματα δημιουργεί η «γκετοποίηση» του κέντρου της Αθήνας» *Newsbeast* 02/03/2011
- _ «Πλήγμα για τα ξενοδοχεία η «γκετοποίηση» του κέντρου και οι πορείες» 03/03/2011 *Naftem-
poriki*
- _ «Είναι ιδεολόγημα να μιλάμε για “Γκέτο της Αθήνας”»;» *Lifo* 16/05/2011
- _ «Όλο το κέντρο μία... Ομόνοια: Μαραζώνει και μετατρέπεται σε γκέτο» *Newsbeast* 04/01/2012
- _ «Στο...γκέτο δεν κυκλοφορεί ούτε (λαθραία) γάτα» *Espresso* 21/07/2013
- _ «Ιστορίες από το «γκέτο» στο κέντρο της Αθήνας στις «360°» *Newsbomb* 07/12/2017
- _ «Κανείς δεν Γιορτάζει πια στην Πλατεία Ομονοίας» *Vice* 09/02/2017
- _ «Κίνηση Πολιτών Κέντρου Αθήνας σε Τόσκα: Αυτά συμβαίνουν σε Ομόνοια, Βάθη, 3ης Σεπτεμβρίου, Σοφοκλέους» *iEfimerida* 28/06/2017
- _ «Σε ΓΚΕΤΟ μεταναστών έχει μετατραπεί η Ομόνοια-Αισθάνονται σαν να είναι στην πατρίδα τους-BINTEO» *Star* 24/04/2015

Έρευνα: αναπαραστάσεις εφημερίδων το διάστημα 2017-2018

Η βασική έρευνα των αφηγήσεων αποτελείται από δύο μέρη, μια πρώτη γενική αναζήτηση στο διαδίκτυο των κυρίαρχων αποτελεσμάτων που λαμβάνει κάποιος αναζητώντας πληροφορίες για την Ομόνοια και μια δεύτερη εκτενέστερη, κατά την οποία επιλέχθηκαν δύο διαφορετικού τύπου εφημερίδες, ημερήσιας κυκλοφορίας με πλούσιο διαδικτυακό υλικό.

Στην περίπτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, ήταν βασική η εύκολη συγκέντρωση υλικού μέσω του Internet για την περιοχή ενδιαφέροντος, ενώ ταυτόχρονα, εξίσου σημαντικό θεωρήθηκε το γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι ιστότοποι είναι «τόποι» καθημερινής επίσκεψης και ενημέρωσης για τους χρήστες. Τέλος, η επιλογή των ιστότοπων καθορίστηκε και από το είδος του κοινού στο οποίο απευθύνονται, καθώς αρχικά ήταν επιθυμητό, το σύνολο του κοινού να είναι ευρύ, τουλάχιστον όσον αφορά τα ηλικιακά σύνολα που αφορά.

Το πρώτο μέρος είναι ουσιαστικά η πρώτη εντύπωση που θα σχηματίσει κανείς για την πλατεία, επιλέγοντας να βρει πληροφορίες για αυτήν μέσω της βασικής διαδικτυακής πλατφόρμας αναζήτησης, της Google. Στα πρώτα αποτελέσματα της Google, πέραν των σκόρπιων ειδήσεων και άρθρων από ποικίλες ιστοσελίδες, ψηλά στη λίστα των αποτελεσμάτων είναι και το TripAdvisor, το οποίο δε συμβαίνει τυχαία, αλλά υφίσταται επειδή η συγκεκριμένη πλατφόρμα το επιδιώκει. Το TripAdvisor είναι ένας διαδικτυακός ιστότοπος, στον οποίο καταχωρούνται κριτικές επισκεπτών για διάφορα μέρη στον κόσμο, τουριστικού κυρίως ενδιαφέροντος. Θα βρεθούν δηλαδή κριτικές για εστιατόρια, και καταστήματα αναψυχής, έως και αξιοθέατα ή δημόσιους χώρους, όπως και η Ομόνοια. Από τη στιγμή λοιπόν που δημοσιεύονται ως ατομικές κριτικές, έχουν υποκειμενικό χαρακτήρα, ενώ ο λόγος της δημοσίευσής τους δεν είναι ξεκάθαρο αν δεν εξυπηρετεί και άλλους σκοπούς (πχ εμπορικούς, επαγγελματικούς κλπ). Ο συγκεκριμένος ιστότοπος επιφέρει λοιπόν χωρικές ενότητες τουριστικού ενδιαφέροντος σε δημόσια κριτική, με αποτέλεσμα να σχηματίζεται μια διαδικτυακή ταυτότητα της κάθε χωρικής ενότητας, που υποθετικά συγκροτείται από τις διαφορετικές εμπειρίες των επισκεπτών της. Άρα ουσιαστικά γίνεται λόγος για τη συγκρότηση μιας ταυτότητας τόπου μέσω μιας εφήμερης κυρίως εμπειρίας του τόπου αυτού, και μέσα από το πρίσμα του τουρισμού.

Παρόλα αυτά, στην περίπτωση της Ομόνοιας, απρόσμενη ήταν η μεγάλη συγκέντρωση ελληνόγλωσσων κριτικών όπως θα δούμε στη συνέχεια, που στην πλειοψηφία τους αφορίζαν την πλατεία. Άρα ίσως εδώ μιλάμε για μια διαφορετικού τύπου κριτική που σχετίζεται όχι απαραίτητα μόνο με τη βιωμένη εμπειρία, αλλά ενδεχομένως και με την προσδοκία μιας διαφορετικής εμπειρίας. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι στο πρώτο αυτό μέρος, ο δημόσιος λόγος συγκροτείται από τους επί μέρους λόγους των χρηστών: λόγος της τοποθέτησής τους στην πλατφόρμα του TripAdvisor -που κατά «κοινή αποδοχή» αποτελεί τόπο ενημέρωσης για διάφορα μέρη ανά τον κόσμο-, αποκτούν εγκυρότητα παγκόσμιας ισχύος.

Στο δεύτερο μέρος των αφηγήσεων, αναζητώντας μια πιο εκτενή αφήγηση, επιλέγεται μια εφημερίδα

ημερήσιας κυκλοφορίας με κοινό μεγαλύτερων ηλικιών, άρθρα κυρίως πολιτικού και οικονομικού περιεχομένου, και κεντροδεξιός τοποθέτησης, η «Καθημερινή», και μια free press που απευθύνεται σε νεότερες ηλικίες, έχει «πολιτιστικό» περιεχόμενο ή όπως η ίδια υποστηρίζει, ασχολείται με ό,τι είναι νέο και σημαντικό στην κοινωνία, την πόλη, τις τέχνες και την διασκέδαση - με πρωτοποριακό πάντα τρόπο, η «Lifo». Και οι δύο, αλλά περισσότερο η «Lifo», διαθέτουν πλούσιο υλικό στο διαδίκτυο, απευθύνονται σε διαφορετικό κοινό, που παρόλα αυτά μπορεί να επιλέξει και τις δύο λόγω κυρίως της συγγενούς τοποθέτησης και της εύκολης πρόσβασης του σε αυτές.

Η «Καθημερινή» είναι από τις εφημερίδες που επιλέγονται συχνά προς ανάγνωση, ενώ η «Lifo» πέραν του free press και της ιστοσελίδας της, έχει και μια ισχυρή εμφάνιση στο βασικότερο κοινωνικό χώρο δικτύωσης, το Facebook. Έχοντας κάποιος χρήστης επιλέξει να ενδιαφερθεί για τη σελίδα της Lifo στο Facebook, δε σημαίνει ότι εισέρχεται απλά στη σελίδα αυτή για να ενημερωθεί. Η ίδια η σελίδα, χάρη στη δομή του Facebook, έχει την ιδιότητα-δυνατότητα να «κατακεραυνώνει» το χρήστη με πλήθος δημοσιεύσεων που εμφανίζονται στη δική του «Αρχική Σελίδα» ενημέρωσης. Κατά τη διαδικασία αυτή, μια τυχαία δημοσίευση εμφανίζεται αναπόφευκτα στο πεδίο ενημέρωσης του χρήστη, ο οποίος καλείται να την «ανοίξει» για να τη διαβάσει στην κανονική ιστοσελίδα της. Ακόμη και να μην το κάνει, ο τρόπος εμφάνισης της δημοσίευσης αρκεί για να περάσει έστω και υποσυνείδητα κατά το «σक्रολάρισμα» του χρήστη, το βασικό της μήνυμα που συμπυκνώνεται σε τρία στοιχεία: τον τίτλο, την εικόνα και το –μέσω Facebook- σχόλιο της ίδιας της Lifo πάνω στη δημοσίευση.

Tripadvisor

Η πλατεία έπαιρνε βαθμολογία 2.5 στα 5, σύνολο 520 κριτικών, με ένα 32% να σημειώνει το χώρο ως ανεπαρκή, 26% πολύ κακό και 26% μέτριο, και με ένα 10% πολύ καλό και 6% εξαιρετικό. Ενδιαφέρον έχει η διάκριση ανάμεσα στις ελληνικές και τις αγγλικές κριτικές (που είναι και οι περισσότερες, 411 συνολικά), καθώς οι ελληνικές είναι αυτές που εμφανίζονται αρκετά πιο δυσανεκτικές. Μεγάλο κομμάτι της απογοήτευσης που εκφράζουν, αποτυπώνεται συχνά σε μια νοσταλγία του παρελθόντος, καθώς αναφέρεται η διαφορά της τωρινής πλατείας με την πλατεία του '70, του '80, του '90. Το «ένδοξο παρελθόν» της Ομόνοιας με το συντριβάνι, το φαρμακείο Μπακάκου, έχει αντικατασταθεί όπως λένε οι περισσότεροι από τα ναρκωτικά και την πορνεία, ενώ αρκετοί αναφέρονται αρνητικά και στην παρουσία των μεταναστών. Τα στοιχεία αυτά συνθέτουν για τους περισσότερους ένα χώρο που απωθεί λόγω της βρωμιάς και της ασχήμιας, που είναι ακατάλληλος και πρέπει να προσπεραστεί γρήγορα λόγω της εγκληματικής δράσης των βασικών του χρηστών. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποιοι από τους τίτλους που επιλέγει ο καθένας για την κριτική του.

Οι δημοσιεύσεις στην αγγλική γλώσσα αναφέρονται επίσης στη βρωμιά και την απουσία ενδιαφέροντος του χώρου, ακόμη και στις κλοπές χωρίς όμως να μεγαλοποιούν τη διάσταση αυτών των στοιχείων. Για πολλούς είναι ακόμη μία περίπτωση πλατείας όμοιας με πολλές άλλες στην υπόλοιπη Ευρώπη, με βασική διαφορά την έντονη κίνηση αυτοκινήτων, χωρίς όμως ιδιαίτερο λόγο φόβου για τους περαστικούς –δεν αναγνωρίζεται άλλωστε κάποια ιδιαίτερη χρήση ή σημασία του χώρου.

Was only a reference point for me
Bustling city square
Doubius but not as bad
Hotel was located there
Just another square in the city
As safe as any other big square in any other big European city
Beware the pickpockets!
Don't bother
Can't see the big problem with Omonoia
Celebrating diversity
Not a safe place not a nice one either

Γκρεμίστε την και ξανά φτιάξιμο
Κατάντια
Άσχημη
Έχασε ό,τι είχε
Η ντροπή της Ελλάδας
Τολμάς να περάσεις μετά τις 00:00;
Η κακή πλευρά της πόλης
Παρακμή
Νοσταλγία μιας άλλης Αθήνας
Η ντροπή της Αθήνας
Αλλοδαποί ναρκωτικά περιθωριακοί βρώμα και δυσωδία
Τσιμέντο τσιμέντο τσιμέντο
Η ξεφτίλα της χώρας μας
Είναι αυτή πλατεία;

Σύγκριση αγγλικών και ελληνικών κριτικών για την Ομόνοια, Tripadvisor.

Καθημερινή

Η έρευνα συνεχίζεται με την εφημερίδα «Καθημερινή», η οποία διαθέτει συνολικά 12 βασικές στήλες:

1. Επικαιρότητα
2. Απόψεις
3. Οικονομία
4. Πολιτισμός
5. Πρόσωπα
6. Περιοδικό «Κ»
7. Φωτογραφία
8. Video
9. Ταξίδια
10. Γαστρονόμος
11. Κ Blogs
12. Αυτοκίνηση

Η διερεύνηση έγινε διαδικτυακά, το διάστημα 01/01/2017-07/06/2018, με την εισαγωγή της λέξης «Ομόνοια» στην πλατφόρμα αναζήτησης της εφημερίδας. Στα αποτελέσματα βρέθηκαν άρθρα που αφορούσαν την πλατεία ή την ευρύτερη περιοχή (στις αφηγήσεις της οποίας εντάσσεται αναπόφευκτα η πλατεία), αλλά και άρθρα διαφορετικού περιεχομένου, στα οποία γινόταν μια μικρή αναφορά στην Ομόνοια, συνήθως συγκριτικά με το θέμα το οποίο αναλύονταν. Εντούτοις λαμβάνονται και αυτά υπόψη στις αφηγήσεις, καθώς θεωρείται ότι ενισχύουν την εικόνα που εντυπώνεται στο λόγο τους.

Συνολικά συγκεντρώθηκαν 28 άρθρα από την Καθημερινή, και θα είχε ενδιαφέρον να αναλυθούν σε σχέση με τις στήλες στις οποίες ανήκουν. Τα 13 από αυτά, τοποθετούνται στις Απόψεις και αναφέρονται συνήθως στην πλατεία σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή της Ομόνοιας ή τη χρησιμοποιούν ως αναφορά – κυρίως αρνητικού περιεχομένου-, σε σύγκριση με το θέμα που αναλύουν. Στα άρθρα αυτά λοιπόν, κυριαρχεί μια γενική απογοήτευση-αποδοκιμασία του αρθρογράφου τόσο για την Ομόνοια, όσο και για άλλα μέρη στην εγγύτερη περιοχή που θεωρούνται υποβαθμισμένα. Η απογοήτευση αυτή ξεκινώντας από τις αρχές του 2017 αποδίδεται στην αδράνεια του δήμου να υποστηρίξει τις ιδιωτικές επενδύσεις –οι οποίες πάντα παρουσιάζονται με θετικό πρόσημο- που γίνονται σε διάφορα μέρη του κέντρου όπως και στην Ομόνοια. Η δε υποβάθμιση είναι η «δυστοπική πραγματικότητα» που επικαλείται ο εκάστοτε αρθρογράφος, η οποία στην πλατεία εμφανίζεται ως βρωμιά, θλίψη και εγκατάλειψη. Οι καταστάσεις αυτές δεν προσδιορίζονται ιδιαίτερα συχνά ως προς το τι τις προκαλεί, δεν είναι δηλαδή εμφανής η αιτία της «δυστοπίας», θεωρούνται όμως μεγάλη τροχοπέδη μπροστά στην τουριστική ανάπτυξη που σχεδιάζεται στην πλατεία και στη γύρω περιοχή με τη λειτουργία νέων ξενοδοχείων.

Είναι απογοητευτικό όταν ο τουριστικός κλάδος επενδύει και η πόλη να μην μπορεί να υποστηρίξει.

Είναι θλιβερό να έρχονται άνθρωποι από τα πέρατα του κόσμου και η Αθήνα να χάνει την ευκαιρία να πείσει για κάτι πέραν του αυτονόητου. Ενώ ο πεζοδρόμος της Βουκουρεστίου, έξω από το «Παλλάς», θυμίζει Ομόνοια. Όσο για την Ομόνοια, κανέναν δεν απασχολεί ότι η ιστορική πλατεία της Αθήνας είναι σε αυτήν την κατάσταση. «Βουβοί μάρτυρες της Αθήνας» 13/05/2017

Σε κάποιες περιπτώσεις η «υποβάθμιση» της πλατείας εμφανίζεται ως κρατική αμέλεια ή και αποτυχία, που αδυνατεί να ξεφορτωθεί αυτήν την «ανθιυγεινή» κατάσταση από την πόλη. Η αόριστη «παρακμή» που εντυπωσιάζει τους αρθρογράφους, φαντάζει στα μάτια τους κατάλοιπο της οικονομικής κρίσης, που κατά τα άλλα δε θα έπρεπε να είναι αποτυπωμένη σε μια πόλη που δείχνει ότι την ξεπερνάει και να εξελίσσεται -χάρη σε εξωτερικούς παράγοντες και όχι χάρη στους ανθρώπους της. Αυτή όμως η «με παρωπίδες» επιδοκμασία των τουριστικών επενδύσεων, αγνοεί ότι η κρίση δεν είναι μια εικόνα που έχει απομείνει και πρέπει να διαγραφεί, αλλά μια ακόμη ενεργή κατάσταση, που επιζητά άλλου είδους αντιμετώπιση.

Στην Ομόνοια, υψώνω με δέος το βλέμμα στο Athens Tiare Hotel... Δεν χρειάζεται φαντασία ή μεγάλη εμπειρία για να διαπιστώσει κανείς ότι μια βόλτα σε αυτήν την κεντρικότερη ακτίνα αποκαλύπτει μια Αθήνα βρώμικη και θλιβερή. Δυστυχώς, η οικονομική παρακμή έχει τυλίξει την πόλη σαν δεύτερο δέρμα, και η κοινωνία είναι απολύτως στάσιμη. Η κυβέρνηση έχει επιτύχει να αντανakλάται στην πόλη όλη η βύθιση, οικονομική, κοινωνική και ψυχική, που έχει επιφέρει. «Επενδύσεις στην Αθήνα χωρίς υποστήριξη», 14/01/2017

Η περίπτωση της Ομονοίας δεν διαφέρει πολύ. Σε καλύτερη κατάσταση σε σχέση με τα έντονα φαινόμενα ακραίας υποβάθμισης του 2010-2011, η Ομόνοια βρίσκεται σε διαρκές, άχαρο μεταίχμιο που οφείλεται στην αδυναμία του κράτους να χειριστεί με γενναιότητα το θέμα της αρχιτεκτονικής διαμόρφωσης της πλατείας. «Οι ιδιώτες επενδύουν, το κράτος κοιτάζει» 24/01/2017

Ιδιαίτερα προβληματική εμφανίζεται συχνά η χωρική υπόσταση της πλατείας, αλλά και οι υλικές της υποδομές. Τα κλειστά κτίρια, τα φθαρμένα στοιχεία της πλατείας όπως τα πεζοδρόμια που έχουν σπάσει ή οι τοίχοι με τα γκράφιτι, εμφανίζονται ως μια εικόνα κακομεταχείρισης και εγκατάλειψης του χώρου, που για τον εκάστοτε αρθρογράφο, έρχεται σε αντίθεση με την εικόνα της Αθήνας της Ακρόπολης και των μουσείων. Το τοπίο της Ομόνοιας δεν έχει θέση σε μια τέτοια πόλη, σύμφωνα με τα κείμενα, γιατί μειώνει το γόητρο που της προσφέρουν τα αξιοθέατά της, των οποίων τους επισκέπτες ταυτόχρονα δυσαρεστεί.

...η πχορρύπανση, η κακή συντήρηση δρόμων και πεζοδρομίων, η ελλιπής συντήρηση κτιρίων, η έλλειψη ενημερωτικών πινακίδων, τα γκράφιτι και η έλλειψη χώρων πρασίνου... θα ήταν καλό ο Δήμος Αθηναίων να επικεντρωθεί στην επίλυση «επιφανειακών» θεμάτων καθημερινότητας τόσο του κατοίκου όσο και του επισκέπτη... εκκρεμότητες όπως τα άλυτα θέματα της Ομόνοιας, ...τραυματίζουν την αθηναϊκή εμπειρία ανεπανόρθωτα και με μεγάλο κόστος. «Επιπόλοιτοι πανηγυρισμοί» 21/11/2017

Είναι παράδοξο να υπερτονίζεται η τουριστική αναβάθμιση της Αθήνας, με παραδείγματα από νέα ξενοδοχεία στην Πλάκα ή στην Ομόνοια, από γεμάτα εστιατόρια και αύξηση αφίξεων, την ίδια ώρα που το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο είναι σε ομηρία... Από την Ομόνοια έως το Μουσείο, κατά μήκος της Πατησίων, δεν υπάρχει ούτε ένα εκατοστό που να μην προκαλεί αποστροφή από τη βρωμιά και την εγκατάλειψη. Όσο αυτή η κατάσταση παραμένει ανεκτή, η Αθήνα θα δυσφημίζεται καθημερινά ως μία απολίτιστη και αντιδημοκρατική πόλη που αγνοεί τον πολίτη και τον επισκέπτη, χωρίς συναίσθηση του ρόλου της, του ιστορικού της βάθους και των συναρπαστικών δυνατοτήτων της. «Η εθνική ντροπή της Αθήνας» 05/03/2018

...η μάκα στα πεζοδρόμια, η ρυπαρότητα στα ρείθρα, οι καταρρέουσες προσόψεις, η αυθαιρεσία των περιπτέρων και των μικροπωλητών, οι επαίτες δημιουργούν την αίσθηση πως αυτή η πόλη δεν ανήκει στον «πολιτισμένο» κόσμο. «Το μόνιμο «άσυλο» της Αθήνας» 10/06/2017

Στην τελευταία ανάλυση ο αρθρογράφος μιλά επίσης για πολίτες «όμηρους» όπως ονομάζει στην πόλη όπου η αστυνομία είναι απούσα και η παραβατικότητα ελέγχει πολλά σημεία και ζώνες ολόκληρες. Αυτό θα μας οδηγήσει και στην παρακάτω αγανάκτηση για την απουσία υποστήριξης των τουριστικών επενδύσεων, που αποδίδει πλέον μια ξεκάθαρη ταυτότητα στην πλατεία και τη γύρω περιοχή.

Αναμφισβήτητα, αν ακούσεις τη δυναμική που αναπτύσσεται στον τουριστικό, ως επί το πλείστον, κλάδο, με νέες επενδύσεις σε υπάρχοντα κτίρια στο Μεταξουργείο ή στην Ομόνοια, ενδέχεται να παρασυρθείς και να δεχθείς ότι τα «σημάδια ανάκαμψης» θα οδηγήσουν στη νέα εποχή... Όσο και να υπάρχει το αίτημα της ανανέωσης των υποδομών της πόλης, από τους επαγγελματίες του κατασκευαστικού και τουριστικού κλάδου, άλλο τόσο υπάρχει η άνωθεν ανοχή στην γκετοποίηση μεγάλων τμημάτων της πόλης με υποκινούμενους καταστροφείς που κάνουν επίδειξη δυνάμεων. «Παράλληλες εκδοχές της Αθήνας», 05/03/2018

Η συχνά αναφερόμενη υποβάθμιση αρχίζει να αποκτά αιτίες. Η «γκετοποίηση» όπως αναφέρεται προηγουμένως σχετίζεται στην πορεία με τη λειτουργία της πλατείας ως μία από τις πιάτσες ναρκωτικών του κέντρου, που επαληθεύεται ξανά και θεωρείται βασικός λόγος της έξαρσης της εγκληματικότητας στην περιοχή, ενώ η διατήρησή της αποδίδεται συχνά στην κρατική αδράνεια. Όσο πιο συγκεκριμένες γίνονται οι αναφορές σε εφήμερα γεγονότα ή εδραιωμένες καταστάσεις, τόσο πιο πολύ υπενθυμίζεται, ότι η Ομόνοια δεν είναι απλά μια βρώμικη, ξεχασμένη από το κράτος πλατεία, αλλά ένας τόπος που όπως και η πόλη στην οποία στέκει, «δεν ανήκει στον «πολιτισμένο» κόσμο»⁵.

Οι διάσπαρτες ναρκο-πιάτσες αποτελούν και τρανταχτή ένδειξη λειψής βούλησης. Για να μη σπάνε αυτοκίνητα, να μην κλέβουν τσάντες, να μη σκοτώνουν μαγαζάτορες ή τη μάνα τους... Σίγουρα το έγκλημα στην αφύλακτη Ελλάδα γιγαντώθηκε με την κρίση, όπως γιγαντώθηκαν όλα

5 Βατόπουλος Ν. «Το μόνιμο άσυλο της Αθήνας», 10/06/2017

τα μεγάλα προβλήματα, διαφθορά, φοροδιαφυγή, παραοικονομία. Ομως θα μπορούσε το κράτος να μη μένει τόσο άπραγο... Να μη σέρονται ημιθανείς σε βρώμικα σοκάκια, σε ερείπια πνιγμένα στο σκουπίδι και βουβά – οι γνώριμοι δρόμοι δεν ξυπνούν πια εικόνες, φωνές, μνήμες, αλλά μια θλίψη κι ένα φόβο γι' αυτό που κρύβουν. «Παράνομα κι επώδυνα σε κοινή θέα» 31/03/2017

Κάπου εδώ θα γίνει και σαφέστερη αναφορά σε εκείνες τις κοινωνικές ομάδες με τις οποίες ταυτίζεται το ναρκοεμπόριο και η γενικότερη εγκληματικότητα στις υποβαθμισμένες περιοχές του κέντρου, που θεωρείται πως κυριαρχούνται από την παραβατική δράση των κατηγορούμενων ομάδων.

Από τα Εξάρχεια έως το Ζεφύρι και την Ομόνοια, περιοχές ολόκληρες έχουν αποκοπεί από την επικράτεια του ελληνικού κράτους. Είτε από μπαχαλάκηδες, είτε από Ρομά (ex gipsies), είτε από τις μαφίες των μεταναστών. «Η κυρά της οδού Στουρνάρη» 11/04/2018

Άλλες «Απόψεις» πέραν των ναρκομανών, ναρκοεμπόρων που σχετίζουν με τους μετανάστες και τους «μπαχαλάκηδες», περιγράφουν έναν αστικό περίπατο του αρθρογράφου μιλώντας για μια «κανονικότητα» εξαθλίωσης στην πλατεία, την οποία ταυτίζουν με άστεγους και επαίτες.

Βγαίνοντας από το μετρό της Ομόνοιας, προχθές γύρω στις 7 το βράδυ είδα έναν άστεγο, προφανώς από κάποια χώρα της ΝΑ Ασίας, κουλουριασμένο στο πεζοδρόμιο... πιθανώς να ήταν άρρωστος και το βλέμμα του έμοιαζε απλανές. Δίπλα του είχε σταθεί ένας λαχειοπώλης και ολόγυρα όλα έμοιαζαν σπασμένα, διαλυμένα... Η ανθρώπινη δυστυχία έχει, δυστυχώς, ενταχθεί στο κάδρο της αθηναϊκής εικονογραφίας... Είχα σχεδόν ενσωματώσει τη γεύση της παραλυσίας που έχει μεταμορφώσει κομμάτια της Αθήνας σε κάτι ξένο, παράταιρο, στα όρια του αποκρουστικού... «Η «κανονικότητα» της Αθήνας» 19/05/2018

Στη στήλη της Επικαιρότητας, μαζί με την οποία εξετάζεται και η στήλη της Οικονομίας, τα περισσότερα άρθρα -15 συνολικά- καταγράφουν περιστατικά ή καταστάσεις στην πλατεία χωρίς ιδιαίτερο σχολιασμό. Για το λόγο αυτό, κατονομάζουν περισσότερο κάποιες καταστάσεις και πρόσωπα σε αντίθεση με τα άρθρα των Απόψεων που ασκούν κυρίως κριτική, λειτουργώντας έτσι συμπληρωματικά το ένα στο άλλο. Η γενική εικόνα που αποτυπώνουν όσα αναφέρονται αποκλειστικά στην πλατεία, είναι ενός δημόσιου χώρου που κυρίως λειτουργεί ως πιάτσα ναρκωτικών και πορνείας, πύλη εισόδου και εξόδου μεταναστών.

Συγκεκριμένα, ύστερα από μεγάλη αστυνομική επιχείρηση της Υποδιεύθυνσης Ασφάλειας Αθηνών, εξαρθρώθηκε εγκληματική οργάνωση που διακινούσε συστηματικά ναρκωτικά στο κέντρο της Αθήνας και κυρίως στην περιοχή της Ομόνοιας. Στο πλαίσιο της επιχείρησης συνελήφθησαν 15 αλλοδαποί και 1 Έλληνας. «Εξαρθρώθηκε κύκλωμα διακίνησης ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας - 16 συλλήψεις», 05/06/2018

«Αθήνα, Ελλάδα – Ένας έφηβος, χωρίς δόντια, στέκεται δίπλα σε έναν κίτρινο τηλεφωνικό

θάλαμο, με τα μάτια του να μοιάζουν χαμένα. Μόλις 17 ετών όταν έφυγε από το Αφγανιστάν,... Σήμερα περνάει τις μέρες του στην βορειοδυτική πλευρά της Ομόνοιας, μία περιοχή που έχει γίνει «αγορά» για τους νεαρούς που αναζητούν άσυλο». «NBC: Σε «survival sex» καταφεύγουν εγκλωβισμένοι μετανάστες στην Ελλάδα», 16/04/2018

Προτού χαράξει στην Ομόνοια τα τέσσερα λεωφορεία με προορισμό το αεροδρόμιο είχαν ήδη γεμίσει. Κάποιοι από τους επιβάτες περίμεναν επί δύο χρόνια αυτήν τη στιγμή: ένα εισιτήριο εξόδου από την Ελλάδα μέσω του προγράμματος μετεγκατάστασης προσφύγων. «Προορισμός, μια νέα ζωή για 234 πρόσφυγες», 19/10/2017

Τα άρθρα που περιλαμβάνουν την Ομόνοια εν μέρει στην αφήγησή τους, είναι συνήθως άρθρα σχετικά με την οικονομική επικαιρότητα και αναφέρουν έναν υποβαθμισμένο τόπο σε σχέση με το υπόλοιπο κέντρο το οποίο και απειλείται από την παρούσα κατάσταση στην πλατεία και την ευρύτερη περιοχή με την οποία συνδέεται απόλυτα. Η Ομόνοια φαίνεται να αποτελεί την εξαίρεση μπροστά στην ανερχόμενη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και της τουριστικής εικόνας της πόλης, το εναπομείναν στοιχείο της Αθήνας της κρίσης (για τα μάτια των επενδυτών και των τουριστών φυσικά). Αναφέρονται λοιπόν σε μια περιοχή με το μικρότερο αριθμό ανοιχτών καταστημάτων, που αποτελεί ένα «κακό προηγούμενο» το οποίο ο δήμος αναλογίζεται μπροστά στην πραγματοποίηση της β' φάσης του «έργο Αθήνα» για το άνοιγμα νέων καταστημάτων στο κέντρο, και λειτουργεί ως τροχοπέδη μπροστά στη δρώσα επενδυτική δραστηριότητα που συνοδεύει το άνοιγμα νέων ξενοδοχείων στην πλατεία το οποίο ελπίζεται ότι θα αναβαθμίσει την περιοχή. Ό,τι λοιπόν έχει ήδη σχολιαστεί με περισσή αγανάκτηση έως και ειρωνεία στη στήλη των Απόψεων, επιβεβαιώνεται και σε αυτές τις στήλες της εφημερίδας.

Ζωή αρχίζει να αποκτά ξανά το εμπορικό τρίγωνο της Αθήνας, καθώς πρώτη φορά από τον Σεπτέμβριο του 2012, οπότε ξεκίνησε η σχετική καταγραφή από την Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου και Επιχειρηματικότητας (ΕΣΕΕ), το ποσοστό των κλειστών καταστημάτων επί του συνόλου διαμορφώθηκε κάτω από 25%... Στον αντίποδα βρίσκονται κεντρικοί δρόμοι της πρωτεύουσας όπως οι οδοί Σταδίου και Πανεπιστημίου, οι οποίες εξακολουθούν να παρουσιάζουν εικόνα εγκατάλειψης, ειδικά στο κομμάτι τους που βρίσκεται κοντά στην υποβαθμισμένη περιοχή της Ομόνοιας. «Ο τουρισμός δίνει ζωή στις εμπορικές πιάτσες», 16/04/2018

Σε συνδυασμό με τις επενδύσεις που έχουν προχωρήσει ή προχωρούν στη στενά οριζόμενη έκταση μεταξύ των πλατειών Καραϊσκάκη και Ομονοίας και άλλοι επιχειρηματικοί όμιλοι – όπως τα Kubic Athens και Pythagorion, συμφερόντων Γ. Τσακίρη ή το La Mirage στην Ομόνοια, συμφερόντων Στ. Ιωαννίδη– δημιουργείται στο κέντρο της Αθήνας ένας νέος πόλος φιλοξενίας που αυτονόητα αναβαθμίζει δραστικά την περιοχή. «Τρία νέα ξενοδοχεία από το σχήμα των Wynn-dham – Zeus», 12/12/2017

Πράγματι από το 2008 υπήρξαν περίοδοι που είχαμε σχεδόν καθημερινά επεισόδια, πορείες,

λεπλασίες καταστημάτων κ.λπ. Το κέντρο απαξιώθηκε και υποβαθμίστηκε τουριστικά – ας μην ξεχνάμε πόσο διογκώθηκε το πρόβλημα στα διεθνή μέσα και πόση παραπληροφόρηση υπήρξε. Τα ξενοδοχεία, ειδικά στην περιοχή της Ομόνοιας, δεινοπάθησαν, ενώ πολλά έκλεισαν. Εμείς είμαστε τυχεροί, γιατί το ξενοδοχείο δεν ήταν ακριβώς στην καρδιά των γεγονότων. «Χρήστος Παναγέας: Εμπορικός διευθυντής Titania Hotel», 21/11/2017

Οι κατηγορούμενοι πωλούσαν χασίς σε συσκευασίες των δύο και τεσσάρων γραμμαρίων αντί 10 και 20 ευρώ αντίστοιχα. Ακόμα, διακινούσαν «φιξάκια» κοκαΐνης του ενός γραμμαρίου προς 55 ευρώ, αφού πρώτα νόθευαν τα ναρκωτικά με σόδα που προμηθεύονταν από την Ομόνοια. «Η απρόσπεκτη «μαφία» των Εξαρχείων», 01/04/2018

Συμπεράσματα για την «Καθημερινή»

Συνοψίζοντας τα άρθρα που συλλέχθηκαν από την «Καθημερινή» για την πλατεία, χρειάζεται να επισημανθούν αρχικά κάποια πιο «τεχνικά» χαρακτηριστικά των κειμένων και των συγγραφέων τους, σε σχέση με τον τρόπο αναφοράς στην πλατεία, αλλά και με το ύφος του λόγου, ανάλογα με τη στήλη και το θέμα το οποίο αναλυόταν.

Σχετικά λοιπόν με τον τρόπο αναφοράς στην πλατεία, η πλειοψηφία των άρθρων ήταν κείμενα που έκαναν μια μικρή επισήμανση στην Ομόνοια σε σχέση με κάποιο άλλο θέμα που αναλυόταν. Το συχνότερο θέμα ήταν οι επενδυτικές κινήσεις ξένων ιδιωτών στην Αττική και ιδιαίτερα στο αθηναϊκό κέντρο, το οποίο εμφανιζόταν τόσο στη στήλη της «Επικαιρότητας» και της «Οικονομίας», όσο και στη στήλη των «Απόψεων». Ο λόγος για τις επενδύσεις και την τουριστική ανάπτυξη όσο συχνός είναι, τόσο διαθέτει πάντα θετικό πρόσημο από μεριάς των αρθρογράφων, για μια δραστηριότητα που πιστεύουν ότι είναι η μόνη έγκυρη κίνηση στο δρόμο της πόλης για ανάπτυξη και έξοδο από την κρίση. Μπροστά στην αναγνωρισιμότητα επομένως μιας τέτοιας δραστηριότητας, οτιδήποτε αντιτίθεται ή αναχαιτίζει την πορεία της, γίνεται καταδικαστέο στο λόγο των κειμένων.

Σε όλες τις περιπτώσεις η ανερχόμενη επενδυτική-τουριστική δραστηριότητα συναντά δυσκολίες που σχετίζονταν με τις εναπομένουσες υποβαθμισμένες περιοχές του κέντρου, και έτσι η Ομόνοια αναφέρεται πάντα στα κείμενα αυτά. Είτε γινόταν λόγος για μια «βρώμικη και θλιβερή⁶» εικόνα της πόλης που συνδέεται συχνά με την έννοια της εγκατάλειψης, είτε για ένα από τα τρία «άτυπα κέντρα παραβατικότητας⁷» που αναγνωρίζει μια επικίνδυνη εγκληματική δράση μέσα στην προηγούμενη εγκατάλειψη, αυτή η στιγμιαία αναφορά στην πλατεία ως η εξαίρεση μιας πόλης που βγαίνει από την κρίση, δείχνει να υπογραμμίζει πως η Ομόνοια είναι το τελευταίο κομμάτι της Αθήνας που αντιτίθεται στην πορεία «ανόδου» της.

Όταν λοιπόν, μέσα σε ένα λόγο πλούσιο με επαίνους για μια ενεργή-αναπτυσσόμενη δραστηριότητα που παρουσιάζεται ότι θα ευνοήσει την πόλη, γίνεται έστω και η μικρότερη αναφορά σε κάτι –χώρο, κατάσταση,

⁶ Βατόπουλος Ν., «Επενδύσεις στην Αθήνα χωρίς υποστήριξη» Η Καθημερινή, 14/01/2017

⁷ Παπαδόπουλος Π., «Δεν πάω πουθενά» Η Καθημερινή, 23/10/2017

ανθρώπους- αντίθετο ή ανεπιθύμητο ως προς αυτήν, κάτι που πιθανώς παρεμποδίζει την επιτυχία της ανελκτικής της πορείας, τότε ήδη ο αναγνώστης έχει προκαταβληθεί και αναγνωρίζει το «σφάλμα» που υπάρχει σε αυτό το «κάτι». Πόσο μάλλον όταν γίνεται λόγος για την Ομόνοια, της οποίας η ταυτότητα έχει λάβει εδώ και καιρό αρνητικό πρόσημο. Είναι λοιπόν επόμενο, να υπονοείται πολλές φορές έως και να εκφράζεται ξεκάθαρα η ανάγκη της ανάπλασης της πλατείας, πόσο μάλλον από τη στιγμή που «ένας νέος πόλος φιλοξενίας (...) αυτονόητα αναβαθμίζει δραστικά την περιοχή»⁸.

Τα άρθρα που είχαν την πλατεία ως κύριο θέμα, ή μια κατάσταση ή γεγονός που διαδραματιζόταν εκεί (5 συνολικά), κατονόμασαν τα υποκείμενα και τις ανεπιθύμητες δράσεις που στιγματίζουν το χώρο στο δημόσιο λόγο. Πορνεία (συγκεκριμένα αντρική πορνεία⁹), ναρκοεμπόριο¹⁰ και εγκληματικές δράσεις όπως ο φόνος¹¹ είναι θέματα στη στήλη της «Επικαιρότητας» τα οποία δε σχολιάζονται εκτενώς, παρά συνθέτουν μικρά ενημερωτικά άρθρα. Σε αυτά τα κείμενα, η κοινωνική ομάδα που στιγματίζεται είναι πάντα οι μετανάστες, όχι αποκλειστικά οι Σύριοι που πρόσφατα συγκεντρώθηκαν στην πλατεία, αλλά και άλλες εθνικότητες, ασιατικής πάντα προέλευσης, ενώ το άρθρο συνοδευόταν από κάποια φωτογραφία που απεικόνιζε την αστυνομία.

Το μόνο που ανήκει στη στήλη των «Απόψεων» είναι ένα άρθρο που σχολιάζοντας ξανά τη βρωμιά και την ανθρώπινη εξαθλίωση επί της πλατείας, μιλά πάλι για μια απογοητευτική εικόνα της πόλης, όπου «Η υπεραξία της Αθήνας κονιορτοποιείται και αντί να συμβάλει στο εισόδημα, στην περηφάνια και στην προοπτική, πετιέται σαν βάρος, ή ακόμη χειρότερο αφήνεται να απαξιωθεί, να σκυλευτεί και από πηγή πλούτου να γίνει καρνάβαλος, στην καλύτερη περίπτωση»¹². Το τελευταίο αυτό άρθρο δείχνει να συνοψίζει τη γενικότερη άποψη που διατηρεί ο δημόσιος λόγος –της συγκεκριμένης εφημερίδας τουλάχιστον- για την πλατεία: η Ομόνοια είναι ένας υλικά απαξιωμένος δημόσιος χώρος, με ανεπιθύμητες υπάρξεις που εντείνουν την απογοητευτική της εικόνα και απειλούν τους επιθυμητούς πολίτες κατοίκους και τουρίστες, σε μια Αθήνα που τώρα εκμεταλλεύεται την ευκαιρία της να αναπτυχθεί. Η άποψη αυτή, φανερώνει μια στάση απόρριψης των όσων συμβαίνουν στην πλατεία, όσων θεωρούνται δηλαδή ανεπιθύμητων, ανθρώπων και καταστάσεων, ως θεμάτων που δε χρήζουν επίλυσης, καθώς ωχριούν μπροστά στο βασικό ζήτημα της ανάπλασης της πλατείας, ώστε να υποστηριχθεί η μόνη αποδεκτή δραστηριότητα: οι επενδύσεις και η τουριστική ανάπτυξη.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι επίσης η σημείωση ότι κάποια από τα άρθρα περιλάμβαναν ή ήταν αποκλειστικά συνεντεύξεις με συγκεκριμένα πρόσωπα, συχνά επιφανή κατά το δημόσιο λόγο. Συγκεκριμένα ο Χ. Παναγέας, εμπορικός διευθυντής του Titania Hotel, σχολιάζει την επικαιρότητα των επενδύσεων¹³, η ηθοποιός Μ. Ντενίση στο Πεδίον του Άρεως παίρνει θέση για τα «άτυπα κέντρα παραβατικότητας» της πόλης¹⁴, ο Α. Κάνιαρης, επιμελητής της έκθεσης της Διπλωρείου Σχολής στη Documenta 14 μιλά για

8 Μπέλλος Η., «Τρία νέα ξενοδοχεία από το σχήμα των Wyndham – Zeus» *Η Καθημερινή*, 12/12/2017

9 «NBC: Σε «survival sex» καταφεύγουν εγκλωβισμένοι μετανάστες στην Ελλάδα» *Η Καθημερινή*, 16/04/2018

10 «Εξαρθρώθηκε κύκλωμα διακίνησης ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας - 16 συλλήψεις» *Η Καθημερινή*, 13/03/2018

11 «Συνελήφθη 48χρόνος Αλγερινός στην Ομόνοια αφού τραυμάτισε θανάσιμα ομοεθνή του» *Η Καθημερινή*, 13/03/2018

12 Βατόπουλος Ν., «Η αποτυχία της χώρας στην Ομόνοια» *Η Καθημερινή*, 15/07/2017

13 Κοραχάη Μ., «Χρήστος Παναγέας: Εμπορικός διευθυντής Titania Hotel» *Η Καθημερινή*, 21/11/2017

14 Παπαδόπουλος., «Δεν πάω πουθενά», *Η Καθημερινή*, 23/10/2017

το ενδιαφέρον της καλλιτεχνικής του ομάδας και την εγκατάστασή τους στο «πεδίο μάχης» που είναι η Ομόνοια¹⁵ και τέλος ο δήμαρχος Αθηνών Γ. Καμίνης εκφράζει τις φιλοδοξίες του για την αναβάθμιση του κέντρου και την ανησυχία του για χώρους όπως η πλατεία¹⁶. Οι συνεντεύξεις με τέτοια πρόσωπα, μπορούν θεωρητικά να καταταχθούν στη στήλη των «Απόψεων», καθώς παίζουν ουσιαστικά τον ίδιο ρόλο: προσπαθούν να πείσουν μέσω της οπτικής ενός ατόμου που ο λόγος του ασκεί επιρροή.

Τα συγκεκριμένα άτομα δεν είναι άλλωστε τυχαία και σχετίζονται άμεσα με τη γενικότερη στροφή προς την ανανέωση του κέντρου της Αθήνας. Ο διευθυντής ενός ξενοδοχείου που καταγράφει το ιστορικό της υποβάθμισης των τελευταίων χρόνων στην περιοχή του τριγώνου αλλά και τις προοπτικές του μέλλοντος με την αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας, η ηθοποιός-κάτοικος του κέντρου που ξεκινώντας από το Πεδίο του Άρεως (όπου πλέον έχει μεταφερθεί το πλήθος των εξαρτημένων) υποδεικνύει τους ανθρώπους και τις συμπεριφορές που οδήγησαν στην «κατάρρευση» του κέντρου, ο εικαστικός που μιλά για τα οφέλη της τέχνης και τη λειτουργία των εκθέσεων της documenta που υποθετικά σχολίαζαν την επίδραση της οικονομικής κρίσης, και ο βασικότερος ομιλητής, ο δήμαρχος της πόλης που αναλαμβάνει να την αποκαταστήσει με πολλούς ενδοιασμούς για τις ιδιαίτερες υποβαθμισμένες περιοχές της. Όλοι αυτοί είναι πρόσωπα επιρροής, που μέσω της εγγύτητας με τον κοινό κάτοικο που τους αποδίδεται στον τίτλο τους (η ηθοποιός-κάτοικος, ο δήμαρχος που ακούει τα παράπονα των πολιτών και δρα), αλλά και της σύνδεσής τους με τις εγκεκριμένες από το δημόσιο λόγο δράσεις υπέρ της αναβάθμισης (όπως η τουριστική-καλλιτεχνική δραστηριότητα που υποστηρίζεται από ξενοδοχεία και εκθέσεις), η γνώμη τους αποκτά κύρος και αναγνωρισιμότητα. Τα απρόσωπα άρθρα της εφημερίδας, γίνονται περισσότερο οικεία, όταν ο λόγος δίνεται σε αποδεκτά και σημαντικά πρόσωπα. Έτσι η απόρριψη της πλατείας ως κέντρου παραβατικότητας που απειλεί την ανάπτυξη, γίνεται ακόμη περισσότερο λογική, όταν εντοπιστεί στη ρητορεία αυτών των ανθρώπων.

Ολοκληρώνοντας το σχολιασμό του συνόλου των 28 άρθρων της Καθημερινής για το διάστημα 01/011/2017-07/06/2018, μπορούμε να πούμε ότι η ταυτότητα που συγκροτείται για την Ομόνοια, μετεωρίζεται ανάμεσα σε μια πλατεία παραβατικών και εγκληματικών δράσεων με ναρκωτικά, πορνεία και βίαιες συγκρούσεις, υποκείμενα των οποίων απεικονίζονται πάντα μετανάστες και ενός εγκαταλελειμμένου δημόσιου χώρου με απαξιωμένες εγκαταστάσεις, κλειστά καταστήματα, εξαθλιωμένους ανθρώπους, όπου κυριαρχεί η βρωμιά και η αυθαιρεσία. Αυτές οι δύο εκδοχές της Ομόνοιας, συγκρούονται στο βαθμό που περιγράφουν μια ενεργή επικίνδυνη συνθήκη για οποιονδήποτε βρίσκεται επί της πλατείας, άρα και ενδεχομένως στο φόβο τον οποίο χτίζουν στον αναγνώστη. Γιατί η πρώτη υποδεικνύει έναν τόπο ακατάλληλο για όποιον είναι νόμιμος πολίτης (κάτοικος ή τουρίστας) που επιτάσσει την επέμβαση, ενώ η δεύτερη περιγράφει μια ενδιαμέση κατάσταση, όπου η πρώην εγκληματικότητα σχεδόν ανύπαρκτη πια, άφησε πίσω της τα κομμάτια όσων επιβίωσαν στην Ομόνοια χωρίς να αποτελούν απειλή, σε μια φάση που δείχνει ότι η ανανέωση της πλατείας δεν πρέπει να καθυστερήσει. Παρόλα αυτά, μπορούν να λειτουργήσουν ενδεχομένως και συμπληρωματικά η μία στην άλλη, καθώς τοποθετούν ουσιαστικά την πλατεία σε μια κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, είτε μιλούν για μια ενεργή εγκληματική δραστηριότητα, είτε για ένα νεκρωμένο τοπίο-κενό στον

15 Αθηνάκης Δ., «Στη Διπλάρειο Σχολή ένα πείραμα για το μέλλον των εικαστικών φουάρ» Η Καθημερινή, 12/04/2017

16 Αθηνάκης Δ., «Η νέα, μεγάλη ευκαιρία της Αθήνας» Η Καθημερινή, 19/08/2017

αστικό ιστό που αναπτύσσεται.

Η απογοήτευση που προκαλεί η απαξίωση του κτιριακού αποθέματος αλλά κυρίως των υποδομών της πλατείας παρουσιάζεται ως συνώνυμο της κρίσης, και κυρίως των ευάλωτων ομάδων που στιγματίζουν οι αφηγήσεις της εφημερίδας. Η απόδοση των ευθυνών μιας ανεπιθύμητης κατάστασης σε ένα εξίσου ανεπιθύμητο υποκείμενο, που λόγω της ορατότητάς του ενοχοποιείται, αποτελεί μια μονόπλευρη αντιμετώπιση του ζητήματος που παρουσιάζεται, με πλήρη άγνοια ή εσκεμμένη εθελουφλία στο παρελθόν του τόπου σε σχέση με τις εκεί προϋπάρχουσες ασυμμετρίες. Η υλική τουλάχιστον υποβάθμιση που υπενθυμίζεται διαρκώς, είναι κάτι του οποίου οι ρίζες μπορούν να εντοπιστούν στην πρώτη υποβάθμιση του κέντρου λόγω της αλόγιστης οικοδόμησης που η αντιπαροχή επέτρεψε, αλλά και των μεταμορφώσεων που επέβαλλε η ταχεία χρήση ΙΧ και προστέθηκαν στην πόλη με διάνοιξη δρόμων, τιμεντοποίηση ποταμών και καταστροφή δημόσιων χώρων. Η απαξίωση του κέντρου τότε, έδωσε τη δυνατότητα στους οικονομικά ευάλωτους κατοίκους που ήταν κυρίως οι μετανάστες ακόμη από τη δεκαετία του '90, να εγκατασταθούν στα φθηνά διαμερίσματα που οι Αθηναίοι εγκατέλειπαν. Αυτή η συγκυρία καταστάσεων των προηγούμενων χρόνων αγνοείται και η επιδερμική ανάγνωση της σημερινής υποβάθμισης παρουσιάζεται ως ζήτημα των «ακατάλληλων», «επικίνδυνων», «βρώμικων», «ανεπιθύμητων» μεταναστών.

Η συνεχής απαξίωση του υλικού χώρου, δεν είναι αποτέλεσμα μόνο της κρίσης, αλλά αποτέλεσμα πολλών συγκυριών μέσα στα χρόνια, άλλοτε εξιδανικευμένων που αργότερα λειτούργησαν ως βάση όξυνσης των υπαρχόντων ανισοτήτων. Οι στιγματισμένοι χώροι όπως η Ομόνοια, ακριβώς επειδή λόγω της πτώσης της αξίας τους, και της εγκατάλειψής τους από τις κυρίαρχες τάξεις -και τον κυρίαρχο λόγο- έγιναν στην καλύτερη περίπτωση τα εναπομένοντα καταφύγια κάποιων και στη χειρότερη μια αναγκαστική εξορία τους. Η αναπόφευκτη κατάληξή τους εκεί, ξεφεύγει από το να είναι ζήτημα απορριπταίας συμπεριφοράς και πύκνωσής της σε έναν τόπο -χωρίς εδώ να αμφισβητείται η δράση του οργανωμένου εγκλήματος-, και γίνεται ζήτημα μιας αδιέξοδης κατάστασης στην οποία εγκλωβίζεται ένας άνθρωπος χωρίς κεκτημένα δικαιώματα σε μία πόλη.

Lifo

Η διερεύνηση των αφηγήσεων του δημόσιου λόγου συνεχίζεται με τα άρθρα της Lifo επίσης για το διάστημα 2017-2018. Τα δημοσιεύματά της γενικά, καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα θεμάτων, από ζητήματα της επικαιρότητας σχετικά με πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές εξελίξεις, έως οδηγούς διασκέδασης για την πόλη, αφιερώματα, αλλά κυρίως φαίνεται να δίνει περισσότερη έμφαση στα πολιτιστικά (της πόλης αλλά και γενικώς), με κριτικές, ενημερώσεις, διαφημίσεις, συνεντεύξεις, αλλά και δημοσίευση έργου καλλιτεχνών με τους οποίους συνεργάζεται (φωτογραφία, βίντεο κλπ). Μια αναφορά στις βασικές της στήλες δίνει μια πρώτη εικόνα του συνολικού της περιεχομένου, αλλά και του κοινού στο οποίο απευθύνεται:

1. Ειδήσεις
2. Culture

3. Τρόπος ζωής
4. Design & Style
5. Urban Life
6. Media
7. Tech & Science
8. Πραγματικότητα
9. Πρόσωπα
10. Blogs
11. Plus

Η διαδικτυακή διερεύνηση για το πεδίο ενδιαφέροντός μας έγινε για το διάστημα 01/01/2017-21/09/2018 με ελάχιστα διαφορετικό τρόπο από την «Καθημερινή». Η λέξη «Ομόνοια» εισήχθη στη μηχανή αναζήτησης του ιστότοπου, που έδωσε αποτελέσματα σύμφωνα με τη σχετικότητά τους. Τα άρθρα που προέκυψαν, ήταν συγκριτικά με την «Καθημερινή», άρθρα που αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά την πλατεία, ενώ σπανιότερα η πλατεία εμφανιζόταν στα αποτελέσματα ως μια μικρή αναφορά συγκριτική με το θέμα που αναλυόταν. Ενδιαφέρον και στην περίπτωση της Lifo, έχει η θεματοποίηση των άρθρων σε συγκεκριμένες στήλες, καθώς στο σύνολο των 25 αποτελεσμάτων που συγκεντρώθηκαν, τα μισά από αυτά (13) ανήκουν στη στήλη των Ειδήσεων, μια στήλη παρόμοια με αυτήν της Επικαιρότητας στην Καθημερινή, όπου δε γίνεται ιδιαίτερα ανάλυση, παρά απλή αναφορά στο ζήτημα που παρουσιάζεται. Τα υπόλοιπα, εντοπίζονται κυρίως στη στήλη Urban Life (6), στην Plus με υποστήλη τη Retronaut που είναι ουσιαστικά φωτογραφικά αφιερώματα (3) και σε προσωπικά Blogs (2), ενώ υπάρχουν και δύο δημοσιεύσεις στη στήλη του Πολιτισμού και της Πραγματικότητας. Σε όλες αυτές τις στήλες, συνήθως ο αρθρογράφος είναι κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο σε αντίθεση με τις Ειδήσεις που υπογράφονται από το Newsroom.

Ξεκινώντας από τη στήλη των Ειδήσεων, που κατά κύριο λόγο συγκεντρώνονται στο 2017, η πλειοψηφία των θεμάτων ανακοινώνει κάποιο εγκληματικό γεγονός, ή κάποια ανησυχητική είδηση στην πλατεία ή στην ευρύτερη περιοχή: δολοφονίες, συμπλοκές ατόμων, συλλήψεις, υλικές καταστροφές. Πολλές από τις δράσεις αυτές δε συγκλίνουν σε ένα κοινό «άλλο», καθώς ως «ειδήσεις» αναφέρουν κάποιο στοιχείο ταυτότητας του εγκληματικού ατόμου που παρουσιάζουν, που δεν εμφανίζει σε όλες ή στις περισσότερες έστω περιπτώσεις τον κοινό παρονομαστή μιας συγκεκριμένης ομάδας, όπως γινόταν στην περίπτωση της Καθημερινής με τους μετανάστες. Παρόλα αυτά, σε όποια περίπτωση το εγκληματικό/παραβατικό υποκείμενο ανήκε σε κάποια μειονότητα όπως η φυλετική του διαφορετικότητα, αυτό γινόταν γνωστό. Ταυτόχρονα η φωτογραφία που επιλέγεται να συνοδεύσει το άρθρο και στην περίπτωση της Lifo, δε σχετίζεται με το περιεχόμενό του, αλλά είναι μια εικόνα στην οποία διακρίνεται συνήθως η αστυνομία.

Ένας άντρας, τοξικοεξαρτημένος, περίπου 40 ετών, έπεσε και πνίγηκε χθες το βράδυ σε ένα φρεάτιο ενός εγκαταλελειμμένου κτιρίου της οδού Δεληγιώργη, στην Ομόνοια. «Νεκρός άντρας σε φρεάτιο εγκαταλελειμμένου κτιρίου στην Ομόνοια» 30/01/2017

Επτά ακυρωτικά μηχανήματα νέου τύπου έσπασε ομάδα άγνωστων ατόμων, στις 16.10 το απόγευμα, στο σταθμό του Μετρό Ομόνοιας. Οι δράστες μετά τις φθορές στα μηχανήματα τράπηκαν σε φυγή και αναζητούνται... Νωρίτερα είχε πραγματοποιηθεί συγκέντρωση και πορεία στο κέντρο της Αθήνας, από διάφορες συλλογικότητες, με αίτημα την δωρεάν μετακίνηση με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς. «Κατέστρεψαν επτά ακυρωτικά μηχανήματα στην Ομόνοια» 01/04/2017

Όπως μεταδίδει το ΑΠΕ-ΜΠΕ, σύμφωνα με την αστυνομία προηγήθηκε επεισόδιο μεταξύ αλλοδαπών στην Ομόνοια, στη συμβολή των οδών Αναξαγόρα και Γερανίου, ενώ ο δράστης μαχαίρωσε τον νεαρό Αφγανό στην πλάτη. «Νεκρός 21χρονος Αφγανός σε συμπλοκή στην Ομόνοια» 03/06/2017

Συμπλοκή μεταξύ αλλοδαπών σημειώθηκε σε υπό κατάληψη παλιό σχολείο, στην συμβολή των οδών Αχαρνών και Σουρμελή στην Ομόνοια σύμφωνα με τον ΑΝΤ1. «Επεισόδια με τραυματίες στην Ομόνοια» 04/10/2017

Ισοβίτης, που είχε παραβιάσει την άδειά του από τις φυλακές Τρικάλων, συνελήφθη το μεσημέρι στην Ομόνοια. «Συνελήφθη στην Ομόνοια ισοβίτης που παραβίασε την άδειά του από τις φυλακές Τρικάλων» 24/11/2017

Ένας Αιγύπτιος, 31 ετών, είναι ο δράστης της ανθρωποκτονίας 23χρονου Αφγανού, ο οποίος κατέληξε το βράδυ της 15ης Δεκεμβρίου 2017, σε νοσοκομείο της Αθήνας, έπειτα από συμπλοκή στην περιοχή της Ομόνοιας. «Εξιχνιάστηκε η ανθρωποκτονία 23χρονου Αφγανού στην Ομόνοια» 11/01/2018

Τέτοιες ειδήσεις, παρόλο που δε συμβαίνουν απαραίτητα επί της πλατείας, νοηματοδοτούν με την ανακοίνωσή τους ό,τι ονομάζεται Ομόνοια, ως μια επικίνδυνη ζώνη. Η χρονική τους πύκνωση σε διάστημα ενός χρόνου, επισημαίνοντας την παραμικρή δράση, διατηρεί την ταυτότητα του εγκληματικού τόπου την οποία επισημαίνει μέσα από επιθέσεις, ληστείες, συμπλοκές, υποκείμενα των οποίων αναφέρονται πως είναι κυρίως ναρκομανείς και αλλοδαποί. Αρκεί η συνεχής προβολή ενός ή περισσότερων περιστατικών για να λειτουργήσει καθοριστικά για την ενοχοποίηση της «Ομόνοιας» γενικότερα, και ας απουσιάζει ο περαιτέρω σχολιασμός στα πλαίσια της τυπικής ανακοίνωσης ενός γεγονότος. Δεν υπονοείται εδώ πως οι ειδήσεις είναι ενδεχομένως ψευδές και πως δεν ισχύουν απαραίτητα όσα σημειώνονται, αλλά η επιλογή της κοινοποίησης πολλών γεγονότων που διατηρούν μια κοινή συνθήκη, αυτή της εγκληματικής δράσης, ενώ ταυτόχρονα η ίδια εγκληματική δράση μπορεί να σημειώνεται και αλλού, υπογραμμίζει τουλάχιστον πως η περίπτωση που ανακοινώνεται, είναι προβληματική.

Τα υπόλοιπα άρθρα των Ειδήσεων αφορούν πολιτικές και πολιτιστικές δράσεις που σημειώνονται στην πλατεία και στη γύρω περιοχή. Η πλατεία Ομόνοιας λειτουργεί ούτως ή άλλως εδώ και χρόνια ως τόπος διαμαρτυρίας και διεκδίκησης, μέσω διαδηλώσεων που συγκαλούνται από συλλογικότητες, κινήματα και

πολιτικές οργανώσεις. Ένα συλλαλητήριο του ΠΑΜΕ και μια αντιφασιστική διαμαρτυρία είναι δύο από αυτά που σημειώνονται στην προκειμένη περίπτωση. Το πρώτο δε συνοδεύεται από κάποιο άλλο σχολιασμό, ενώ στο δεύτερο παρατίθενται κάποιες δηλώσεις των διοργανωτών του. Η απουσία σχολίων από μεριάς της Lifo, μπορεί να μη δείχνει διαθέσεις ή απόψεις που εκπροσωπούνται από το συγκεκριμένο Τύπο, αλλά φαινομενικά προσφέρει μια ουδετερότητα πολιτικής κατεύθυνσης, η οποία διατηρείται και στα άρθρα-ανακοινώσεις εγκληματικών ενεργειών, αντιστοιχώντας σε μια ειδησεογραφική αντικειμενικότητα του λόγου της, που θα έλεγε κανείς ότι στα μάτια του αναγνώστη προσφέρει περισσότερη αληθοφάνεια στο αφηγούμενο συμβάν από ότι μια τοποθετημένη υποκειμενική άποψη.

Στα πολιτιστικά θέματα που αφορούν την Ομόνοια, βλέπουμε την πλατεία να φιλοξενεί μια εγκατάσταση στα πλαίσια του Fast Forward Festival, να σκηνογραφείται μια θεατρική περφόρμανς και το «Πεντάκυκλο» της πλατείας να σχολιάζεται ως προς την παρακμή του με αφορμή το βανδαλισμό ενός άλλου έργου τέχνης σε δημόσιο χώρο. Πέραν των Ειδήσεων, τα πολιτιστικά τοποθετούνται και στη στήλη Culture και Urban Life αντίστοιχα για τα δύο τελευταία άρθρα. Θα παραθέσουμε στο σημείο αυτό λίγο χώρο για να σχολιαστεί και το καλλιτεχνικό έργο που παρουσιάζεται, διότι ενέχει και αυτό σημασία στην αφήγηση που σχηματίζεται για την πλατεία. Ξεκινώντας λοιπόν με την εγκατάσταση ενός γνωστού καλλιτέχνη στην Ομόνοια, στα πλαίσια ενός φεστιβάλ που διοργανώνεται από το Ίδρυμα Ωνάση, η Ομόνοια καλύπτεται με ένα μεγάλο πανί, έτσι ώστε όταν την κοιτάει κάποιος από ψηλά, δε διακρίνει μια πλατεία, αλλά ένα τοπίο ζωγραφισμένο τοπίο στην επάνω επιφάνεια του υφάσματος.



πηγή: <https://www.lifo.gr/now/culture/144899>

Η διεθνούς φήμης εικαστικός Μαρία Φραγκουδάκη θα αποκαλύψει, σήμερα το βράδυ στις 21.00, το μεγάλο «μυστικό» της δρώμενο που θα «ταρακουνήσει» το Σύνταγμα... Το σημερινό δρώμενο, αποτελεί ουσιαστικά την έναρξη μιας εκτεταμένης σειράς εικαστικών και διαδραστικών γεγονότων που υπογράφει η καλλιτέχνις... Γερμανός εικαστικός και γλύπτης έρχεται στην Αθήνα στο πλαίσιο του 4ου Fast Forward Festival της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για να μεταμορφώσει την πλατεία Ομονοίας σε «πολεμικό καταφύγιο και ουδέτερη ζώνη, αόρατη από κάθε εισβολέα και από το άγρυπνο μάτι του Google maps»... Πηγή της έμπνευσής του αποτελούν οι περίφημες καμουφλαρισμένες τοποθεσίες του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όπως τα εργοστάσια κατασκευής αεροσκαφών της Δυτικής Ακτής των ΗΠΑ, τα οποία στη διάρκεια του πολέμου καλύπτονταν με γιγαντιαία σακίδια, από το φόβο των ιαπωνικών βομβαρδισμών. «Στο Σύνταγμα χαμηλώνουν τα φώτα και ένα μυστικό πρότζεκτ αποκαλύπτεται - Η Ομόνοια θα «εξαφανιστεί» 27/04/2017

Στο πλέγμα που καλύπτει σαν προστατευτικό δέρμα την Ομόνοια είναι ζωγραφισμένο στο χέρι ένα παραθαλάσσιο τοπίο της Κω που φαίνεται ολόκληρο μόνο από ψηλά. Αποτελείται από 4.600 μέτρα ύφασμα με κυρίαρχη την απεικόνιση μιας ακτής που φτάνουν οι πρόσφυγες από την Τουρκία. «Η Ομόνοια «εξαφανίζεται» - Εντυπωσιακές φωτογραφίες από το γιγαντιαίο έργο του Γκρέγκορ Σνάνιτερ στο κέντρο της Αθήνας» 16/05/2017

Σημασία έχει αρχικά η φύση της καλλιτεχνικής παρέμβασης, ειδικά από τη στιγμή που γίνεται στο πλαίσιο του ίδιο φεστιβάλ για δύο διαφορετικούς χώρους. Στο Σύνταγμα υπάρχει κάτι διαδραστικό, ένας καλλιτέχνης που δίνει μια περφόρμανς την οποία καλούνται να παρακολουθήσουν κάποιιοι, στην Ομόνοια υπάρχει μια εγκατάσταση που σκοπό έχει να κάνει την πλατεία αόρατη «από ψηλά», από μια δηλαδή οπτική που δεν υφίσταται στην καθημερινότητα των διερχόμενων. Η Ομόνοια κρύβεται, αλλά δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτό συμβαίνει για να μετατραπεί στο ασφαλές καταφύγιο που ενέπνευσε τον καλλιτέχνη, ή για να κρυφτεί αυτό που υπάρχει κάτω από το καμουφλάρισμά της. Όσα «κρύβει» όμως δε σταματούν να συμβαίνουν και θα έλεγε κανείς πως μια τέτοια «καλλιτεχνική» προσέγγιση του χώρου αρχικά υποδεικνύει ότι υπάρχει κάτι που πρέπει να κρυφτεί/αποσιωπηθεί ή ακόμη υπογραμμίζει την χρόνια τακτική της πολιτείας: να σκουπίζει περιοχές και ανθρώπους, για τους οποίους αδυνατεί ή και αδιαφορεί να μεριμνήσει, ώστε να υπάρχει παραέξω μια εικόνα της επιθυμητής πόλης που θέλει να διαμορφώσει (ας θυμηθούμε και Ολυμπιακούς Αγώνες με τα πανό που κάλυπταν τα εγκαταλελειμμένα κτίρια του κέντρου).

Αντίθετα, η περφόρμανς της ομάδας UrbanDig_Ομοניה θέτει ως στόχο κάτι πιο ουσιώδες, την επανοικειοποίηση του χώρου, μέσω της επαφής με τον κόσμο.

Εγώ βλέπω την Ομόνοια ως πλατεία, ως θέατρο, ως κατώφλι της πόλης, ως έναν χώρο όπου τα πάντα μπορούν να συμβούν, ως έναν δημόσιο χώρο που επηρεάζει έντονα τη ζωή των ανθρώπων του, παρέχοντάς τους κάποια πράγματα (π.χ. χώρος συναλλαγής, χώρος συνδιαλλαγής, χώρος

κοινού βηματισμού) και στερώντας τους κάποια άλλα (π.χ. καθαριότητα, συντήρηση, νερό)... Ο θεατής επιλέγει μία από τις έξι διαδρομές στην πόλη που οδηγούν στην Ομόνοια. Ακολουθεί έναν χαρακτήρα που πηγαίνει στη πλατεία με «σκοπό» να την μετατρέψει σε κάτι, να την οικειοποιηθεί. Κάθε διαδρομή προσφέρει μια διαφορετική οπτική της πλατείας, εμπνευσμένη από τις οπτικές των ανθρώπων της. Ταυτόχρονα, αποτελεί έναν ψυχικό τόπο, είναι μια πορεία γνωριμίας όχι μόνο με την πλατεία αλλά και με τον χαρακτήρα που ο θεατής ακολουθεί. «Κάτι να αλλάξει στην Ομόνοια» 23/06/2017

Και στις δύο περιπτώσεις καλλιτεχνικών δρώμενων, η Lifo δεν τοποθετείται ιδιαίτερα σε σχόλια, πέραν ίσως της θεατρικής περφόρμανς όπου με τον τίτλο που δίνει επισημαίνει μια ανάγκη αλλαγής στην πλατεία, χωρίς όμως να επεκτείνεται. Τα πραγματικά σχόλια, εισάγονται στη συζήτηση για το έργο τέχνης που φιλοξενεί η πλατεία, τον «Πεντάκυκλο» του Γ. Ζογγόπουλου.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις γλυπτών που τοποθετήθηκαν σε μια περιοχή με σκοπό την αισθητική της αναβάθμιση και κατέληξαν να μαραζώνουν και να καταστρέφονται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το «Πεντάκυκλο» του Γ. Ζογγολόπουλου στην πλατεία Ομονοίας... το Ίδρυμα Ζογγολόπουλου είχε εκπονήσει και υποβάλει στους αρμόδιους φορείς μελέτες για τη συντήρηση και αποκατάσταση του υδροκίνητου έργου, χωρίς όμως ποτέ να ανταποκριθεί κανείς. Από κει και πέρα, κατέληξε να γίνει συνώνυμο της παρακμής και της εγκατάλειψης της πλατείας... Όσον αφορά τον μαρασμό του «Πεντάκυκλου», ο δήμος τόνισε ότι «προτιμά τη συντηρητική πολιτική του καθαρισμού του παρά να το καταστρέψει, αφού δεν υπάρχουν τα κατάλληλα μέσα για την προστασία του σε μια πλατεία γερασμένη και με προβλήματα στατικότητας»... Το σίγουρο είναι ότι για το άμεσο μέλλον χρειάζεται η ευρύτερη συναίνεση όλων των εμπλεκόμενων, του δήμου, των ιδιοκτητών των έργων και του υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ενιαίο σχέδιο προστασίας της αισθητικής της πόλης. «As αφήσουμε τον Phylax κι as δούμε ένα άλλο παρατημένο έργο τέχνης στην Αθήνα» 10/01/2018

Εδώ ξεκινά έμμεσα μια σκιαγράφηση της πλατείας, της οποίας η εγκατάλειψη και παρακμή λειτουργούν εξίσου απαξιωτικά για οτιδήποτε σχετίζεται με αυτήν, όπως ένα έργο τέχνης που εκτίθεται στην επιφάνειά της, το οποίο τοποθετήθηκε εκεί για να κάνει το αντίθετο: να την «αναβαθμίσει». Έτσι λοιπόν και στην περίπτωση αυτή, με αφορμή την αδιαφορία για ένα έργο τέχνης στην Ομόνοια, ανοίγει ένας λόγος για την «αισθητική της πόλης» για την οποία η καλλιτεχνική έκθεση φαίνεται μέσα από μια τέτοια θέση να έχει μόνο καλλωπιστικό ρόλο και όχι επεμβατικό/εκπαιδευτικό. Η Ομόνοια έχει γύρω της πλήθος πολιτιστικών χώρων είτε νέων είτε παλιών και είχαμε δει στην Καθημερινή να κατηγορείται είτε για τη μη υποστήριξή τους¹⁷ είτε να λειτουργεί ως πρόκληση για κάποιες ομάδες¹⁸.

Μια δεύτερη έμμεση σκιαγράφηση της πλατείας συμβαίνει μέσα από τα άρθρα-φωτογραφικά αφιερώματα

¹⁷ Βατόπουλος Ν., «Η εθνική ντροπή της Αθήνας» Η Καθημερινή,,13/01/2018

¹⁸ Αθηνάκης Δ., «Στη Διπλάρειο Σχολή, ένα πείραμα για το μέλλον των εικαστικών φουάρ» Η Καθημερινή,, 12/04/2017

μιας Ομόνοιας άλλης εποχής. Σε 4 συνολικά δημοσιεύσεις, ο σύγχρονος αναγνώστης, εξοικειωμένος με την τωρινή Ομόνοια, κοιτάζει φωτογραφίες άλλων δεκαετιών και συγκεκριμένα του '30, του '80 και του '90. Σε όλα τα αφιερώματα, μπορούμε να διακρίνουμε μια «νοσταλγία» του παρελθόντος της πλατείας, το οποίο προβάλλει ανώτερο του παρόντος, καθώς το αντικείμενο των φωτογραφιών σχετίζεται με τα ζητήματα για τα οποία κατηγορείται πλέον η πλατεία. Στη δεκαετία του '30 θα επιλεχθούν 5 φωτογραφίες που απεικονίζουν κυρίως ιστορικά κτίρια της Ομόνοιας που σήμερα είναι ανενεργά (για την ώρα), και άλλα εμβληματικά τοπόσημα όπως το φαρμακείο Μπακάκου που είχαν ιδιαίτερη σημασία εκείνη την εποχή¹⁹. Η δεκαετία του '90 αποτυπώνει τη νυχτερινή ζωή της Ομόνοιας που εμφανίζεται ως πλατεία κατάμεστη από κόσμο κάθε ηλικίας (εκτός από παιδιά)²⁰, με ανοιχτά καταστήματα.

Δεν υπάρχει υπόνοια για οτιδήποτε επικίνδυνο ή παραβατικό, αντιθέτως απεικονίζεται μια ανεμελιά και ζωντάνια, σχόλιο στην παρούσα εικόνα της εγκατάλειψης και κυρίως της μηδενικής νυχτερινής ζωής. Στη δεκαετία του '80, έχουμε δύο άρθρα. Στο πρώτο θα εμφανιστούν φωτογραφίες από όλη την Αθήνα και κυρίως το κέντρο της, η Ομόνοια έχει το περίφημο συντριβάνι που πλέον αναπολείται συχνά²¹, σε αντίθεση βέβαια με την τότε τάση της εποχής όπου σατιριζόταν συχνά στον Τύπο, μέσα κυρίως από γελοιογραφίες (Σαρηνγιάννης, 1994). Το δεύτερο άρθρο για τη δεκαετία του '80, δανείζεται φωτογραφίες αλλά και κείμενο από το βιβλίο «Ομόνοια 1980» του Γιώργου Ιωάννου, και τα αποσπάσματα που επιλέγονται, σκιαγραφούν μια πλατεία περισσότερο κοντινή στη σημερινή κατάσταση, παρά στην προηγούμενη σύγχρονή της ή σε οποιαδήποτε από τις άλλες δύο δεκαετίες που προηγήθηκαν και ακολούθησαν. Υφίσταται εδώ ενός είδους αντίφαση σε σχέση με τα αφιερώματα στο παρελθόν, καθώς η εικόνα του '80 στο συγκεκριμένο κείμενο, περιγράφει μια Ομόνοια στην οποία υπάρχουν ναρκωτικά, άρα μια πλατεία που θα έπρεπε ο σύγχρονος δημόσιος λόγος να αφορίζει σύμφωνα με τη γενικότερη στάση του. Στη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται σαν η Lifo να ξεχνά τις προηγούμενες δημοσιεύσεις της και να επικεντρώνεται γύρω από τη «σκοτεινή» πλευρά της πλατείας.

Η διοίκηση, που για ιδανικό της πάντοτε, κάτω από όλα τα καθεστώτα, έχει το "ψυχία, τάξις και ασφάλεια", ενώ στην πραγματικότητα μόνο για τη δική της ψυχία τη νοιάζει, έκλεισε τα καφενεία τα διανυκτερεύοντα και τώρα για ένα τρίωρο περίπου, από τις 2 τη νύχτα ως τις 5 τα ξημερώματα, επικρατεί στα πεζοδρόμιά της, ανάμεσα στις τάξεις των αστέγων της, θλίψις και κατήφεια και έλεγχοι και εξακριβώσεις και κυνηγητό μερικές φορές»... Είναι πολλές οι ποικιλίες των ανθρώπων εκεί και ξέρω πώς τους ονομάζουν, πώς τους κοιτάζουν, πώς τους συμπεριφέρονται, πώς τους φακελώνουν και πώς τους κυνηγούν. Ακόμα, ξέρω, πώς φαγώνονται και μεταξύ τους, πώς αλληλοεκβιάζονται, πώς αλληλοκαρφώνονται και πώς αλληλοαποκαλούνται... Τα πραγματικά αφεντικά της Ομόνοιας είναι οι προστάτες των μπαρ, και των καμπαρέ – αυτοί εξαπλώνουν το πνεύμα τους... Στην Ομόνοια καπνίζεται πολύ τσιγάρο κι ακόμα λένε για ναρκωτικά – ότι εδώ διακινούνται τέτοια πράγματα και, φυσικά, κινούνται άτομα του είδους αυτού... Πάντως οι περιπολίες της αστυνομίας –της φανεράς εννοώ– είναι πολύ πυκνότερες στην Ομόνοια. Οι αστυφύλακες πάνε δυο-δυο και είναι εξοπλισμένοι, εκτός από περιστροφή και γκλοπάκια, και

19 Lifo Team, «Η Ομόνοια τη δεκαετία του '30» Lifo, 01/02/2017

20 Σταθέρης ΣΠ., «Μία νύχτα στην Ομόνοια» Lifo, 08/06/2018

21 Lifo Team, «Ένα ταξίδι στην Αθήνα της δεκαετίας του 1980» Lifo, 24/01/2018

με μικρό ασύρματο. Εκείνο που θέλω να παρατηρήσω είναι άλλο – η ήπια, καχεκτική σχεδόν, εμφάνιση των αστυφυλάκων αυτών. Δεν βάζουν θηριώδεις και προκλητικούς παλαιστές να περιπολούν. Βάζουν αυτά τα χλωμά αδύνατα παιδάκια, που φαίνεται πως είναι ο νέος τύπος αστυφύλακα και χωροφύλακα της εποχής της δημοκρατίας. Δεν προκαλούν και δεν ανακαλούν βασανισμούς και ξυλοδαρμούς με την εμφάνισή τους. «Στην Ομόνοια συχνάζουν υποψιασμένα κορμιά» 23/05/2017

Στις αναμνήσεις άλλων που έχουν ζήσει και ζουν ακόμη την Ομόνοια προστίθενται άλλα δύο άρθρα-συνεντεύξεις, που αν μελετηθούν μαζί με το προηγούμενο, συνθέτουν την εικόνα μιας πλατείας που φαίνεται να διατηρεί στο χρόνο σταθερά τα στοιχεία εκείνα για τα οποία ενοχοποιείται. Στα επόμενα δύο άρθρα, ένας ιδιοκτήτης καφενείου στην Ομόνοια από το 1989 θα μιλήσει για τη βαθιά παρακμή της πλατείας την περίοδο 2010-2011, και οι ηλικιωμένοι που συχνάζουν στην καφετέρια του Hondos Center θα αναπολήσουν τις εποχές που σύχναζαν στο «ισόγειο» της πλατείας.

Ο ιδιοκτήτης του Ανδρέας Σαμαράς το ανέλαβε το 1989 και στα 28 χρόνια που το λειτουργεί έχει να θυμάται «πολλά και κραυγαλέα» που συνέβησαν στην Ομόνοια ή μέσα στο μαγαζί. Αυτήν τη στιγμή είναι το μόνο μαγαζί της πλατείας που προκαλεί το ενδιαφέρον εικαστικών, καλλιτεχνικών ομάδων και οργανωτών πάρτι και μετά την Μπιενάλε –που φιλοξενείται στο διπλανό ξενοδοχείο, το «Μπάγκειον»- και το συμπεριέλαβε στις δράσεις του... «Πότε πήραν τα πράγματα την κάτω βόλτα;». «Από τότε που άρχισε η κρίση. Το 2010, μόλις έφυγαν τα δικαστήρια, η περιοχή έπεσε μέσα σε μια βδομάδα. Μετά το '10 τα τουριστικά γραφεία έλεγαν στους τουρίστες να αποφεύγουν την Ομόνοια με την αιτιολογία της κλοπής και της εγκληματικότητας. Τον πρώτο καιρό δεν κυκλοφορούσε αστυνομία, σαν να ήθελε το κράτος να υποβαθμίσει την περιοχή. Μέχρι και τους μικρούς κάδους για τα σκουπίδια είχε μαζέψει ο δήμος για να βρομίσει η πλατεία. Ήταν η εποχή που είχε γίνει στέκι ναρκομανών. Γινόταν εμπόριο σε όλες τις γωνιές... Ερχόμουν εδώ το πρωί κι έβρισκα πεθαμένους σε διάφορα σημεία. Οκτώ άτομα έχουν πεθάνει στη στοά από ναρκωτικά, όλοι νέα παιδιά. Όλοι οι κλέφτες και οι έμποροι όργωναν την πλατεία. Ευτυχώς, αυτά έχουν σταματήσει τώρα. Όταν άρχισαν να κυκλοφορούν οι μπάτσοι με τις μηχανές πριν από δυόμισι χρόνια, φοβήθηκαν κι έφυγαν όλοι... Όταν είχε το σιντριβάνι στη μέση η πλατεία, τα πράγματα ήταν αλλιώς. Και ο κόσμος που είχε ήταν διαφορετικός. Δεν είχε καμία σχέση με τον τωρινό. Παλιά έδινε τα ραντεβού της όλη η Αθήνα εδώ. Και είχε κόσμο 24 ώρες το 24ωρο, ακόμη και το βράδυ είχε κίνηση. Τώρα έχει γίνει το κέντρο των μεταναστών, και όχι μόνο αυτών που έρχονται από Συρία... Τώρα, και τις δύο γωνίες στην αρχή της Αθηνάς τις έχει πάρει ένας όμιλος που πληρώνει για να είναι κλειστές και να μην τις πάρει άλλος μέχρι να αρχίσει να ανεβαίνει η περιοχή... «Πώς βλέπετε το μέλλον;». «Έπρεπε να έχω φύγει από το '10, επειδή φαινόταν ότι η Ομόνοια θα έπαιρνε την κάτω βόλτα, επειδή όμως πλησιάζω στη σύνταξη, θα περιμένω άλλα 2 χρόνια. «Τζανέριο ένα καφενείο στην Ομόνοια που άντεξε από πείσμα και καλτίλα» 23/05/2017

...η εικόνα που αντικρίσαμε μας μετέφερε σε μια Ομόνοια περασμένων δεκαετιών, αυτή που

υπάρχει πλέον ως περιγραφή σε βιβλία και δεν έχει καμία σχέση με ό,τι συναντάς σήμερα ως περαστικός από την πλατεία. Παντού στην μεγάλη αίθουσα του café καλοντυμένοι κύριοι και κυρίες, στην πλειοψηφία τους συνταξιούχοι, άνθρωποι που δεν βλέπεις ποτέ να κυκλοφορούν στην Ομόνοια κάθονται σε παρέες (και αρκετοί μόνοι) και πίνουν καφέ, τρώνε, κουβεντιάζουν, δείχνουν να αισθάνονται άνετα και να περνάνε καλά... Οι μεγάλης ηλικίας άνθρωποι που μαζεύει έρχονται από κάθε περιοχή της Αθήνας, άνθρωποι που κάποτε είχαν το στέκι τους στην πλατεία και το έχασαν με την σταδιακή υποβάθμισή της, άνθρωποι που δούλευαν στο κέντρο μια ζωή και συνήθισαν να κυκλοφορούν στα περίξ της πλατείας... «Η ζωή στην Ομόνοια δείχνει διαφορετική από τον δέκατο όροφο» 21/03/2017

Αν λοιπόν δούμε εδώ όλα μαζί τα φωτογραφικά αφιερώματα της πλατείας μαζί με τα άρθρα-συνεντεύξεις, αρχίζει να υπογραμμίζεται ότι στην πλατεία επικρατούν καταστάσεις εδώ και καιρό, οι οποίες πέραν του ότι δεν είναι επιθυμητές, είναι καταστάσεις ξένες και λανθασμένες από τη στιγμή που υπάρχουν ταυτόχρονα και τελείως αντίθετα βιώματα ενός χώρου ευχάριστου και καθημερινού στη ζωή των κατοίκων. Όλες όμως οι συνεντεύξεις-παραθέσεις λόγων γίνονται από άτομα που ήδη είναι αποδεκτά στον κυρίαρχο λόγο της παρούσας κοινωνίας: ένας Έλληνας συγγραφέας, ένας Έλληνας ιδιοκτήτης καφενείου που έχει κουραστεί από την καθημερινότητα της πλατείας και «καλοντυμένοι» ηλικιωμένοι που φαίνεται να μην έχουν πια την ίδια πρόσβαση που είχαν κάποτε στην πλατεία και έτσι κλείνονται σε έναν «ασφαλή» κλειστό χώρο μακριά από τη ζώνη επικινδυνότητας του ισογείου. Οι συνεντεύξεις βέβαια των ίδιων, όπως φαίνεται και στα αποσπάσματα που ακολουθούν («Η ζωή στην Ομόνοια δείχνει διαφορετική από τον δέκατο όροφο» 21/03/2017), δείχνουν να αναπολούν άλλου είδους πράγματα από την Ομόνοια που είχαν πρωτογνωρίσει τα οποία δεν τέμνονται απαραίτητα με όσα της επιρρίπτει ο Τύπος:

«Από τότε που έδωξαν τα ανθοπωλεία και τα τραμ χάλασε η Ομόνοια», λέει ο κύριος Δημήτρης που κάθεται μόνος του παραδίπλα. «Εγώ γεννήθηκα εδώ, στο Θησείο, και από μικρό παιδάκι την ζω την Ομόνοια. Ήταν η βόλτα μου. Έβαλαν μετά αυτό το άσχημο άγαλμα που έχουν τώρα μπροστά στο Χίλτον, μετά δεν τους άρεσε κι αυτό, το έβγαλαν και έκαναν αυτό το χάλι το σημερινό. Η πλατεία είναι εντελώς καταστρεμμένη».

«Έρχομαι πάνω από εξήντα χρόνια στην Ομόνοια για καφέ, το χούι δεν κόβεται, έχω ζήσει την πλατεία όταν ήταν γεμάτη μαγαζιά και το ξέρω αυτό το μέρος από τότε που ήταν ξενοδοχείο. Μου αρέσει πολύ η ατμόσφαιρα εδώ, έχει μια ευγένεια που δεν την βρίσκεις πια στην Αθήνα, πίνω τον καφέ μου, βλέπω λογίων-λογίων κόσμο και κάνω γνωριμίες.»

«Στην Ομόνοια έρχομαι πολλά χρόνια, από τότε που φτιάχτηκε εδώ ο Χόντος» μας λέει ο κύριος Γιάννης, «από τότε που τον διαμόρφωσαν όταν ήταν ακόμα ξενοδοχείο Ομόνοια, ... Το μαγαζί αυτό είναι ένας κόμβος, μαζεύει ανθρώπους από όλη την περιφέρεια, οι οποίοι έρχονται από το τρένο κατευθείαν στο μαγαζί. Βοηθάει και το μετρό. Από δω πάνω βλέπεις Ακρόπολη, βλέπεις Λυκαβητό, βλέπεις Τουρκοβούνια, την κίνηση της Σταδίου, αν διαμορφωνόταν λίγο και η πλατεία να γίνει πιο φιλική για τον κόσμο, θα ήταν πολύ καλύτερα.»

«Κάθε πρωί ερχόμαστε εδώ για πρωινό γιατί είναι ένα μέρος που βλέπεις καλό κόσμο, έχει

φτηνό καφέ και την πιο ωραία θέα. Δεν έχει καμία σχέση με τη μιζέρια της Ομόνοιας. »

Η απογοήτευση των ηλικιωμένων για την πλατεία είναι εμφανής, αλλά σε μεγάλο κομμάτι φαίνεται να αποδίδεται στο ότι το επίγειο τμήμα της πλατείας δεν τους φαίνεται ευχάριστο για λόγους που σχετίζονται κυρίως με τη μορφή της πλατείας που δεν είναι «φιλική για τον κόσμο». Απουσιάζει από το λόγο τους οποιαδήποτε αναφορά σε ανεπιθύμητο άλλο κόσμο, και σε μετανάστες.

Ακόμη δεν υπάρχουν ουσιαστικά σχόλια για την πλατεία από τη δημοσιογραφική ομάδα της εφημερίδας. Εντούτοις, ένα άρθρο-βίντεο επιχειρεί να αποτυπώσει μια καθημερινή στιγμή ακολουθώντας κάποια πρωινή ή μεσημεριανή ώρα, ένα βανάκι φορτωμένο με λουλούδια. Κατά τη μηδενική σχεδόν διαδρομή, όπου το όχημα περιμένει ένα φανάρι στη Σωκράτους, διασχίζει την Πειραιώς και ακινητοποιείται πάλι, οι οπτικές πληροφορίες δεν είναι πολλές, πέρα από ένα πλήθος που διασχίζει και αυτό δρόμους και πεζοδρόμια²². Το σχόλιο έγκειται στο ηχητικό τοπίο που χτίζει το βίντεο, που δεν έχει καμία σχέση με όσα καταγράφει η κάμερα, καθώς με τη σειρά ακούγονται τα εξής: ο ήχος ενός καραβιού που αναχωρεί, τριζόνια τη νύχτα, η σειρήνα ενός περιπολικού που περνάει, ήχοι που παραπέμπουν σε sci-fi ταινίες με εξωγήινους και τέλος πρόβατα που βελάζουν. Οι επιλεγμένοι ήχοι είναι μια επισήμανση των βασικότερων χαρακτηριστικών της πλατείας: η αναχώρηση/άφιξη, η βραδινή ερημιά, η έκτακτη ανάγκη, το ξένο που προκαλεί φόβο και η μάζα των ανθρώπων. Άλλο ένα άρθρο θα κάνει ίσως την πρώτη γραπτή κριτική στην πλατεία σχολιάζοντας τη βρωμιά και την εγκατάλειψη με αφορμή τρεις βιολογικές τουαλέτες που τοποθετήθηκαν εκεί.

Θα μπορούσε να θεωρηθεί και συμβολικό: Στον ομφαλό της Αθήνας, στο κέντρο της πλατείας Ομόνοιας, τοποθετήθηκαν ευμεγέθεις προκάτ τουαλέτες... Έτσι, όλοι οι δρόμοι της πόλης οδηγούν σε τρεις απόπατους... Η τοποθέτηση των εμβληματικών καμπινέδων στο κέντρο της πλατείας (και όχι, ας πούμε, λίγο απόμερα, έστω και δίπλα στο γλυπτό του Ζογγολόπουλου που ρεύει εγκαταλελειμμένο) έχει κάτι από την αποφασιστικότητα του πολεοδόμου George-Eugène Haussmann, ο οποίος γκρέμισε 19.730 κτίρια στο Παρίσι του 19ου αιώνα, προκειμένου να σχεδιάσει έτσι την πόλη ώστε οι δρόμοι της να οδηγούν αναπόδραστα στις μεγάλες, επιφανείς πλατείες της... Δεν είναι μόνο η συμβολική αξία του πράγματος. Κατά τη διάρκεια της φωτογράφισης διαπιστώσαμε ότι στις τουαλέτες τα βαποράκια κρύβουν το εμπόρευσμά τους ώστε να μη βρίσκεται πάνω τους, στους ελέγχους της αστυνομίας. Το ανέσυραν και μάς το πρότειναν σε λογική τιμή. «Όλοι οι δρόμοι της Αθήνας οδηγούν σε τρεις μωβ απόπατους» 21/09/2018

Μετά από αυτού του είδους τα άρθρα, που έμμεσα καταδεικνύουν ένα χώρο της πόλης όπου συμβαίνουν συχνά εγκληματικά περιστατικά, και που διανύει μια μακρά περίοδο παρακμής, η οποία έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον εικαστικών αλλά και τη νοσταλγία παλιών δεκαετιών που φαντάζουν ιδανικότερες, φτάνουμε σε εκείνη την ομάδα δημοσιευμάτων που πιο στοχευμένα προβάλλουν δράσεις και αποφάσεις που θα αναβαθμίσουν την πλατεία και την περιοχή γύρω. Πρόκειται για αναφορές σε έργα που είτε έχουν

22 Τσαγκαρουσιάνος Σ. «45'' στην Ομόνοια πλας» *Lifo Team*, 06/07/2017

ξεκινήσει να πραγματοποιούνται είτε θα δρομολογηθούν στο άμεσο μέλλον και σχετίζονται κυρίως με την οικονομική ζωή της πόλης και της Ομόνοιας. Σε αυτή την ομάδα των δημοσιεύσεων, σύμφωνα με τους συντάκτες της Lifo, η σειρά των επενδύσεων που είναι ήδη σε διαδικασία υλοποίησης, αναμένεται να αναζωογονήσει τόσο την πλατεία όσο και το υπόλοιπο κέντρο.

Η στασιμότητα που ταλαιπωρεί χρόνια την περιοχή της Ομόνοιας, η κακή συντήρηση και τα κλειστά καταστήματα αναμένεται να αποτελέσουν παρελθόν λόγω των νέων επενδύσεων. Η δημιουργία του εκπαιδευτικού χωριού που κατασκευάζει ο Όμιλος Χαραγκιώνη στη συμβολή των οδών Ιουλιανού και 3ης Σεπτεμβρίου προβλέπεται ότι θα μεταμορφώσει την εικόνα που είχαμε μέχρι τώρα για τη συγκεκριμένη γειτονιά, προσδίδοντάς της περισσότερη κίνηση και ζωή... «5 νέα κτίρια έρχονται για ν' αλλάξουν την Αθήνα: πότε, πού, από ποιους» 21/09/2017

Πλατεία Ομοנוίας... Κάποτε ήταν μια λαμπρή τοποθεσία της αθηναϊκής ζωής. Αργότερα, και ειδικά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, έγινε συνώνυμο της κοινωνικής κατάρρευσης και χαρακτηρίστηκε «παρηκμασμένος δημόσιος χώρος»... Το Μπάγκειον όμως αλλάζει. Ανασπλώνεται, ανακαινίζεται... Η εταιρεία Βενέτης έχει αναλάβει τη συγκεκριμένη επένδυση, όπως συνέβη και με το γειτονικό Νέον, συμβάλλοντας στην αναζωπύρωση της επιχειρηματικής κίνησης του υποβαθμισμένου κέντρου της Αθήνας... Συνειδητοποίησα ότι το Μπάγκειον αποτελεί ένα ακόμη βήμα ώστε το αθηναϊκό κέντρο να ανακτήσει τον δυναμισμό του και να ενισχύσει σημαντικά τον σταδιακό μετασχηματισμό της πόλης. Η Ομόνοια, ως βασικός πυρήνας και σταυροδρόμι πολιτισμών, ευελπιστεί να γίνει και πάλι η καρδιά της Αθήνας. Κυρίως να δώσει ξανά τη δυνατότητα τους κατοίκους της να κοιτούν προς τα πάνω χωρίς να αντικρίζουν θλιμμένα κτίρια. «Το «Μπάγκειον» ανακαινίζεται, αποκαλύπτοντας έναν εικαστικό θησαυρό» 16/01/2018

...ο Δήμος Αθηναίων ξεκινά το πιλοτικό άνοιγμα κλειστών καταστημάτων της πρωτεύουσας, όπως ανακοίνωσε ο δήμαρχος Αθηναίων κ. Γιώργος Καμίνης... Στόχος της δράσης είναι να ωφεληθεί το σύνολο των επιχειρήσεων που λειτουργούν στις συγκεκριμένες περιοχές... Περιοχή υλοποίησης της δράσης θα είναι το ευρύτερο «εμπορικό τρίγωνο», μεταξύ Ομόνοιας, Συντάγματος και Μοναστηρακίου... Όμως κάνουμε ένα μεγάλο βήμα για να δώσουμε ξανά ζωντάνια σε περιοχές και πλατείες του κέντρου που έχουν ερημοποιηθεί και, κατ' επέκταση, υποβαθμιστεί». «Τα κλειστά καταστήματα στο κέντρο παίρνουν ξανά πνοή χάρη στον Δήμο Αθηναίων» 31/05/2018

Νέα δυναμική αποκτά η πολύπαθη πλατεία Ομοנוίας με επενδυτικές δραστηριότητες, κατασκευή ξενοδοχείων και την αξιοποίηση ιστορικών κτιρίων. Ένας τόπος συνάντησης που κατά το παρελθόν έζησε σπουδαίες στιγμές, αλλά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης μετατράπηκε σε έναν παρακματικό δημόσιο χώρο. Ένα κατεξοχήν κομβικό σημείο του αστικού τοπίου, που στο πέρασμα των ετών δέχτηκε πολυάριθμες παρεμβάσεις και για μεγάλο χρονικό διάστημα αφέθηκε στη φθορά, στη διάβρωση, στην υποβάθμιση και στην εγκατάλειψη... Κατά καιρούς, η ιστορική πλατεία της Αθήνας έχει βρεθεί στο επίκεντρο πολλών αναπλάσεων. Όμως τα

*προβλήματα καθαριότητας, ανομίας και παραβατικότητας παραμένουν. Το ζητούμενο είναι να ξαναβρεί τη χαμένη της αίγλη, να ανακοπεί η φθίνουσα πορεία της και να εξελιχθεί πάλι σε αναβαθμισμένο συγκοινωνιακό κόμβο αλλά και σε ένα ενιαίο «ζωντανό» σημείο αναφοράς των χιλιάδων διερχόμενων πολιτών. «Επιδρομή επενδυτών στην Ομόνοια/ Δεκάδες νέα πρότζεκτ»
19/09/2018*

Γίνεται πλέον απόλυτα σαφές, ότι το εγκαταλελειμένο τοπίο της Ομόνοιας με τα κενά κτίρια, τα βρώμικα πεζοδρόμια και την παραβατικότητα που σε αυτήν την ομάδα άρθρων σημειώνεται ξεκάθαρα, γίνεται υποδοχέας επενδύσεων που «αναβαθμίζουν» την περιοχή με ξενοδοχεία και πολυκαταστήματα. Η εξέλιξη ή η κατάνηξη των πραγμάτων σε μια απόλυτη αναμόρφωση της περιοχής ως τουριστικού πλέον θέρετρου που απευθύνεται ουσιαστικά μόνο σε ανώτερα οικονομικά στρώματα και δε κυρίως σε προσωρινούς επισκέπτες της πόλης (τουλάχιστον 6 ξενοδοχεία απαριθμεί στην περιοχή το τελευταίο άρθρο, τα 3 με «υψηλού επιπέδου υπηρεσίες»), δείχνει μέσα και στο λόγο της Lifo να είναι η «σωτηρία» που η περιοχή περίμενε. Οι επενδύσεις αποκτούν και εδώ το κύρος τους μέσα από την υποστήριξη άλλου ενός εκπροσώπου του δημόσιου λόγου, που απεικονίζει έναν τόπο παρηκμασμένο μέσα στο χρόνο από ανεπιθύμητες δράσεις, που υπό τις συνθήκες αυτές χρήζει αναζωογόνησης, όπου η αναζωογόνηση ταυτίζεται χωρίς περαιτέρω επεξεργασία με την τουριστική δραστηριότητα. Εν ολίγοις, οι ανεπιθύμητες υπάρξεις και ό,τι προκαλεί την παρακμή στην πλατεία θα δώσει τη θέση του σε νέες χρήσεις και ανθρώπους που θεωρούνται επιθυμητοί, ενώ οι ανεπιθύμητοι δεν υπάρχουν σε κανένα λόγο πρόνοιας για αυτούς.

Συμπεράσματα για τη Lifo

Συνολικά για την περίοδο που εξετάστηκε, η Lifo ενώ θέτει την πλατεία ως βασικό θέμα των περισσότερων άρθρων της και δεν κάνει τόσο αναφορές ή συγκρίσεις ως προς αυτήν όπως η Καθημερινή, στήνει μια σκιαγράφιση στην οποία δεν υπάρχει ιδιαίτερα ο άμεσος σχολιασμός, όσο η ειδησεογραφική αναφορά σε ζητήματα της πλατείας. Απαραριθμώντας εγκληματικές ενέργειες που σημειώθηκαν ακόμη και εκτός της πλατείας, της αποδίδει κάθε περιστατικό που θα παρουσιάσει. Στήνεται λοιπόν μια καταγραφή παραβατικών συμπεριφορών, άγριων εγκλημάτων και επικίνδυνων καταστάσεων των οποίων τα υποκείμενα κατονομάζει σημειώνοντας την εθνικότητά τους.

Η δεύτερη προσέγγιση της πλατείας είναι η νοσταλγία των παρελθοντικών της χρόνων, κάνοντας ουσιαστικά ένα έμμεσο σχόλιο για την παρούσα της κατάσταση. Τα φωτογραφικά αφιερώματα εξιδανικεύουν την Ομόνοια άλλων δεκαετιών, παρουσιάζοντας εικόνες που αποτυπώνουν ακριβώς το αντίθετο με αυτά που θα της καταλογιστούν αργότερα: ιστορικά κτίρια και υποδομές σε καλή κατάσταση, καθαροί χώροι, κόσμος που φαίνεται να διασκεδάζει. Η επιλογή συγκεκριμένων εικόνων που αποτυπώνουν όλες αυτές τις ανύπαρκτες τώρα καταστάσεις επί της πλατείας, επικαλούνται το συναίσθημα των αναγνώστων, σχολιάζοντας ουσιαστικά την «πτώση» ενός τόπου. Παρόλα αυτά οι φωτογραφίες των συγκεκριμένων δεκαετιών δεν αποτυπώνουν απαραίτητα το γενικότερο κλίμα της εποχής, αλλά απομονώνουν στιγμές που

μαρτυρούν μια Ομόνοια φαινομενικά καλύτερη του σήμερα. Η Ομόνοια των φωτογραφιών του '80 θα ρθει σε σύγκρουση με την Ομόνοια των «υποψιασμένων κορμιών». Ταυτόχρονα, οι συνεντεύξεις με άτομα που έχουν βιώσει την πλατεία για πολλά χρόνια, και που πλέον δείχνουν να νιώθουν ανασφάλεια στην πλατεία του σήμερα, εντείνει την αίσθηση του ότι κάτι έχει χαθεί και πρέπει να ξαναβρεθεί, διότι τη θέση του έχουν «καταλάβει» αυτά που σημειώνονται στις ειδησεογραφικές δημοσιεύσεις για το χώρο.

Η απάντηση έρχεται πλέον στο τέλος, όταν γίνει απόλυτα σαφές ότι μετά από χρόνια παρακμής η Ομόνοια γίνεται η νέα κοιτίδα επενδύσεων στο κέντρο της Αθήνας. Η συνολική επέμβαση στην περιοχή με πολυκαταστήματα, ξενοδοχεία γίνεται η ενέργεια που η εφημερίδα υποστηρίζει ότι θα δώσει ένα τέλος στην Ομόνοια που απογοητεύει.

Ένα δευτερεύον σχόλιο στα άρθρα της Lifo αποτελούν τα “tags” που υπάρχουν σχεδόν στο κάθε άρθρο, τα οποία αποτελούν ουσιαστικά τα βασικότερα θέματα που αφορούν τη δημοσίευση, και ταυτόχρονα έναν υπερσύνδεσμο που παραπέμπει το χρήστη σε άρθρα όμοιου περιεχομένου. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρεις βασικές κατηγορίες tags, μιας και είναι λίγα αυτά που επανεμφανίζονται σε παραπάνω από ένα άρθρα: τα πολιτιστικά (Μουσικά Events, Τουρισμός, Θέατρο, Μπάγκκιον, Έργα Τέχνης, Αρχιτεκτονική, Φεστιβάλ Αθηνών 2017, Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Fast Forward Festival, Καλλιτέχνες, Εικαστικά), τα σχετικά με αστικά θέματα και νοσταλγία παρελθόντος (Ομόνοια, Αθήνα, Γειτονίες της Αθήνας, Μοναστηράκι, Πλατεία Συντάγματος, Δήμος Αθηναίων, Αστικός Σχεδιασμός, Αστικό Περιβάλλον, Παλιά Αθήνα Δεκαετία του '80, Εμπορικό Κέντρο, Ξενοδοχείο, Μετρό) και τα σχετικά με την εγκληματικότητα-υποβάθμιση (Αστυνομικό Δελτίο, Φυλακές, Εγκληματικότητα, Άστεγοι, Καθαριότητα). Αυτά που αναφέρονται πάνω από μία φορά είναι τα εξής:

Ομόνοια, Αθήνα, Πλατεία Συντάγματος, Παλιά Αθήνα, Αστυνομικό Δελτίο

Αφορισμοί και προσδοκίες του δημόσιου λόγου για την πλατεία

Συνολικά από την έρευνα που έγινε στις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου, διαπιστώνουμε πως η πλατεία Ομόνοιας είναι ένας δημόσιος χώρος που φέρει μια στιγματισμένη ταυτότητα σε σχέση με την εγκληματικότητα, την παραβατικότητα, την απαξίωση του υλικού περιβάλλοντος λόγω φθοράς και έλλειψης καθαριότητας, αλλά και σε σχέση με μια πιο απροσδιόριστη υποβάθμιση-παρακμή που συνδέεται με την ορατότητα άλλων στοιχείων μη επιθυμητών, συνδεδεμένων με την ανθρώπινη εξαθλίωση. Αυτή η βασική αναπαράσταση της πλατείας φαίνεται να μεταλλάσσεται στο χρόνο. Ύστερα από μια πυκνή αναπαραγωγή της ταυτότητάς της ως γκέτο την περίοδο 2009-2011, ο δημόσιος λόγος απεικονίζει ένα χώρο που συνολικά δίνει την εντύπωση ότι έχει «ρημαχτεί» από την επίδραση της κρίσης. Ό,τι έχει απομείνει είναι μια ακόμη ενεργή αλλά μικρότερης έκτασης και λιγότερων εκφράσεων εγκληματική δράση με κυρίαρχη (και σαφέστερη) τη διακίνηση ναρκωτικών, η οποία αποδίδεται σε ομάδες μεταναστών, χωρίς πουθενά να γίνεται λόγος για οργανωμένο έγκλημα. Το συμπέρασμα της εγκληματικότητας στην πλατεία συμπυκνώνεται

σε μια γενίκευση της ενοχής των μεταναστών ως βασικού λόγου που η Ομόνοια μένει υποβαθμισμένη.

Όσον αφορά την επί της πλατείας ανθρώπινη δραστηριότητα που απορρίπτεται από τα κείμενα των εφημερίδων, το εμπόριο και η χρήση ναρκωτικών, η πορνεία, οι ληστείες και οι συγκρούσεις ομάδων είναι τα βασικά στοιχεία που παρατίθενται και που υποστηρίζεται ότι καθιστούν την Ομόνοια ακατάλληλη για τους κατοίκους της πόλης. Οι δράσεις αυτές βέβαια έχουν μια χρονική διασπορά, καθώς δεν εμφανίζονται απαραίτητα όλες μαζί, όπως για παράδειγμα η αντρική πορνεία στην περίοδο που εξετάσαμε αναφέρθηκε μόνο σε ένα άρθρο, τον Απρίλιο του 2018²³, ενώ άλλες αναφέρονται όχι τόσο ως ενεργές απαραίτητα δράσεις, αλλά ως «χρόνια» χαρακτηριστικά της πλατείας. Η αναφορά σε αυτά τα χαρακτηριστικά που συμβαδίζουν με τίτλους όπως «υποβάθμιση», «εγκατάλειψη», «γκετοποίηση» γίνεται συνήθως αόριστα, μέσα από ένα λόγο που επιλέγει να αποδώσει την απογοητευτική για αυτόν εικόνα της πλατείας σε στοιχεία που ούτως ή άλλως θεωρούνται ανεπιθύμητα.

Τόσο η εγκληματικότητα όσο και η μικροπαραβατικότητα είναι καταστάσεις που ταυτίζονται με τους μετανάστες: το ναρκοεμπόριο επί της πλατείας φέρεται από αυτούς, το ίδιο και η πορνεία, συγκρούσεις και δολοφονικές επιθέσεις συμβαίνουν μεταξύ μεταναστών. Σε καμία αφήγηση δεν έχει υπάρξει θύμα –ούτε και θύτης– κάποιος «επιθυμητός» κάτοικος, κάποιος δηλαδή που να μην ανήκει στη στιγμιστική κοινωνική ομάδα της Ομόνοιας των τοξικομανών, ναρκοεμπόρων, λαθροεμπόρων, ιερόδουλων, εγκληματιών μεταναστών. Η εγκληματικότητα που περιγράφεται φαίνεται ως κάτι που ανακυκλώνεται μεταξύ των μεταναστών, ταυτόχρονα όμως θεωρείται ότι καθιστά την πλατεία και την περιοχή τόπους-άβυσσους για τους «κατοίκους» της πόλης.

Ενισχύεται λοιπόν μια εντύπωση ότι τόσο η πλατεία όσο και η γύρω περιοχή είναι σε μία μορφή «κατάληψης» από «ξένους» που με τη δράση τους αποκλείουν το χώρο από τις «κανονικές» δραστηριότητες που αρμόζουν στην πόλη και δε σε ένα τόσο κεντρικό της σημείο όπως η Ομόνοια. Η δε «κανονικότητα» όμως που διαρρηγνύεται, δε σχετίζεται με την Ομόνοια που αναπολείται στα άρθρα που ανασύρουν φωτογραφίες της από προηγούμενες δεκαετίες, όπου η πλατεία ήταν τόπος όσμωσης των κατοίκων της πόλης. Η «κανονικότητα» που γίνεται επιθυμητή στις αφηγήσεις, είναι αυτή ενός δημόσιου χώρου με αξία κατανάλωσης, κατάλληλου να υποδεχθεί μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων και όταν οι αφηγήσεις γίνονται πιο συγκεκριμένες μιλούν για τους τουρίστες που επισκέπτονται της Αθήνας και περπατούν στο κέντρο της.

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις εγκληματικές δράσεις, δε σημειώνονται απαραίτητα επί της πλατείας, αλλά στην τριγύρω περιοχή (κυρίως δυτικά της πλατείας) ακόμη και σε αρκετή απόσταση από αυτήν. Εντούτοις, οι δράσεις αυτές και ο συνεχής απολογισμός τους από τα ΜΜΕ νοσηματοδοτούν συνολικά και την ίδια την πλατεία ως τόπο εγκληματικό και επικίνδυνο. Ο στιγμισμός αυτός, θα προκαταβάλει και για άλλα στοιχεία του χώρου: οι υλικές φθορές και η έλλειψη καθαριότητας συνοδεύουν ένα χώρο στον οποίο δρουν μόνο εγκληματικά υποκείμενα, με τα οποία αναπόφευκτα θα συνδεθούν. Οι πολλαπλές εικόνες που πλάθονται για την πλατεία πλέκουν ένα υφαντό από ανεπιθύμητες και δυσάρεστες καταστάσεις που θεωρούνται η μία λογική συνέπεια/συνέχεια της άλλης. Όλα τα υλικά

23 «NBC: Σε «survival sex» καταφεύγουν εγκλωβισμένοι μετανάστες στην Ελλάδα» Η Καθημερινή, 16/04/2018,

προβλήματα από τα σκουπίδια έως τις φθορές του υπάρχοντος αποθέματος (κτιριακού και υποδομών) ταυτίζονται με τις υπόλοιπες αντιληπτές εκφάνσεις της εγκληματικότητας και της παραβατικότητας, και κατά συνέπεια όπου υπάρχει παραδείγματος χάριν μετανάστης, θα υπάρξει και βρωμιά.

Με την ίδια λογική, και όλα τα υπόλοιπα στοιχεία που γίνονται ορατά στο στιγματισμένο χώρο και στο ελάχιστο υπενθυμίζουν κάτι από τους αφορισμένους του τόπου, ασχέτως αν εμπλέκονται σε κάποια εγκληματική δράση, ενοχοποιούνται και χρησιμεύουν ως στοιχεία που ενισχύουν την κατονομασμό του χώρου ακόμη και ως «γκέτο». Ο μικροπωλητής, ο άστεγος, ο επαίτης, ήδη άνθρωποι με ταυτότητα αποκλίνουσα της «κανονικής» με την έννοια της επιθυμητής, απορρίπτονται από αυτούς που αντιπροσωπεύει ο δημόσιος λόγος, που στη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνονται να είναι οι Έλληνες, νομοταγείς πολίτες, οικογενειάρχες/νοικοκύρηδες που «στερούνται» μια πλατεία επειδή έχουν αποκλειστεί σε αυτήν οι «άλλοι», για τους οποίους πιστεύουν ότι την έχουν καταλάβει χωρίς δικαίωμα σε αυτήν.

6. Η Ομόνοια του τώρα (σε τροχιά τουριστικοποίησης)

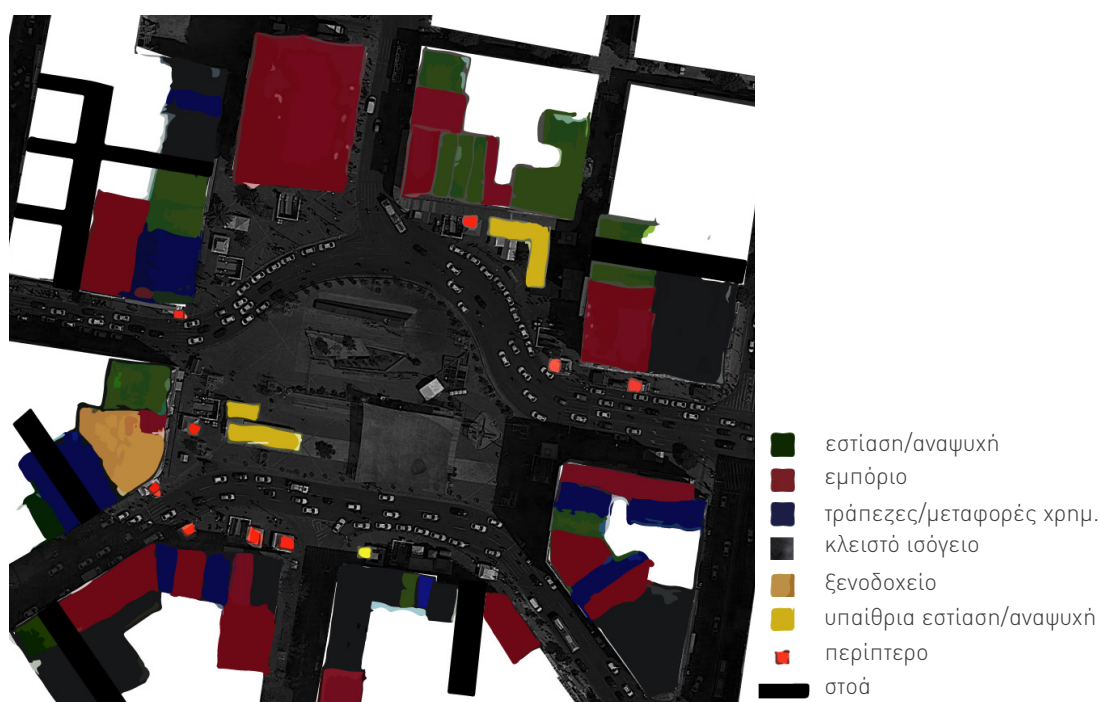


φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, έχει σημασία η παρατήρηση των κοινωνικών χωρικοτήτων στην Ομόνοια, η καταγραφή των χρήσεων γης στην ισόγεια περίμετρό της και η διάδραση των χρήσεων αυτών με το έξω, δηλαδή την ίδια την πλατεία. Η σημείωση των παραπάνω πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2018, κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου στην Ομόνοια.

Το εμπόριο και η εστίαση κυριαρχούν στην περίμετρο και στοιχειοθετούνται σε όλες τις «πλευρές» της πλατείας. Η εστίαση εμφανίζεται με τη μορφή του «γρήγορου φαγητού», δηλαδή με φούρνους, ψησταριές και καφέ στο χέρι. Το εμπόριο περιλαμβάνει κυρίως καταστήματα ρουχισμού μικρής κλίμακας, καταστήματα-αλυσίδες όπως τα Hondos Center, τα Tiger (στο ίδιο κτίριο βρίσκεται υπό κατασκευή άλλο ένα πολυκατάστημα-αλυσίδα, το Galleries de Beaute). Έντονη είναι και η παρουσία ενεχυροδανειστηρίων και μεταφοράς χρημάτων, ενώ συνολικά υπάρχουν 10 περίπτερα σε άμεση σχέση με την πλατεία. Τέλος, το μόνο ενεργό στην περίμετρο ξενοδοχείο είναι το Athens Tiare, και πρόσφατα λειτούργησε το Μπάγκειον ως χώρος πολιτισμού.

Πολλοί από τους χώρους αυτούς, έχουν υιοθετήσει και κάποιο μέσο οχύρωσης του εσωτερικού τους προς το έξω περιβάλλον. Επί της πλατείας, πολλοί από τους χώρους εστίασης, αλλά και το Athens Tiare, έχουν επεκτείνει ειδικά διαμορφωμένους χώρους με τραπεζάκια για τους θαμώνες, που απομονώνονται από το περιβάλλον με τζαμαρίες. Αυτό συνιστά μια μετατόπιση της ιδιωτικής εντέλει εμπειρίας που προσφέρουν αυτοί οι χώροι στον έξω χώρο, με τον οποίο όμως δε συγκροτεί καμία σχέση, καθώς η χρήση των χώρων παραμένει εσωστρεφής. Ταυτόχρονα αλλού, είτε σε κατάσταση εμπορίου είτε σε χώρο εστίασης, μπορεί να παρατηρήσει κανείς στην είσοδο τους security. Σε αυτές τις περιπτώσεις βέβαια γίνεται λόγος για επιχειρήσεις-αλυσίδες και όχι μικρά τοπικά καταστήματα.





φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς



φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

Ένα χαρακτηριστικό της Ομόνοιας, που σημειώνεται τόσο στην τωρινή επιτόπια έρευνα, όσο και σε τουλάχιστον 7 χρόνια προσωπικής μου καθημερινής διάβασής της, είναι η συνεχής περιμετρική κίνηση, ανθρώπων και οχημάτων. Η διάσχιση της πλατείας εμποδίζεται τόσο από την πυκνή διέλευση των οχημάτων που ακολουθούν βασικούς άξονες μετακίνησης του κέντρου, όσο και από τη διαμόρφωση ενός χώρου στάσης στο κέντρο της πλατείας. Η στάση εκεί διαμορφώνεται με επιμήκεις πεζούλες με καμία αναφορά σε κάποια δραστηριότητα ή χρήση και χωρίς κάποια προστασία από ήλιο και βροχή, παρά μόνο με έναν προσανατολισμό της «θέας» προς τη ροή των οχημάτων, καθιστώντας αμήχανο το χώρο. Οι μόνοι «χρήστες» του είναι κατά κύριο λόγο άντρες μετανάστες. Οι πεζούλες αυτές, και το περίγραμμα του Πεντάκυκλου του Ζογγολόπουλου, αποτελούν τα μόνα «καθιστικά» της πλατείας. Πιο αραιά παρατηρεί κανείς και οικογένειες μεταναστών με παιδιά να χρησιμοποιούν αυτά τα αυτοσχέδια παγκάκια.

Αν η πλατεία διαχωριζόταν σε υποπεριοχές με όρια τους δρόμους που την οριοθετούν, μπορούμε να αναγνώσουμε διαφορετικές καταστάσεις στην κάθε μία. Το τμήμα της Πανεπιστημίου-3ης Σεπτεμβρίου διαθέτει τους περισσότερους χώρους εστίασης και με εξωτερικές προστατευμένες προεκτάσεις, αποτελώντας το πιο πολυσύχναστο κομμάτι της πλατείας. Συνεχίζοντας στο τμήμα 3ης Σεπτεμβρίου-Κωνσταντινουπόλεως, όπου βρίσκονται και τα Hondos Center, η κατάσταση διαφοροποιείται με χώρους εστίασης μη προστατευμένους, και παρουσία κυρίως μεταναστών, αλλά και αστυνομικών ομάδων. Στο επόμενο, μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως και Πειραιώς τοποθετούνται οι πιο «στιβαρές» γυάλινες προεκτάσεις των καφετεριών και άλλη μια αστυνομική ομάδα επιτηρεί το σημείο που είναι και το πρώτο που συνδέεται άμεσα με την κεντρική περιοχή της πλατείας. Μεταξύ Πειραιώς και Αθηνάς, δεν υπάρχει εστίαση, αλλά είναι εδώ πυκνή η συγκέντρωση αντρών σε ένα κατάστημα στοιχημάτων και τυχερών παιχνιδιών. Το τμήμα Αθηνάς και Σταδίου έχει λίγα καταστήματα, που συνήθως κλείνουν νωρίς και μετατρέπεται στο πιο νεκρό κομμάτι της πλατείας, ενώ το τελευταίο που επίσης συνδέεται με την κεντρική περιοχή της, επίσης συγκεντρώνει μόνο ένα κατάστημα και μια καφετέρια για καφέ στο χέρι.



φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

Με αφορμή την εκτενή αναφορά των εφημερίδων του προηγούμενου κεφαλαίου, στον τουρισμό και τις νέες ξενοδοχειακές μονάδες, έχει ακόμη σημασία να αποτυπωθεί το πλήθος και η θέση των υπάρχοντων αρχικά σε σχέση με την πλατεία. Αν απομακρυνθούμε από την περιμετρό της διακρίνουμε μια πύκνωση ξενοδοχείων, μεσαίας κυρίως κατηγορίας 2-4 αστέρων, στο βορειοδυτικό της τμήμα²⁴. Ταυτόχρονα, μέσα από διαδικτυακή έρευνα το φθινόπωρο του 2018, σημειώνονται τουλάχιστον 13 νέα ξενοδοχεία που αναμένεται να λειτουργήσουν άμεσα στην κοντινή περιοχή της Ομόνοιας, που βρίσκονται είτε σε διαδικασία προκήρυξης διαγωνισμού, είτε υπό ανακαίνιση, καθώς στην πλειοψηφία τους πρόκειται για διατηρητέα κτίρια²⁵.

24 Πηγή: Google Maps, τελευταία πρόσβαση 01/11/2018

25 Πηγές: <https://etravelnews.gr/diagonismos-enoikiasis-kanigos-21/>, <https://www.newmoney.gr/business-stories/357521-deka-nea-ksenodoxeia-politeleias-stin-athina>, <http://www.globalview.gr/2018/08/22/anastainetai-i-omonoia-polyethnikes-anoi-goyn-nea-polykatastimata-xenodoxeia-soypermarket/>, https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/208237/epidromi-ependyton-stin-omonoia-dekades-nea-protzeft, <https://etravelnews.gr/neoklasiko-stin-panepistimiou-metatrepetai-se-xenodoheio/>, <https://etravelnews.gr/selina-anoigei-xenodoxeia-athina-thessaloniki/>



Ξενοδοχεία & hostels, με στοιχεία από Google Maps (τελευταία πρόσβαση 20/11/2018), προσωπική επεξεργασία

7. Συνεντεύξεις στην πλατεία

Μετά τη διερεύνηση της ταυτότητας που συντίθεται για την πλατεία μέσα από τις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα στην Ομόνοια, σκοπός της οποίας ήταν να συλλέξει τις εμπειρίες των ανθρώπων της πλατείας, αυτών δηλαδή που τη βιώνουν καθημερινά και όχι εφήμερα, και να φέρει αντιμέτωπες τις εμπειρίες αυτές με τις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου. Στα πλαίσια μιας ποιοτικής έρευνας όπως αυτή, που μετά τις αφηγήσεις των ΜΜΕ, μετατοπίζεται στις πραγματωμένες εμπειριών των ατομικότητων, γίνεται η παραδοχή ότι πρόκειται για μια συγκέντρωση και ανάλυση διαφορετικών λόγων, που σκοπό έχει να αναζητήσει σε σχέση με τα ζητήματα που τοποθετεί, τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις τόσο μεταξύ των ατομικότητων, όσο και με τις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου. Η έννοια της υποκειμενικότητας διαδραματίζει και εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς γίνεται μια συλλογή συγκεκριμένων ατομικών όχι μόνο εμπειριών, αλλά σκέψεων και συναισθημάτων των συνεντευξιαζόμενων.

Η καθημερινότητα γίνεται εδώ η βασική συνθήκη γύρω από την οποία οργανώνονται οι συνεντεύξεις, καθώς ως χωρική εμπειρία επεκτείνεται πέρα από τη μερική αντίληψη της πλατείας, όπως αυτή σχηματίζεται μέσα από εφήμερες επαφές με αυτήν, το απλό πέρασμα ή την εικόνα που ο δημόσιος λόγος της έχει αποδώσει. Για αυτόν το λόγο οι άνθρωποι με τους οποίους ήρθα σε επαφή, ήταν ή είναι εργαζόμενοι και καταστηματαρχες κυρίως επί της πλατείας, ή στα γύρω στενά, σε άμεση σχέση με αυτήν.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα μεταξύ Ιουλίου και Νοεμβρίου 2018. Τα ζητήματα γύρω από τα οποία συστάθηκαν ήταν οι θετικές και αρνητικές εμπειρίες των ερωτώμενων στην πλατεία, η προκατάληψη που μπορεί να είχαν σε σχέση με την τωρινή εμπειρία, το αίσθημα ασφάλειας ή ανασφάλειας που ενδεχομένως έχουν κατά τη διαβίωσή τους εκεί (ή κατά την προσέγγισή τους) και η πηγή της, οι διαφορετικές εξελίξεις που έχουν παρακολουθήσει, οι σχέσεις με άλλους ανθρώπους στην πλατεία, και τέλος οι προσδοκίες τους για αυτήν. Όλα αυτά τα ζητήματα στόχο είχαν να προσεγγίσουν την αντίληψη των ερωτώμενων για το «άλλο», και να σκιαγραφήσουν την ταυτότητα που αυτό ενσωματώνει στην καθημερινή εμπειρία της πλατείας. Στο σημείο που οι διαφορετικές εμπειρίες άρχισαν να προσεγγίζουν μια κοινή αντίληψη για το «άλλο», οι συνεντεύξεις επιχείρησαν να στραφούν στους ανθρώπους στους οποίους προσανατολίζεται ο στιγματισμός, ώστε να σκιαγραφηθούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι χωρικότητες και οι σχέσεις των «εμείς» και των «άλλων» και από τις δύο μεριές.

Παρακάτω παρουσιάζεται το προφίλ τους, κατά χρονολογική σειρά, από τον πρώτο έως τον τελευταίο και πιο πρόσφατο πληροφορητή ή πληροφορήτρια.

Οι ερωτώμενοι της Ομόνοιας

03/07/2018, απόγευμα:

Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου επί της πλατείας. Βρίσκεται ένα χρόνο στην Ομόνοια και εργάζεται απογευματινές ώρες 16:00-23:30.

06/07/2018, απόγευμα:

Πωλητής καρτών τηλεφωνίας 22 ετών, έξω από το μετρό. Βρίσκεται ένα χρόνο στην Ομόνοια και αρχικά εργαζόταν πρωινές ώρες, αλλά τους τελευταίους μήνες το ωράριο του μετατοπίστηκε σε απογευματινές, και σχολάει περίπου στις 21:00.

Πωλήτρια καρτών τηλεφωνίας 40 ετών, έξω από το μετρό. Εργάζεται 3 χρόνια στην πλατεία, όχι σταθερά διότι πηγαίνει και σε άλλους σταθμούς, και το ωράριό της τελειώνει στις 21:00.

09/07/2018, απόγευμα:

Εργαζόμενος 26 ετών στην προετοιμασία του καφέ σε καφετέρια επί της πλατείας. Βρίσκεται 3 μήνες στην Ομόνοια με ωράριο 6.:30-21:30.

01/10/2018, απόγευμα:

Καταστηματούχος 67 ετών επί της πλατείας, βρίσκεται στο μαγαζί του το οποίο ξεκίνησε πριν ένα χρόνο και 7 μήνες, έως τις 23:00.

05/10/2018, απόγευμα:

Εργαζόμενη 39 ετών σε πολυκατάστημα καλλυντικών επί της πλατείας, όπου εργάζεται 11 χρόνια, και σχολάει στις 21:00.

01/11/2018 βράδυ:

Παρέα 2 αντρών 34 και 37 ετών που κάνουν παρέα σε φίλο τους ιδιοκτήτη περιπτέρου στην πλατεία. Ο πρώτος εργαζόταν σε ξενοδοχεία από το 2004 έως το 2010, ο δεύτερος δεν εργαζόταν στην Ομόνοια, αλλά έρχονταν και συνεχίζουν να έρχονται σχεδόν καθημερινά για να βοηθούν το φίλο τους και περνάνε απογευματινές και βραδινές ώρες και μερικές φορές μεταμεσονύκτιες.

02/11/2018 απόγευμα:

Εργαζόμενη 24 ετών σε οικογενειακή επιχείρηση, σε δρόμο κάθετο στην Ομόνοια από την οποία απέχει λιγότερο από 100 μέτρα. Βρίσκεται εκεί 3 χρόνια και εργάζεται καθημερινά όλη τη βδομάδα με κυρίως πρωινά ωράρια 09:00-15:00 και κάποιες φορές απογευματινά, όπου σχολάει στις 21:00.

Εργαζόμενος 22 ετών σε περίπτερο στην πλατεία, μετανάστης από το Πακιστάν. Βρίσκεται 5 χρόνια στην Ομόνοια, εργάζεται καθημερινά γύρω στις 10-12 ώρες, και πηγαίνει στη δουλειά του πρωί προς μεσημέρι, χωρίς αυστηρό ωράριο.

20/11/2018 απόγευμα:

Εργαζόμενος σε κατάστημα ρούχων 25 ετών, μετανάστης από το Μπαγκλαντές. Βρίσκεται 8 χρόνια στην Ελλάδα, τα τελευταία 3,5 μένει και εργάζεται στην Ομόνοια, την οποία επισκεπτόταν από παλιότερα ενώ έμενε στο Μενίδι, για να ψωνίζει στο παζάρι προϊόντα φθηνά από τα μέρη του, και το ωράριο του είναι 10:00-19:00, αλλά κάποιες φορές μένει και μέχρι τις 21:00 αν χρειαστεί.

25/11/2018 μεσημέρι:

Πλανόδιος πωλητής 34 ετών, μετανάστης από το Πακιστάν. Ζει 9 χρόνια στην Ελλάδα, τα 2 έμεινε και εργαζόταν στην Ελευσίνα, τα υπόλοιπα 7 εργάζεται στην Ομόνοια και κατοικεί στον Αγ. Ελευθέριο. Είναι κάθε μέρα της εβδομάδας στην πλατεία πρωινές και μεσημεριανές ώρες από τις 08:00 έως τις 17:00, όπου διαθέτει έναν πάγκο με μικροαντικείμενα, παιχνίδια, ραδιόφωνα.

Μια κοινή διαπίστωση

Οι περισσότεροι ελληνικής καταγωγής ερωτώμενοι και ερωτώμενες, από την αρχή της συνέντευξης εκφράζουν μια δυσαρέσκεια για την πλατεία, αποτέλεσμα της ανασφάλειας που τους κάνει να νιώθουν μια ενεργή εγκληματική δράση εγκατεστημένη εκεί όπως σχολιάζουν. Ανεξαρτήτως του χρόνου παρουσίας στην πλατεία και πέρα από τη διαφορετική στάση για το «άλλο» που κατηγορηματικά κατονόμασαν κάποιες και παραδέχτηκαν άλλοι-ες, υπήρχε μια κοινή ομολογία για μια σταθερή και ανεπιθύμητη κατάσταση στην πλατεία, την οποία συνδέουν με την πυκνή παρουσία «ξένων»: το εμπόριο ναρκωτικών.

Πέραν της διακίνησης ναρκωτικών, αναφέρονται και άλλες δραστηριότητες που προβληματίζουν τους συνεντευξιζόμενους-ες, η χρήση ναρκωτικών, η πορνεία, οι κλοπές και οι συμπλοκές μεταξύ διαφορετικών εθνικοτήτων. Η παρατήρηση κάποιων επί τόπου περιστατικών όσο και η προσωπική πληροφόρηση κάποιων για κάτι που έχει συμβεί, στους περισσότερους προκαλεί μια αρνητική αίσθηση συνολικά για την πλατεία που αποδίδεται στους «ξένους», και κατά προέκταση η πολυεθνικότητά της, λόγω της παρουσίας των «ξένων», ενοχοποιείται και ταυτίζεται με το έγκλημα, προκαλώντας την ανασφάλεια των ερωτώμενων. Παρόλα αυτά, δεν είναι κάτι που εκφράζεται ως ένα συνολικό κατηγορώ από τους μεν για τους δε, καθώς πολλοί παραδέχονται, ότι παρόλο που είναι ένα ανεπιθύμητο κομμάτι οι δράσεις αυτές καθαυτές, δεν τους εμποδίζει να δουν θετικά την πολυχρωμία του πλήθους στην πλατεία. Στην πορεία θα περιγραφεί αναλυτικά πως γίνεται αντιληπτή η κάθε δράση, ποια η εντύπωση και τα συναισθήματα που προκαλούνται για το «άλλο», καθώς και η στάση του απέναντι σε αυτό.

Η παρελθούσα «εμπειρία» και η χρονική υπόσταση των συναντήσεων

Παρά την απογοήτευση που εκφράζουν οι περισσότεροι για την πλατεία, υπάρχει συχνά η διαπίστωση ότι το παρελθόν της Ομόνοιας είναι αρκετά πιο «σκοτεινό» σε σχέση με το παρόν. Εντούτοις, σε πολλές περιπτώσεις φαίνεται η αντίληψη του παρόντος -σύμφωνα με την τωρινή εμπειρία των ερωτώμενων- να επικάθησε σε μια προϋπάρχουσα αρνητική εικόνα για την πλατεία, που σύμφωνα με κάποιους, επιβεβαιώθηκε ή ακόμη και επιδεινώθηκε κατά την παρουσία τους εκεί.

Σου λέω όταν μεγαλώναμε, μεγαλώναμε με αυτήν την προκατάληψη. Στην Ομόνοια είναι... Θα πρέπει να τα δεις για να σου ανοίξουν τα μάτια και να δημιουργήσεις αντίληψη. Και γω όταν τα

είδα δημιουργησα τόσο, είμαι τόσο απόλυτος. Όταν ζούσα μόνο με την προκατάληψη, ήξερα όμως ότι δεν το βιώνω, δεν το ζω. Τώρα που το χω ζήσει και λίγο επιβεβαιώθηκα. Δεν είμαι απλά προκατειλημμένος, έχω δει κάποια περιστατικά. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

...δεν κατεβαίναμε καθόλου στην Ομόνοια γιατί το θεωρούσαμε ξένο κράτος. Τώρα πια προσπαθούμε να το κάνουμε κάτι δικό μας. -Έχετε στο μυαλό σας για πότε το λέτε αυτό; -Πριν από 3-4 χρόνια. (...) Δεν πίστευα ότι είναι σε αυτήν την έκταση που συνειδητοποιήσα ότι είναι. Παλαιότερα λέγαμε ντάξει που να πας στην Ομόνοια, μαύρη μαυρίλα πλάκωσε. Τώρα εντάξει το συνειδητοποιούμε ότι έτσι ήταν όσοι το λέγανε, τώρα το ζούμε. Άλλο να ξέρεις ότι υπήρχε κι άλλο να το ζεις καθημερινώς. Καταστηματάρχης 67 ετών

Ο πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών, θυμάται μια Ομόνοια πιο επικίνδυνη παλιά από ότι τώρα, και σημειώνει μια σειρά περιστατικών αυτής της περιόδου, της οποίας την αφετηρία τοποθετεί το 2004, στο πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων. Τα περιστατικά που αναφέρει ως ένδειξη της επικινδυνότητας της πλατείας τότε, φέρουν μπροστά τη βία ως κύρια συνθήκη και αιτία προσωπικού στιγματισμού της Ομόνοιας και έτσι ξεκινά να αναφέρει μια σειρά από έντονα για αυτόν γεγονότα διαφορετικών περιστάσεων. Οι συγκρούσεις των συμμοριών του οργανωμένου εγκλήματος γίνονται ένα εξίσου χαρακτηριστικό συμβάν του τότε, με τις εξεγέρσεις κάποιων μεταναστών «γιατί ζούσαν υπό άθλιες συνθήκες και επειδή δεν είχανε να φάνε» (πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών) εναντίον της αστυνομίας.

Ντάξει εμένα από προσωπική μου εμπειρία πάντως, και από το 2004 έως και το '10 που ήμουνα εδώ, και είχανε κάνει κατάληψη το Εφετείο, μιλάμε για πάνω από 10 γκέτος, μόνο στην Ομόνοια. Γενικότερα αυτό δημιούργησε μια τελείως αρνητική εικόνα, είχε υποτιμηθεί πάρα πολύ η αξία της Ομόνοιας, της περιοχής όλης, και γενικότερα δεν υπήρχε έλεγχος. Η κατάσταση ήταν εκτός ελέγχου μετά τις 8-9 η ώρα. Λέγαμε και εμείς στους πελάτες να βγαίνουνε ή να προσέχουνε τα προσωπικά τους αντικείμενα φυσικά, να πηγαίνουν σε συγκεκριμένες περιοχές, από πού πρέπει να πάνε, και γενικότερα υπήρχε ένας φόβος, μια ανασφάλεια. Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές, επίσης σχολιάζει ότι γύρω στο 2010 η κατάσταση στην Ομόνοια ήταν χειρότερη σε σχέση με τώρα-που και τώρα όπως λέει ακόμη δεν είναι ακόμη πολύ καλά λόγω των ναρκωτικών- και ως ένα λόγο αναφέρει το αδιέξοδο πολλών μεταναστών που δεν τους δεχόταν κανείς να εργαστούν χωρίς χαρτιά, και αναγκάζονταν να κάνουν παράνομες δουλειές για να επιβιώσουν. Τώρα, σχολιάζει, χάρη στην κυβέρνηση πολλοί πήραν χαρτιά και μπορούν πλέον να κάνουν μια νόμιμη δουλειά. Το άνοιγμα περισσότερων καταστημάτων όσο και η τουριστική δραστηριότητα φαίνεται να λειτουργούν ως αντίβαρο στην τωρινή εμπειρία κάποιων. Αυτό καταδεικνύει κάποιες διαφορετικές συνθήκες επί της πλατείας κατά τη διάρκεια του έτους, όποτε και πυκνώνει ή αραιώνει ο τουρισμός. Αυτή η «εποχιακότητα» που χαρακτηρίζει την πλατεία, καθιστά συχνά την ομάδα των μεταναστών περισσότερο ορατή, από τη στιγμή που απουσιάζει μια άλλη κυρίαρχη ομάδα, οι τουρίστες.

Στην Ομόνοια για 8 μήνες περίπου, υπολόγιζε από Μάρτιο-Απρίλιο μέχρι Νοέμβριο, έχει αρκετούς τουρίστες, τους άλλους μήνες, τους νεκρούς μήνες που λέμε, έχει καθαρά μετανάστες, πρόσφυγες... Και συνήθως έρχονται και οι γυναίκες που δουλεύουν στα σπίτια των πλουσίων και έχουν κάθε Κυριακή ρεπό, είναι εσώκλειστες, αυτές βγαίνουν για καφέ εδώ τους νεκρούς μήνες, είναι από τα μπλοκ της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, και είναι μεγάλης ηλικίας, δηλαδή από 50, 60 και πάνω. Σερβιτόρος 38 ετών

Άμα έρθεις το χειμώνα –Νεκρώνει; -Ναι έχει και πάλι λίγο τουρίστες, θα δεις πάλι, αλλά όχι αυτό το πράγμα. Τώρα από τα 20 άτομα τα 18 είναι τουρίστες. Έτσι, δηλαδή είναι και περίοδος διακοπών. Εγώ δουλεύω τώρα με τουρίστες αντικειμενικά. Και ότι είναι, με τα γραφεία, δηλαδή ανθρώπους που τους βλέπεις κάθε μέρα ξανά και ξανά. Δε θα πω ότι θα περάσει Έλληνας, Έλληνας. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Η χρονική τοποθέτηση της τωρινής εμπειρίας κάθε ερωτώμενου, είχε ιδιαίτερη σημασία στο κομμάτι της προσωπικής του βίωσης της πλατείας σε μια συγκεκριμένη περίοδο της ημέρας ή του χρόνου. Η αντίληψη του κάθε υποκειμένου για το χώρο και τις δράσεις που υποδέχεται, διαμορφώνεται επί τόπου τις ώρες που θα επιλέξει ή αναγκαστικά θα βρεθεί εκεί. Λίγοι είναι αυτοί που εκτός εργασίας επιλέγουν την Ομόνοια στην καθημερινότητά τους. Οι δύο άνδρες στο περίπτερο επισκέπτονται το φίλο τους για να τον βοηθούν και να κάθονται όλοι μαζί παρέα, ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές και οι δύο από το Πακιστάν, συχνάζουν συχνά στην Ομόνοια, ο πρώτος επίσης αναφέρει ότι πηγαίνει εκεί κοντά σε παραδοσιακές ταβέρνες από το Μπαγκλαντές με τις συναδέλφους του από τη δουλειά που τον εμπιστεύονται. Οι υπόλοιποι θα βρεθούν στην Ομόνοια αποκλειστικά για το ωράριο απασχόλησής τους, και με το πέρας της εργασίας τους οι περισσότεροι συνήθως αποχωρούν και δεν την επιλέγουν άλλες χρονικές στιγμές ή μέρες της εβδομάδας ως προορισμό.

Εγώ προσωπικά, ναι, δεν έχω λόγο να κατεβαίνω στην Αθήνα. Δηλαδή μου το χαλάει σαν αύρα. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Θα το απέφευγα, δηλαδή αν δεν είναι ανοιχτά τα μαγαζιά, δε θα κατέβαινα να περάσω την Ομόνοια, θα κατέβαινα Μοναστηράκι, Σύνταγμα για να πάω για καφέ. Εργαζόμενη 24 ετών σε οικογενειακή επιχείρηση

...κάθομαι με τα παιδιά μετά, όχι για κάτι άλλο, δηλαδή μόνο για καφέ, αράζουμε ξέρω γω εκεί πέρα. –Στις καφετέριες εδώ; -Ναι ναι, δηλαδή δε θα έρθω για κάποιο άλλο λόγο, δηλαδή πέρα από τη δουλειά δε θα πω δεν έχω τι να κάνω και θα έρθω Ομόνοια. –Ναι και ο καφές είναι σε αφορμή με τη δουλειά; -Ναι το διάλειμμα. Πωλητής καρτών τηλεφωνίας 22 ετών

...εκτός δουλειάς όχι, δεν κυκλοφορούσα στην Ομόνοια (...) Δηλαδή μέχρι τις 10, το πολύ 10:30

φεύγουμε από εδώ με τα παιδιά. Ντάξει δηλαδή δεν το αποφεύγω. Δεν είναι ο δρόμος μας. Δε χρειάζεται να κατέβω, ντάξει όταν είμαι από τη δουλειά στην Ομόνοια, μπαίνω στα Hondos και φωνίζω μετά από τη δουλειά. Πωλήτρια καρτών τηλεφωνίας 40 ετών

Αυτό σημαίνει αρχικά πως η εμπειρία της πλατείας διαμορφώνεται για τους περισσότερους Έλληνες, κυρίως μέσα στο χώρο εργασίας τους, και καθώς εργάζονται σε καταστήματα και καφέ, απουσιάζει η βραδινή εμπειρία, -που ούτως ή άλλως δεν υποστηρίζεται και από τις υπάρχουσες χρήσεις στην πλατεία- η οποία συνήθως αποτυπώνεται ως εικόνα από αυτά που ακούν ότι συμβαίνουν.

...το βράδυ είναι πιο χαλαρά, αλλά γενικά από ότι ακούγεται είναι επικίνδυνα, δηλαδή μετά τις 10 ας πούμε... Πωλητής καρτών τηλεφωνίας 22 ετών

Με το που κλείνουν τα μαγαζιά φεύγει ο κόσμος και μένει, δε θα το έλεγα σαπίλα, όλοι οι έκνομοι. Σερβιτόρος 38 ετών

Και ότι όσο νυχτώνει, κάπως νεκρώνει και η κίνηση, νεκρώνουν τα πάντα και όλοι φεύγουν.. Ξέρεις τι έχω παρατηρήσει, ότι όταν σχολάνε από τη δουλειά τους φεύγουν τρέχοντας στο μετρό, ενώ όταν δούλευα πχ στο Περιστέρι, στο Χαλάνδρι, στο Φάληρο, κάνανε μία βόλτα πρώτα, οπότε αυτό θα πρέπει να σε ταρακουνάει και να το σκέφτεσαι. (...) Και σου λέω ότι όταν νυχτώνει τα βλέπεις γίνονται πιο πολύ, για αυτό και τα περισσότερα καφέ κλείνουν 9 η ώρα... Εγώ στο Χαλάνδρι το μαγαζί το έκλεινα 12 η ώρα. Και το έκλεινα με φώτα και κόσμο μια χαρά. Εδώ κλείνεις 9 η ώρα και στο μετρό και γύρω γύρω θα παρατηρήσεις τώρα ότι κατά τις 8, άμα παρατηρήσεις την πλατεία θα δεις τι μαζεύονται. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Η εργαζόμενη στο πολυκατάστημα, σχολάζει στις 21:30 και βγαίνοντας από αυτό, θεωρεί ότι η πλατεία είναι σε χειρότερη κατάσταση (από ότι την υπόλοιπη μέρα), συμπληρώνοντας ότι δε βλέπει σε αυτήν καθόλου Έλληνες, ενώ πληροφορεί πως δεν επιτρέπεται από τους εργαζόμενους να βγαίνουν από την πλαϊνή έξοδο του κτιρίου, καθώς έχουν σημειωθεί εκεί κλοπές, βιαιοπραγίες και χρήση ναρκωτικών. Ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές πιστεύει ότι είναι ασφαλές να κυκλοφορεί κανείς όσο υπάρχει κόσμος, και μέχρι δηλαδή τη 01:00.

Η εγκατάλειψη της πλατείας από τους υπόλοιπους ερωτώμενους ως απάντηση στην ερώτηση του κατά πόσο την επιλέγουν ως προορισμό στην καθημερινότητά τους -μετά την ερώτηση για το ποιες ώρες βρίσκονται εκεί-, ανοίγει από μόνη της το θέμα των «άλλων», η ορατότητα των οποίων συνεχίζεται καθώς οι συνεντευξιαζόμενοι αποχωρούν. Η αναφορά σε συγκεκριμένα περιστατικά που έχουν συμβεί και έχουν τρομάξει τον-την εκάστοτε ερωτώμενο-η περιλαμβάνουν πάντα τη συμμετοχή του «άλλου», που στην προκειμένη αναδεικνύεται αρχικά ως κάποιο εγκληματικό στοιχείο που συχνά τυχαίνει να είναι κάποιος «ξένος», αλλά κυρίως γίνεται αντιληπτός ως ναρκέμπορος, ναρκομανής, κλέφτης, ψυχοπαθής.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι δε γίνεται από όλους τους Έλληνες ερωτώμενους η ταύτιση μιας

εγκληματικής ενέργειας ή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς με μετανάστες. Συνήθως η βία κάποιων συμπεριφορών και περιστατικών ή η εξαθλιωμένη εμφάνιση κάποιων ατόμων είναι αυτά που προκαλούν εντύπωση και άλλες φορές τρομάζουν τους ερωτώμενους, και είναι στις περισσότερες περιπτώσεις τα κύρια στοιχεία που αναφέρονται, χωρίς να αποδίδονται πάντα σε μετανάστες. Η ορατότητα κάποιων ομάδων αντρών μεταναστών, σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να αναφερθεί ξεχωριστά στη συνέχεια της συνέντευξης ως κάτι που επιτείνει την ανασφάλεια, καθώς δημιουργεί υποψίες ότι πρόκειται για ομάδα ναρκοπεμπόρων. Παρόλα αυτά υπάρχουν και αυτοί που εκφράζουν μια απόλυτη κατηγορώ, αποκλειστικά για τους μετανάστες από την αρχή του διαλόγου ή που κατευθύνουν κυρίως σε αυτούς το φόβο και την αγανάκτησή τους για το έγκλημα στην πλατεία.

Υπάρχουν τσαντάκηδες, που θα χτυπήσουν τουρίστα, αλλά δε θα χτυπήσουν, θα κλέψουν και θα φύγουνε, αλλά μεταξύ τους είναι πιο πολύ για να επικρατήσει η θρησκεία τους, ... η εθνικότητα, ποιος θα κάνει κουμάντο στην πλατεία, ποιος στο άλλο στενό. -Κουμάντο στην πλατεία για ποιο πράγμα; -Για ναρκωτικά. Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου

...έχει τύχει να έρθω να ανοίξω μαγαζί 6.30 το πρωί και να περάσει ο άλλος υπό την επήρεια κάποιων ουσιών ξέρω γω και να λέει στη δική του γλώσσα πολλά διάφορα πράγματα, οπότε καταλαβαίνεις ότι δεν είναι μια θετική αύρα όταν ο άλλος και είναι ό η ώρα το πρωί... ήταν και άλλο ένα σκηνικό, με έναν που πέρασε με το μποξεράκι μόνο, πήρε το μπουκάλι έτσι χύμα και έφυγε. Ξένος. Και δεν είναι κάτι για τους ξένους, δεν έχω κάτι με τους ξένους... Απλά οι περισσότεροι είναι τουρίστες που θα δεις στην Ομόνοια κάνουνε και ναρκοτουρισμό να στο πω και έτσι... Ο άλλος, ένας άνθρωπος είχε έρθει νομίζω με παράνοια, ήρθε και φώναζε θα με σκοτώσουν και έτρεχε εδώ πέρα απέξω, με σχιζοφρένεια πρέπει να ήταν. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

...δυστυχώς οι ξένοι παραμένουν να είναι αρκετοί.-Αυτό είναι μια δυσάρεστη εμπειρία γενικά; Γίνονται κάποια επικίνδυνα σκηνικά; -Ναι υπάρχει μεγάλη διακίνηση, έχει αμβλυθθεί λίγο, αλλά όχι τόσο ούτως ώστε να μη δίνει δυσάρεστες εντυπώσεις στους τουρίστες... Καταστηματάρχης 67 ετών

Αυτό που έχω δει βασικά είναι ότι οκ δε βλέπεις τόσο πολύ συχνά πρεζάκια να περιφέρονται, αλλά οι ντίλερς είναι πανταχού παρών και απλά τους έχουν πάει τους πρεζάκηδες σε ένα μέρος στο Μεταξουργείο πιο κάτω. 37 ετών φίλος περιπτερά

Περιστατικό έχω δει με τα μάτια μου, εδώ υπήρχε υπερβολική χρήση από ότι μάθαμε ναρκωτικών και δυστυχώς πέθανε εδώ μπροστά στα μάτια μας. (...) ...κάθε μέρα βλέπεις και κάτι καινούριο, ανθρώπους δυστυχώς που δεν είναι τόσο να το γελάς, ή έχουν τρελαθεί και δεν είναι η θέση τους εδώ, αλλά βλέπεις περίεργα πράγματα να κυκλοφορούν στο δρόμο... ας πούμε ένα παράδειγμα περνάει ένας με στεφάνι ελιάς, την ελληνική σημαία πάνω του, κουβαλάει διάφορα στεφανάκια

και τέτοια... Εργαζόμενη 24 ετών σε οικογενειακή επιχείρηση

Διαφορετικά προσεγγίζει την πεντάχρονη εμπειρία του στην πλατεία ο 22 ετών μετανάστης από το Πακιστάν, σχολιάζοντας ότι για αυτόν, αν απαντούσε ως Έλληνας θα επιβεβαίωνε μια βελτίωση της κατάστασης. Σχολιάζοντας όμως ως Πακιστανός, θεωρεί ότι τα πράγματα για αυτόν έχουν μείνει ίδια, χωρίς να προσδιορίζει τι ακριβώς σημαίνει αυτό, παρά θα το περιγράψει αργότερα μέσα από τη συνολική του εμπειρία σε άλλους δημόσιους ή δημόσιας χρήσης χώρους της Αθήνας. Αναφερόμενος στον τρόπο που η παρουσία του εκεί γίνεται αντιληπτή από τους Έλληνες, θα μιλήσει για μια καχυποψία και απόρριψη που βιώνει σε διάφορες περιοχές εκτός της Ομόνοιας, στην οποία όμως νιώθει πάντα άνετα και ελεύθερος.

Ανασφάλεια, συνήθεια και ελευθερία

Το κλείσιμο των καταστημάτων το βράδυ αποτελεί όπως είδαμε χρονική τομή στην αντίληψη της πλατείας για τους περισσότερους. Η τοποθέτηση της εμπειρίας μέσα στο χώρο εργασίας του καθενός και της καθημιάς, συνιστά το πρίσμα μέσα από το οποίο παρακολουθεί τις διάφορες εγκληματικές δράσεις που τον ή την ανησυχούν. Και έχει ενδιαφέρον εδώ, πως αυτοί που δεν εργάζονται σε κάποιο οριοθετημένο εσωτερικό χώρο, αλλά βρίσκονται επί της πλατείας, οι δύο πωλητές καρτών τηλεφωνίας, δεν αισθάνονται ότι απειλούνται ενσώματα από κάποιου είδους βία, ούτε τους ανησυχεί η έντονη εμφάνιση των «ξένων», παρά η πιθανότητα να τους κλέψουν κάποιο προσωπικό αντικείμενο. Η ανασφάλειά τους μειώνεται αρκετά και από το γεγονός ότι βρίσκονται εκεί με φίλους και συνεργάτες τους.

...σε γενικές γραμμές δε νιώθω διαφορετικά ντάξει, το βράδυ είναι πιο χαλαρά, αλλά γενικά από ότι ακούγεται είναι επικίνδυνα, δηλαδή μετά τις 10 ας πούμε, αλλά επειδή εμείς είμαστε μέχρι τις 9 δε διατρέχουμε ιδιαίτερο κίνδυνο, είμαστε και μεταξύ μας, δεν υπάρχει. Ας πούμε σήμερα κλέψαν ένα παιδί, δηλαδή του πήραν την τσάντα από τη δουλειά μας. Αυτό μας τρομάζει αλλά και πάλι επειδή είμαστε μαζί, εγώ προσωπικά, μιλώ για μένα, νιώθω ασφάλεια. Πωλητής καρτών τηλεφωνίας 22 ετών

Άλλοι, αντιλαμβάνονται, ή έχουν παρακολουθήσει κάποιες ανησυχητικές για αυτούς καταστάσεις, που επηρεάζουν συνολικά με αρνητικό τρόπο την εμπειρία τους στην Ομόνοια, αλλά δηλώνουν ότι δε φοβούνται αυτοί προσωπικά, επικαλούμενοι τη δική τους εμπειρία και προσωπικότητα, ή και τη σχέση τους με τους «άλλους».

Εγώ προσωπικά όχι δε νιώθω ανασφάλεια, γιατί είμαι και στην προσωπικότητά μου έτσι. Κάποιο παιδί το οποίο θα θέλει να κατέβει, να κάνει ψώνια, μικρότερης ηλικίας, ε πιστεύω ότι ναι, ίσως να τη δει με άλλο μάτι. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Κοίτα επειδή αυτοί με ξέρουν, τους ξέρω με τα μικρά τους ονόματα, δεν έχουμε φόβο (;) μεταξύ

μας, ίσα ίσα ούτε αυτοί θέλουν να κάνουν κάτι σε εμάς γιατί ξέρουν ότι... -Επειδή είστε εδώ εργαζόμενοι; -Ναι, εμείς δεν έχουμε κανένα φόβο... πέρα από τους τσαντάκηδες, αυτοί χτυπάνε παντού, αλλά αυτοί που πουλάν ναρκωτικά, όλοι αυτοί οι ..., πλακώνονται μεταξύ τους. Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου

Κοίτα τόσο καιρό που είμαι εδώ το έχω εμπεδώσει, και ούτε ποτέ ήμουν γιατί ποτέ δεν έδειχνα στον άλλον ότι φοβάμαι. Φυσικά έχω αντιμετωπίσει πάρα πολύ σοβαρή κατάσταση που την αντιμετώπισα ψύχραιμα, γιατί ήξερα ότι μπορεί να μου κοστίσει, αλλά φυσικά έβαλα και γω το κεράκι μου στη φωτιά. Αλλά παρόλα αυτά, πέρα από αυτό, όχι, νιώθω ότι είμαι μια χαρά, ντάξει, ασφαλής σε λογικά πλαίσια. Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Συχνά, η καθημερινή παρουσία εκεί οδηγεί κάποιους στο να παραδεχτούν ότι εν μέρει φοβούνται, αλλά κυρίως έχουν συνηθίσει τον τόπο και τους ανθρώπους και προσαρμόζονται ουσιαστικά σε μια κατάσταση που αρχικά θεωρούσαν ανοίκεια. Η 39 ετών εργαζόμενη στο πολυκατάστημα, που θεωρεί ότι χωρίς την ύπαρξη του συγκεκριμένου κτιρίου η πλατεία θα ήταν πιο επικίνδυνη, μέσα στα 11 χρόνια εργασίας της έχει αντιληφθεί την εγκληματικότητα να αυξάνεται και να πέφτει στις γύρω περιοχές, και αποφεύγει να κυκλοφορεί μόνη της αργά το βράδυ, αλλά στο τέλος παραδέχεται ότι λόγω της καθημερινής της επαφής με τον τόπο και τους ανθρώπους του, πλέον δε φοβάται τόσο. Άλλωστε, όπως σχολιάζει, της έχουν τύχει πραγματικά επικίνδυνα πειρστικά και σε άλλα μέρη της Αθήνας. Μεγαλύτερη ασφάλεια την κάνει να νιώθει το γεγονός ότι έχει κόσμο, ενώ χαιρείται με την πολυπολιτισμικότητα της πλατείας. Παρόλα αυτά διατηρεί κάποιες επιφυλάξεις προσέχοντας να μην προκαλεί με το ντύσιμό της (νωρίτερα έχει αναφερθεί στην πορνεία ως το βασικό ζήτημα που παρατηρούσε στο παρελθόν) και να μην κατευθύνει το βλέμμα της στα άτομα που θεωρεί ότι θα ενεργήσουν με κάποιον τρόπο εναντίον της με αυτή την αφορμή, ενώ αυτό που την τρομάζει στην πλατεία είναι οι τσακωμοί μεταξύ των μεταναστών.

Η 24 ετών εργαζόμενη σε οικογενειακή επιχείρηση, επίσης υποστηρίζει ότι έχει συνηθίσει και για αυτό δε φοβάται ιδιαίτερα, προσέχει εντούτοις τις διαδρομές που θα επιλέξει, αποφεύγοντας κάποια στενά, και θα προσέξει τα προσωπικά της αντικείμενα. Επίσης, αναφέρει το πώς απέχει η δική της εμπειρία από την εντύπωση φίλων και γνωστών της που δεν έρχονται στην Ομόνοια. Οι εντυπώσεις άλλων ατόμων που δε βρίσκονται συχνά στην πλατεία, ή τυχαίνει να την επισκεφτούν για πρώτη φορά, κινούνται γενικά σε ένα επίπεδο μεγαλύτερου φόβου και αποστροφής για την πλατεία και τα στοιχεία που οι ερωτώμενοι αναφέρουν ως ανησυχητικά.

...επειδή έχω συνηθίσει, δε μπορώ να πω ότι φοβάμαι πάρα πολύ, αλλά κόσμος που ακούω και φίλοι μου δηλαδή, φοβούνται να έρθουν στην Ομόνοια, ειδικά όταν βραδιάζει. Εργαζόμενη 24 ετών σε οικογενειακή επιχείρηση

Οι θαμώνες που έρχονται, δε φοβούνται γιατί είναι ντόπιοι, από γύρω περιοχές. Οι πελάτες Έλληνες, Έλληνες κυρίως, που έρχονται για μια δουλειά στην Αθήνα, και περνάν από την Ομόνοια να πιουν ένα καφέ, παθαίνουν ένα σοκ, πολιτισμικό σοκ. Τώρα μιλούσα με έναν κύριο,

αυτός είναι από την Κρήτη, μου έλεγε «Αυτά δε γίνονται στην Κρήτη, αν δεν ... θα τους πλακώναμε στο ξύλο». Του λέω εδώ δεν παίζει κάτι τέτοιο, εξαρτάται (;) από το σύστημα... όλοι κερδίζουν... Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου

Ε βέβαια, ο κόσμος δεν κατεβαίνει στην Ομόνοια πια, φοβάται. Εδώ μπαίνουν πελάτες και μας λένε «Να μιλάγα στο τηλέφωνο και με κοιτάγανε 10, λέω θα μου αρπάξουν το τηλέφωνο, θα μου αρπάξουν την τσάντα; Τι παίζει ας πούμε, είναι όλοι ξένοι, πώς να αμυνθώ;» Ντάξει του λέω δεν πειράζουν. Τι να του πω ότι πειράζουν για να τους διώξουμε από δω πέρα τελείως όλους; (...) Είμαστε εδώ και προσπαθούμε να τους (...) να μην πειράζουν κανά τουρίστα. Καταστηματάρχης 67 ετών

Η εμπειρία των μεταναστών διαφέρει σε ένα σημαντικό βαθμό από τους υπόλοιπους: η Ομόνοια είναι για αυτούς ένα μέρος όπου νιώθουν άνετα, ελεύθερα. Ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές, βρίσκει τριγύρω στέκια που του θυμίζουν τη χώρα του, και αρνείται τα σχόλια όσων λένε ότι η Ομόνοια είναι επικίνδυνη. Για τον 22 ετών μετανάστη από το Πακιστάν, ενώ και ο ίδιος σημειώνει πως του έχει τύχει να τον απειλήσουν, η πλατεία είναι για αυτόν ένα οικείο μέρος σε αντίθεση με άλλες περιοχές της πόλης – αναφέρει το Κολωνάκι- καθώς του δημιουργεί άγχος το ότι θα τραβήξει την προσοχή και ενδεχομένως τον κοιτάξουν περιέργα ή καχύποπτα. Ο 34 ετών πλανόδιος πωλητής-μετανάστης από το Πακιστάν, συγκρίνει την πλατεία με την Ελευσίνα όπου έμενε και εργαζόταν αρχικά: η πολυκοσμία της Ομόνοιας τον κάνει να νιώθει ασφάλεια, ποτέ δεν έχει τύχει κάτι σε αντίθεση με την Ελευσίνα, όπου συχνά οι μετανάστες στους ερημικούς δρόμους έπεφταν θύματα επιθέσεων. Η διέλευση ναρκομανών ή κλεφτών που αναφέρει, δεν τον φοβίζουν. Και οι τρεις νιώθουν οικεία εκεί, ενώ ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές σημειώνει ότι στην Ομόνοια είναι υπαρκτή μια συνθήκη αλληλεγγύης, καθώς ακόμη και να τύχει κάτι όπως λέει, δηλαδή να κλέψουν κάποιον, θα «βρεθούν σίγουρα 10 άτομα να βοηθήσουν», σε αντίθεση με άλλα μέρη που είναι επικίνδυνα, όπως η Βικτώρια.

Στον αντίποδα της ασφάλειας έρχεται η παρουσία των αστυνομικών ομάδων στην πλατεία, που συντάσσονται κυρίως έξω από τα Hondos Center και το Athens Tiare. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι αναφέρουν ότι η παρουσία αυτή, δεν τους καθουχάζει, διότι δεν υπάρχει επέμβαση στα βίαια περιστατικά, ούτε αντιμετώπιση του εμπορίου.

Η αστυνόμευση δεν έχει να κάνει με τα ναρκωτικά, έχει να κάνει με μαχαιρώματα και τέτοια. Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου

Δεν κάνουν τίποτα. Δεν επεμβαίνουν. Άμα γίνει σκηνικό επεμβαίνουν, αλλά κι αυτό κατόπιν εορτής, έχουν φύγει όλοι και ψάχνουν να δουν τι έγινε. Καταστηματάρχης 67 ετών

Ούτε καν. Δεν ασχολούνται καν. Δηλαδή έχω δει μπροστά μου σκηνικό που είναι ο άλλος αιμόφυρτος και είναι ο μπάτσος «ε τώρα τι να κάνω, ξένος είναι, πρεζάκι είναι, ντάξει άστον».

Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Ναι υπάρχει (αστυνόμευση), ναι γιατί έτσι είναι οι εντολές. Έχουν εντολές να μην κάνουν τίποτα. Έτσι έχουν μάθει. -Δε νιώθεις ασφάλεια δηλαδή; -Όχι δυστυχώς και που υπάρχει δεν είμαστε τόσο ασφαλείς. Εργαζόμενη 24 ετών σε οικογενειακή επιχείρηση

Ταυτόχρονα, μια ανορθολογική καχυποψία και απόπειρα ελέγχου από μεριάς των αστυνομικών ομάδων θα αναφέρουν ο 26 ετών εργαζόμενος και ο 37 ετών φίλος περιπετρά.

Επεμβαίνουν, η αλήθεια είναι ότι επεμβαίνουν. Απλά νομίζω ότι όντως είναι πάρα πολλά τα περιστατικά και πρέπει να είναι πολλοί οι αστυνομικοί που είναι η βάρδιά τους εδώ, πρέπει να είναι πολύ καχύποπτοι με τους πάντες. Δηλαδή αυτό καταλαβαίνω εγώ όταν τους βλέπω να μιλάνε, που κάθονται και κάνουν έτσι, που έρχονται και στήνονται και εδώ, είναι δηλαδή, κοιτάνε τους πάντες με αυτήν την προκατάληψη. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Και η αστυνόμευση είναι λίγο περίεργη φάση, δηλαδή τώρα που καθόμαστε εδώ, τις προάλλες πετάχτηκε ο μπάτσος γιατί καθόταν μαζί μας ένα παλικάρι που είναι εδώ χρόνια, ο οποίος είναι από τη Συρία, και έρχεται και έδειχνε το παλικάρι, ότι σε φάση «εσύ τι είσαι, τα χαρτιά σου». Πετάχτηκε το παλικάρι εδώ που δουλεύει, του λέει «ντάξει δικός μας είναι, κανένα πρόβλημα» και εκεί έφυγε, ξέρεις τα παράτησε. 37 ετών φίλος περιπετρά

Την καχυποψία και ανορθολογική δράση επιβεβαιώνει και ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές, που όπως αναφέρει στη συζήτησή μας, του έχει τύχει να τον συλλάβουν πολλές φορές χωρίς κανένα λόγο, να τον στείλουν στο τμήμα αλλοδαπών, όπου εντέλει χωρίς κανένα έλεγχο χαρτιών τον έδωξαν, αυτόν και όσους άλλους μετανάστες ήταν εκεί, αφού τους μέτρησαν. Όταν μάλιστα μια φορά μίλησε σε έναν αστυνομικό για αυτό, εκείνος επέμενε να του λέει να μην έρχεται στην Ομόνοια, να πηγαίνει από αλλού, ακόμη και όταν ο ερωτώμενος του ανέφερε ότι μένει και εργάζεται εκεί. Ο 34 ετών πλανόδιος πωλητής από το Πακιστάν έχει πλέον άλλου είδους σχέση με την αστυνομία, καθώς η υπαίθρια συνθήκη της εργασίας του τον καθιστά καθημερινά ορατό στα μάτια τους, και δεν του ζητάνε ποτέ να δούνε τα χαρτιά του, αφού όπως λέει πλέον τον γνωρίζουν. Σημειώνει και αυτός ότι στα προηγούμενα χρόνια οι αστυνομικές ομάδες έκαναν αδικαιολόγητα και συνέχεια έλεγχο σε όλους, ενώ πλέον καθώς πολλοί μετανάστες κατάφεραν να πάρουν χαρτιά, έχουν περιοριστεί οι έλεγχοι.

Άλλοι έχουν ανάγκη την καλύτερη αστυνόμευση ή τη μεγαλύτερη δραστηριοποίηση και επεμβατικότητα της, ώστε να μειωθεί η δραστηριότητα που τους ενοχλεί, ή ακόμη και να μειωθούν οι «ξένοι» που δίνουν την αίσθηση ότι έχουν «καταλάβει την πλατεία».

Αν και η Αθήνα είναι αστυνομοκρατούμενη περιοχή, νομίζω ότι είναι πολλά τα περιστατικά και δε φτάνουν. (...) Να είναι πιο δραστικοί. Μπορεί να τους βάζουμε μέσα και να τους ξαναβγάζουν

Ξέρω γω. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Το θέμα είναι να υπάρχουν άτομα της αστυνομίας εδώ, ούτως ώστε αυτοί να σηκωθούν να φύγουν από την Ομόνοια. Δε μπορεί το κέντρο της Ελλάδας, το κέντρο της Αθήνας να είναι σε αυτό το... Δηλαδή κάποια στιγμή αισθανόμαστε σα να είμαστε σε ξένο κράτος έτσι; Καταστηματούχος 67 ετών

Κοίτα σίγουρα θα ήθελα, όχι μια αλλαγή υπερβολική, αλλά θα ήθελα να είχαμε περισσότερη αστυνόμευση, και πάλι όμως σε λογικά πλαίσια να υπάρχει αστυνόμευση, να μην υπάρχει δηλαδή τα γνωστά. Από κει και πέρα όμως πρέπει να υπάρχουν και νόμοι και άλλα πράγματα για να γίνει η αστυνόμευση, για να νιώσει ο άλλος ασφάλεια... Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Η επαφή με τους «άλλους»: αλληλοσποδοχή, απόρριψη, φοβίες, δαιμονοποιήσεις, προκαταλήψεις

Οι εγκληματικές δραστηριότητες στην Ομόνοια γίνονται αντιληπτές για τους ερωτώμενους ως δράσεις συνήθως των «ξένων». Η απόδοση ευθύνης σε Έλληνες, ή έστω η σκέψη ότι μια βίαιη ή εγκληματική πράξη στην Ομόνοια δεν είναι αποκλειστικά θέμα των μεταναστών είναι κάτι που θα αναφερθεί από μερικούς.

Και να σου πω και κάτι, πίσω από κάθε παράνομη πράξη δική τους συνήθως κρύβονται Έλληνες, οι οποίοι βάζουν αυτούς μπροστά για να φαίνονται αυτοί. Είναι Έλληνες οικονομημένοι, οι οποίοι για τον Α, Β, Γ λόγο έχουν μπροστά τους άλλους και δεν πιάνονται. Πωλήτρια καρτών τηλεφωνίας 40 ετών

Τον καιρό της κρίσης, οι περισσότερες φασαρίες και καφρίλες ξεκινάνε από Έλληνες. Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Παρά τη συχνή αναφορά στο ότι η παρουσία των ξένων μετατρέπει την Ομόνοια σε λιγότερο ασφαλές μέρος λόγω βίαιων περιστατικών που συμβαίνουν μεταξύ τους, δεν επηρεάζει απαραίτητα συνολικά την αντίληψη των ερωτώμενων για τους μετανάστες. Υπάρχει μια διαφορετική στάση του καθενός απέναντι στο ζήτημα των μεταναστών στην πλατεία, και έτσι η ανασφάλεια μπορεί να συνοδεύεται από μια γενικότερη και άμεση απόρριψη του «ξένου» όπως επιδεικνύει ο 67 ετών καταστηματούχος.

...δυστυχώς οι ξένοι παραμένουν να είναι αρκετοί. (...). Το δυσάρεστο είναι ότι είναι αρκετοί φιλήσυχοι, αλλά και πάρα πολλοί οι οποίοι κάνουνε φοβερή διακίνηση και δημιουργούν επεισόδια. (...) Δε μπορεί το κέντρο της Ελλάδας, το κέντρο της Αθήνας να είναι σε αυτό το... Δηλαδή κάποια στιγμή αισθανόμαστε σα να είμαστε σε ξένο κράτος έτσι; (...) Εδώ τους αφήσαμε ανεξέλεγκτους να λιάζονται, δεν είναι αυτή καθαρή αλήθεια, τους αφήσαμε ανεξέλεγκτους να κάνουν εμπορία. (...) τους έχουν διώξει από τη Γεωργία όλους και έχουν έρθει εδώ πέρα,

Αλβανοί, τους έχουνε διώξει και έχουνε φωλιάσει εδώ πέρα, τους έχουν συλλάβει εδώ πέρα και τους βλέπεις να περνάνε. Καταστηματάρχης 67 ετών

Ή και το αντίθετο, να εντοπίζεται πρώτα η ανθρώπινη υπόσταση του «ξένου», η ομοιότητά του με «εμάς» και να υπάρχει επίγνωση των τρομερών συνθηκών που προηγήθηκαν στη ζωή του μέχρι να φτάσει εδώ, απόψεις όπου ο «ξένος» δεν ταυτίζεται με το φόβο περί μιας ενδεχόμενης εγκληματικής του συμπεριφοράς, όπως θα σημειώσει ο 37 ετών φίλος του περιπετρά και η πωλήτρια καρτών τηλεφωνίας.

Λέμε ααα Αφγανός ιστορίες, ναρκωτικά... δεν είναι έτσι. Έχουν έρθει εδώ οικογενειάρχες, σωστοί άνθρωποι, οι οποίοι ζήσανε κάποια πράγματα εκεί που ήταν, είδαν ότι δε μπορούν να μεγαλώσουν εκεί τα παιδιά τους. Και έτσι όπως πάνε τα πράγματα βγαίνει η ακροδεξιά. 37 ετών φίλος περιπετρά

...εγώ ειδικά που δουλεύω Ομόνοια, βλέπω τους οικογενειάρχες με το καρτσάκι με το μωρό ξέρω γω, το χουν αγκαλίτσα άλλοι, είναι δηλαδή, αυτοί οι άνθρωποι έχουν έρθει, ζουν εδώ, έχουν κάνει την οικογένειά τους, και πλέον είναι μια εντελώς διαφορετική μερίδα ανθρώπων. Πιστεύω ότι καταλαβαίνονται μεταξύ τους, δηλαδή πράγματα που εσύ δεν καταλαβαίνεις ή εγώ ή ο άλλος, και καταλαβαίνονται μεταξύ τους είναι πολύ ενωμένοι και τέλος πάντων η Ομόνοια είναι το καταφύγιό τους. (...) τους βλέπουμε στην καθημερινότητά τους, δεν είναι όλοι έτσι όπως τους λέμε, όπως τους χαρακτηρίζουμε. Δεν είναι όλοι καλοί, αλλά δεν είναι και όλοι κακοί... Είναι και αυτοί όπως είμαστε εμείς ρε παιδιά, εμείς δεν είμαστε όλοι καλοί. Πωλήτρια καρτών τηλεφωνίας 40 ετών

Διακρίνονται και άλλοι που τάσσονται κατά της κατάκρισης των «ξένων» επικαλούμενοι τις προσωπικές τους εμπειρίες όπου έχουν κάτι θετικό να αναφέρουν, και παραδέχονται ταυτόχρονα τον υπαρκτό στιγματισμό λόγω της εγκληματικότητας (και ενδεχομένως ένα δικό τους μικρό ενδοιασμό μπροστά στους ξένους), τον οποίο εξίσου δείχνουν να θέλουν να απορρίψουν, όπως φαίνεται από τη συνομιλία με τον 34 ετών πρώην εργαζόμενο σε ξενοδοχείο και τον 22 ετών πωλητή καρτών τηλεφωνίας.

...δεν είναι κάτι που δε μου αρέσει, δεν το κατακρίνω προς θεού τώρα ντάξει, και τη μέρα είναι και ξένοι και Έλληνες, απλά επειδή είναι πρωί και πάνε στις δουλειές τους, τους βλέπεις όλους μαζί, και επειδή το βράδυ δεν πατάνε πάρα πολύ λόγω του ότι θεωρείται επικίνδυνη είναι περισσότερο ξένοι. Αυτό δηλαδή, εμένα δε με έχει πειράξει κανείς, ίσα ίσα που μπορώ να πω ότι κάποιος είναι πολύ πιο φιλικός από τους Έλληνες. Ειδικά σε εμάς που έρχονται, είναι πιο φιλικός και είναι και ευγενικοί. Πωλητής καρτών τηλεφωνίας 22 ετών

Πραγματικά θα γνωρίσεις παιδιά μάλαμα που απλά τους παίρνει η μπάλα λόγω της καταγωγής τους και λόγω της κατάστασης γιατί έρχονται και δε βρίσκουνε δουλειά. Εμένα μου έχουν πει τα παιδιά εδώ ότι ντάξει ναι μεν είμαστε σε δουλειά, την κάνουμε τη δουλειά, αλλά όμως αν

Βρουν την ευκαιρία μου έχουσε πει ότι θέλουν να φύγουν. Πραγματικά θα συναντήσεις παιδιά στην ηλικία μας, θα ακούσεις ιστορίες και είναι ωραία. Πέρα από αυτό όμως συναντάς αληθινά παιδιά, έχει χαθεί λίγο, αλλά είναι πολύ καλά παιδιά, ο ένας καλύτερος από τον άλλον. Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Ακόμη και σε αυτές όμως τις περιπτώσεις μιας θετικότερης στάσης απέναντι στους μετανάστες, συχνά εγκυμονούνται ενδοιασμοί. Για παράδειγμα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μεταναστών ενοχοποιούνται και γίνονται αντιληπτά ως ύποπτες κινήσεις-συμπεριφορές, όπως φαίνεται στα λόγια της 40 ετών πωλήτριας καρτών.

Κοίταξε να δεις, εγώ έχω δει άτομο, που έχει έρθει Αιγύπτιος, να πάρει κάρτα και μου χει βγάλει πάκο με 50ευρα. Και λέω ρε πούστη ντάξει που τα βρίσκει τόσα λεφτά. Θα μου πεις δεν ξέρεις μπορεί να είναι έμπορος ναρκωτικών. Πωλήτρια καρτών τηλεφωνίας 40 ετών

Ταυτόχρονα, γίνονται εμφανείς και πιο «μπερδεμένες» τοποθετήσεις, όπως του 26 ετών εργαζόμενου στην παρασκευή καφέ, που προσπαθεί να δικαιολογήσει ότι δεν αποδίδει ευθύνες στους «ξένους», αλλά επισημαίνει αυτή τους την «ιδιότητα».

*...ήταν και άλλο ένα σκηνικό, με έναν που πέρασε με το μποξεράκι μόνο, πήρε το μπουκάλι έτσι χύμα και έφυγε. Ξένος. Και δεν είναι κάτι για τους ξένους, δεν έχω κάτι με τους ξένους...
Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ*

Ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές λέει ότι ενώ στην πλατεία ποτέ δεν του έχει τύχει κάτι, πρόσφατα ένας πελάτης στο κατάστημα όπου εργάζεται, μόλις τον είδε ρώτησε την υπεύθυνη για ποιο λόγο εργαζόταν εκεί ένας μετανάστης και έφυγε λέγοντας ότι εξαιτίας του δε θα ψωνίσει τίποτα. Ο 34 ετών πλανόδιος πωλητής-μετανάστης από το Πακιστάν, δεν έχει απειληθεί ποτέ στην πλατεία από ενσώματη βία, αλλά πολλοί περαστικοί τον προσπερνούν σχολιάζοντας αρνητικά την καταγωγή του. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός πως ο Έλληνας αφεντικό του, τάσσεται με τη Χρυσή Αυγή (!), αλλά ο πωλητής αναφέρει ότι αυτό δεν έχει επηρεάσει την επαγγελματική τους σχέση.

Ο 22 ετών μετανάστης από το Πακιστάν επιβεβαιώνει την καχυποψία πολλών, επεκτείνοντας όπως είδαμε την εμπειρία του σε άλλα μέρη της πόλης εκτός Ομόνοιας –όπου νιώθει οικεία-, και εκφράζει την ίδια ανησυχία και για τους χώρους διασκέδασης, τα «καλά μαγαζιά» όπως τα ονομάζει, στα οποία σκέφτεται ότι οι υπόλοιποι Έλληνες θαμώνες θα παρεξηγήσουν την παρουσία του εκεί, θεωρώντας τον «βαποράκι», ή ακόμη θα αποδοκιμάσουν τα ακριβά ρούχα που προτιμά να φοράει: «*Που το βρήκε αυτό ο Πακιστανός;*». Η 39 ετών εργαζόμενη στο πολυκατάστημα παρά την ασφάλεια που θεωρεί ότι της παρέχει ο συγκεκριμένος χώρος, θορυβείται όταν δει γυναίκες με μπουρκες διότι φαντάζεται το ενδεχόμενο μιας τρομοκρατικής επίθεσης. Το ένδυμα δεν είναι το μόνο που απασχολεί, κάποιοι εντοπίζουν και άλλα ανοίκια για αυτούς στοιχεία στην εικόνα των «ξένων» και τους αντιμετωπίζουν καχύποπτα.

Καταρχάς άμα δείτε έξω πετάν τα τσιγάρα τους κάτω, πετάν τα, πίνουνε μπύρες (...) καφέδες τους πετάνε στο πεζοδρόμιο. (...) Εντωμεταξύ αυτοί έχουν μια συνήθεια, τους ακούς να μιλάνε και νομίζεις ότι τσακώνονται, φωνάζουν δυνατά. (...) Αν πας στο εξωτερικό τώρα, εκεί δεν τολμάς να πεις το όνομά σου. Εδώ τώρα έτσι που φωνάζουν με κάνεις, με πιάνεις ασα. Καταστηματάρχης 67 ετών

Με αυτά τα λόγια τοποθετείται ο καταστηματάρχης 67 ετών πάνω στη συνομιλία μας για το πώς θα σκεφτόταν μια πιο επιθυμητή για αυτόν κατάσταση στην πλατεία, όπου επιμένει στη διατήρηση μιας απαράδεκτης για αυτόν κατάστασης λόγω της ατιμωρησίας των παραβατών «ξένων», για τους οποίους επισημαίνει ακόμη περισσότερα χαρακτηριστικά που τον ενοχλούν, που θεωρεί απολίτιστα και ακατάλληλα για την Αθήνα και την Ομόνοια που αυτός θέλει. Έτσι κινήσεις και δράσεις που θα έκανε και κάποιος Έλληνας, στο σημείο αυτό, λόγω του ότι γίνονται από ανεπιθύμητους ξένους, υπογραμμίζονται ως ενδείξεις λανθασμένης και ακατάλληλης συμπεριφοράς.

Υπό αυτές τις συνθήκες, ενσωματώνονται δύο ρόλοι στη σκέψη των περισσότερων Ελλήνων και Ελληνίδων ερωτώμενων για την πλατεία: του υποψήφιου θύματος για αυτούς και του υποψήφιου θύτη για τους «ξένους». Ο τρομακτικός «ξένος» γίνεται η συνηθέστερη εικόνα των Ελλήνων, όταν αντιληφθούν κάποιο μη κανονικό υποκείμενο στην πλατεία. Ένας ναρκομανής, ένας ψυχοπαθής, ένας άστεγος, ένας επαίτης ή τέλος ένας ναρκέμπορος θα θεωρηθούν συχνά μετανάστες. Ή και αντίστροφα, ένας μετανάστης μπορεί ενδεχομένως να ταυτιστεί με κάποια από τις προηγούμενες ιδιότητες. Παρόλο που η αίσθηση της απειλής των Ελλήνων από τους μετανάστες είναι υπαρκτή στη σκέψη τους -με διαφορετικό βαθμό και έκφραση στον καθένα-, δεν προέρχεται από κάποια εν εξελίξει σύγκρουση. Ο φόβος ενός ενδεχόμενου τραύματος λόγω της εγκληματικής δράσης κάποιων που θεωρείται επικίνδυνη, μετατοπίζει ταυτόχρονα τους Έλληνες στη θέση ενός υποψήφιου θύματος και ενοχοποιεί σχεδόν συνολικά τους «ξένους» ή έστω την παρουσία τους, που αντιμετωπίζεται καχύποπτα. Κατά προέκταση το «άλλο» διαμορφώνεται από την πλευρά των Ελλήνων, ως ένα υποκείμενο παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, είτε εγκληματικής είτε ψυχοπαθούς, που λόγω αυτής καθίσταται επικίνδυνο, και ενσωματώνεται συνήθως από «ξένους».

Δεν πρέπει να ξεχαστεί εδώ ότι η ανασφάλεια των Ελλήνων δεν αποδίδεται εξαρχής στους μετανάστες -ή τουλάχιστον όχι σε όλες τις περιπτώσεις-, αλλά στην εγκληματικότητα. Με άλλα λόγια δε θεωρείται η παρουσία των μεταναστών ως πηγή εγκληματικότητας, παρά η υπάρχουσα -και προϋπάρχουσα- εγκληματικότητα στιγματίζει μελλοντικά τους μετανάστες. Ιδιαίτερη παρουσία έχει επίσης η εμφάνιση ενός δεύτερου ξένου, των τουριστών, η οποία διαδραματίζει ένα μεσολαβητικό ρόλο και ανά περίπτωση επηρεάζει διαφορετικά τη στάση των Ελλήνων για τους ξένους-μετανάστες. Έτσι λοιπόν υπάρχουν οι τουρίστες που γίνονται αντιληπτοί ως θαυμαστές του «γοήτρου» της ελληνικής παράδοσης και ιστορίας, οι οποίοι μέσα από το τη σκέψη κάποιων ερωτώμενων αναδεικνύονται ως κυρίαρχα υποκείμενα σεβασμού και αποδοχής -άρα αποτελούν και έναν επιπλέον και επείγοντα λόγο επέμβασης στην πλατεία-, και οι τουρίστες που ενισχύουν την απορριπτέα δράση, το ναρκοτουρισμό, την πορνεία, οι οποίοι δεν αναφέρονται ιδιαίτερα συχνά, μα κυρίως σε αυτήν την περίπτωση σε αντίθεση με το σύνθημα, δεν εστιάζει κανείς στην καταγωγή τους.

Διαφορετικά γίνονται αντιληπτοί οι ρόλοι του θύτη και του θύματος από τους μετανάστες όσον αφορά τη σχέση τους με τους Έλληνες κατοίκους. Για τον 22 ετών μετανάστη από το Πακιστάν, η Ομόνοια είναι ένας τόπος ελεύθερης ύπαρξης, σε αντίθεση με άλλες περιοχές της Αθήνας που νιώθει εκτεθειμένος στην καχυποψία και την απόρριψη όσων δεν είναι μετανάστες σαν κι αυτόν. Στη δική του βέβαια περίπτωση, ο ρόλος του θύματος για αυτόν και του θύτη για τους «κριτές» του, ενσωματώνεται περισσότερο έμπρακτα εκτός πλατείας, σε μαγαζιά και περιοχές από όπου μπορεί να εκδιωχθεί, να κακοχαρακτηριστεί ή να υποτιμηθεί. Αυτό τον κάνει να αισθάνεται ταυτόχρονα και την ενοχοποιημένη ταυτότητα του θύτη που του επιβάλλουν οι δικοί του θύτες, την οποία αποβάλλει στην Ομόνοια και σε άλλους χώρους «μη κανονικής» συμπεριφοράς, όπως τα μπαρ ομοφυλόφιλων. Παρόμοιες εκθρικές ιστορίες έχουν να αναφέρουν και οι άλλοι δύο μετανάστες, που ενώ στην Ομόνοια νιώθουν άνετα και είναι ο βασικός τους προορισμός στην καθημερινότητά τους, έχουν αντιμετώπισει και εκεί όπως είδαμε, κάποια μεμονωμένα ρατσιστικά σχόλια.

Η επιθυμητή Ομόνοια

Η ανασφάλεια που γίνεται αισθητή από κάποιους στην Ομόνοια όπως ο 67 ετών καταστηματούχος ή ο 38 ετών σερβιτόρος, και φορτίζει αρνητικά την αντίληψή τους για αυτήν, προκαλεί αντίστοιχα και πιο ακραίες αντιδράσεις και σκέψεις στην ανάγκη τους για μια ιδανικότερη για αυτούς πλατεία. Έτσι θα ζητήσουν την απομάκρυνση ή ακόμη και την τιμωρία των «ξένων».

Τώρα πέρα από αυτά, η Αθήνα είναι ωραία, η Ομόνοια είναι ωραία πλατεία, μόνο άμα φύγουν αυτοί, πώς να φύγουν αυτοί; Να τους γκετοποιήσουν αλλού. Να πάνε.... Πατήσια ξέρω εγώ, να πάνε... Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου

Τώρα το θέμα είναι ας κερδίσουμε πρώτα την Ομόνοια, που είναι το κέντρο της Αθήνας και που είναι γεμάτο ξενοδοχεία και πάμε μετά καρέ καρέ να δούμε και τις άλλες πλατείες. Τουλάχιστον, πιστεύω ότι έτσι πρέπει να πράξουμε. Δε μας ενδιαφέρουν αυτοί που δε θέλουν να πειράζουν, οι φιλήσυχοι που θέλουν να αφομοιωθούν στην κοινωνία. Το κακό είναι ότι δεν τιμωρούνται αυτοί που κλέβουν, δεν τιμωρούνται. Υπάρχει πλήρης ατιμωρησία. Κι αυτό τους ενθαρρύνει να γίνονται περισσότεροι. Φεύγει ένας, μπαίνουν άλλοι δέκα. Σου λέει να κάτσεις και ένα βράδυ μέσα τι έγινε; Κοιμούνται στους δρόμους, στο κρατητήριο τους ταΐζουμε κιόλας. Εδώ θέλει δραστηρίως μέτρα, δραστηρίως. Κατάργησαν την Αμυγδαλέζα τώρα. Να τους κλείσεις 5-6 μήνες και μετά να τους απελάσεις. Αυτή είναι η τιμωρία. Έκλεψες; Ήρθες εδώ για να κλέψεις; Φύγε ναι στην πατρίδα σου. Καταστηματούχος 67 ετών

Για τον 67 ετών καταστηματούχη η ήδη υπάρχουσα τουριστική κίνηση στην πλατεία φαίνεται να είναι από τους βασικούς λόγους για τους οποίους πρέπει να αλλάξει η κατάσταση. Στον αντίποδα της δυσανασχέτησης με τους «ξένους», και πάνω στην ερώτηση του αν υπάρχουν πράγματα που αρέσουν στον

καθένα στην πλατεία, πολλοί βρίσκουν θετικό το ότι έχουν ανοίξει και άλλες καφετέριες και ξενοδοχεία, και υποστηρίζουν τον τουρισμό ως μια ένδειξη ενός στοιχείου που δείχνει ότι τα πράγματα θα βελτιωθούν.

*Έχει θετικό μόνο τα μαγαζιά που θα πας σαν νορμάλ πολίτης ξέρω γω, σαν νορμάλ άνθρωπος.
Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ*

Έχουν κάνει κάποιες κινήσεις εδώ, σε κάνα δύο μαγαζιά, έχουν ανοίξει και καφετέριες. Λένε ότι κάποια στιγμή θα δούμε το φως το αληθινό που θα φτιάξουν νέα ξενοδοχεία. Αν υπάρχει ξένη επένδυση μπορείς να κάνεις πολλά. (...) Γενικά υπάρχει μια ιστορία που σιγά σιγά την εκτιμούν ξένοι, καλό, ωραίο είναι αυτό, βλέπεις κάτι καινούριο κάτι φρέσκο, κάτι πιο ευρωπαϊκό. Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Οι πληροφορητές μου σκέφτονται μια πλατεία με διαφορετική μορφή, περισσότερο πράσινο (πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο), στρογγυλή (πωλητής καρτών), με το παλιό της σιντριβάνι (εργαζόμενη σε πολυκατάστημα) ή με ανανεωμένα τα γύρω της κτίρια (καταστηματαρχής), ενώ άλλοι επιθυμούν μια πλατεία με περισσότερες καφετέριες (εργαζόμενη σε οικογενειακή επιχείρηση), με άλλου είδους δραστηριότητες για τον κόσμο όπου «θα μπορούσαν και τα παιδιά να είναι πιο άνετα και να κάνουν skate και bmx πάνω στην πλατεία» (εργαζόμενος στην παρασκευή καφέ) και ανοιχτά τα γύρω ισόγεια, «όχι απαραίτητα ξενοδοχεία αλλά να υπάρχει κάτι να μπορείς να κάνεις» όπως αναφέρει τέλος ο 22 ετών μετανάστης από το Πακιστάν. Για το μετανάστη από το Μπαγκλαντές δε χρειάζεται να αλλάξει κάτι, ενώ για ο πλανόδιος πωλητής από το Πακιστάν θα ήθελε επίσης μια πλατεία πιο πράσινη, οργανωμένη και σε καλύτερη υλική κατάσταση. Αναφέρει δε εδώ το εξής: στην πλατεία οι κάδοι απορριμμάτων είναι λίγοι και δεν έχεις που να πετάξεις τα σκουπίδια σου, κάτι που ο δημόσιος λόγος δε φάνηκε να λαμβάνει υπόψη του όταν κατηγορούσε την πλατεία για βρωμιά και «μάκα στα πεζοδρόμια»²⁶.

Ζητήματα δημόσιου χώρου

Εξαρχής ως βασική αναζήτηση της παρούσας διπλωματικής ήταν η δυνατότητα ενός δημόσιου χώρου σαν την Ομόνοια να λειτουργήσει μεταιχμιακά στην πόλη της Αθήνας, ως τόπος συναντήσεων, με αφορμή την ήδη ταυτόχρονη παρουσία ετεροτήτων. Η επίτευξη αυτού του ρόλου, έγκειται στη διάθεση των ετεροτήτων να διαμορφώσουν μια κοινή εμπειρία στο συγκεκριμένο χώρο, κάτι που προϋποθέτει την αλληλοαποδοχή και κατανόηση της διαφορετικότητας, ως πολλαπλότητα και όχι ως διαχωρισμό. Έπειτα, ο ίδιος ο χώρος ως υλική υπόσταση και χρήση, ενέχει τη δική του σημασία στο πώς μπορεί να μετατραπεί σε εύφορο έδαφος για αυτού του είδους την επαφή. Έτσι, επανατοποθετείται εδώ το ερώτημα για μια «μεταιχμιακή» διάσταση της Ομόνοιας, και για αυτό στις συνεντεύξεις, πέρα από την αντίληψη του «άλλου», επιχειρήθηκε να σκιαγραφηθεί και το είδος του δημόσιου χώρου που οι ερωτώμενοι είχαν ανάγκη.

26 Βατόπουλος Ν. «Το μόνιμο «άσυλο» της Αθήνας» Η Καθημερινή, 10/06/2017

Στην προηγούμενη ενότητα καταγράφηκαν όσα εκτιμούσε ο καθένας ότι θα βελτίωναν την πλατεία, από υλικές έως κοινωνικές αλλαγές στην καθημερινότητά της. Εκτός λοιπόν των σκέψεων για την Ομόνοια, ο κάθε ερωτώμενος και ερωτώμενη περιέγραψαν σε σύγκριση με αυτήν, το είδος του δημόσιου χώρου που θα επιθυμούσαν να χρησιμοποιούν στην καθημερινότητα, μέσα από δραστηριότητες και εικόνες που έχουν αποτυπώσει σε άλλους δημόσιους χώρους της πόλης.

Για πολλούς ο πρώτος χώρος που ερχόταν στο μυαλό τους ήταν το Σύνταγμα, χωρίς να επεξηγούν το λόγο αυτής της σκέψης. Φυσικά η θέση της συγκεκριμένης πλατείας στο κέντρο της πόλης και κοντά στους πολυσύχναστους προορισμούς της, που στοιχειοθετούνται ακτινωτά γύρω της, μπορεί κανείς να πει ότι την έχει καθιερώσει ως σημείο αναφοράς στην πόλη για όσους κινηθούν στο κέντρο της. Σε αυτό σε μεγάλο βαθμό συμβάλλει και η άμεση επαφή με το εμπόριο και την αναψυχή, που απευθύνουν στο πλήθος δραστηριότητες κατανάλωσης, με τις οποίες έχει ταυτίσει τη δημόσια ζωή του. Γενικότερα όμως, πέραν των πρακτικών λόγων για τους οποίους κάποιος αναγνωρίζει το Σύνταγμα ως έναν ιδανικό δημόσιο χώρο της πόλης, συντρέχει και το γεγονός ότι η πλατεία αναδεικνύεται ως μια κοσμοπολίτικη πλατεία της Αθήνας, (η ύπαρξη των 5άστερων ξενοδοχείων και των μεγάλων πολυεθνικών γύρω, συμβάλλει ουσιαστικά σε αυτό) κάτι το οποίο ενισχύει την ελκυστικότητα μιας εικόνας, χωρίς απαραίτητα αυτή να έχει περιεχόμενο.

Έτσι στο κέντρο θα πήγαινα προς τα κάτω, προς το Μοναστηράκι, που χει περισσότερες καφετέριες και μαζεύει και περισσότερο κόσμο. Εργαζόμενη 24 ετών σε οικογενειακή επιχείρηση

Απλά στο Σύνταγμα σου είπα ότι μπορείς να βρεις άλλα πράγματα. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Να σου πω την αλήθεια μόνο το Σύνταγμα μου έρχεται στο μυαλό τώρα, η πλατεία Συντάγματος, που δεν είναι και από τις αγαπημένες μου, αλλά μου αρέσει επειδή έχει και ένα σιντριβάνι καταρχάς, ή έχει περισσότερο πράσινο σε σχέση με την Ομόνοια. Πωλητής καρτών τηλεφωνίας 22 ετών

Σε συνέχεια της «ελκυστικότητας» ενός χώρου, άλλοι θα αναφερθούν σε περισσότερο γραφικές πλατείες ως ιδανικούς δημόσιους χώρους. Για τον 67 ετών καταστηματούχο, ο τουρισμός είναι μια δυναμική απαραίτητη για την ανάδειξη τέτοιων χώρων και την εξιδανίκευσή τους ως δημόσιους της σύγχρονης Αθήνας.

Γενικά όλες οι πλατείες των Αθηνών με τα παραδοσιακά είναι πάρα πολύ όμορφες. Δυστυχώς, ξέρετε κάτι; Εκείνες είναι λιγάκι πιο απόμερες, δεν έχουν το συχνό τουρισμό που έχει η Ομόνοια, δεν έχουν επισκεψιμότητα, έστω κι από τους Έλληνες που έχει η Ομόνοια. Καταστηματούχος 67 ετών

Ο 34 ετών πρώην εργαζόμενος, θα μιλήσει για τα πάρκα του εξωτερικού. Το πράσινο έχει για αυτόν και σε αυτήν την περίπτωση μεγαλύτερη σημασία, αλλά αναφέροντας διαφορετικές πόλεις της Ευρώπης,

σκέφτεται ενδεχομένως τις διαφορετικές εμπειρίες που έχει βιώσει, τη σύνθεση των οποίων θα επιθυμούσε και εδώ.

Σκέφτομαι κεντρικές πλατείες της Αθήνας, δεν ξέρω πόσο θα βοηθήσει, γιατί σε άλλες πόλεις της Ευρώπης το πράσινό τους είναι πιο πολύ από το δικό μας, υπερτερεί... Ένα κομμάτι από το Παρίσι, ένα μικρό κομμάτι από το Λονδίνο, κάτι έτσι λίγο. Η βάση να είναι το πράσινο. Πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο 34 ετών

Κάποιοι άλλοι θα αναφερθούν σε δημόσιους χώρους όπου υπάρχουν κυρίως νέοι που συμμετέχουν σε δράσεις πέραν της κατανάλωσης. Περιγράφοντας μια συνθήκη γειτονιάς ή μιας συγκέντρωσης για την από κοινού βίωση μιας κατάστασης, σκέφτονται ένα χώρο στον οποίο μπορούν να συμβαίνουν ταυτόχρονα πολλά πράγματα.

Όπου έχει νεολαία, όπου αράζει η νεολαία είναι ασφαλές, κατά κανόνα έτσι. Όπου δεν έχει νεολαία είναι όλοι οι έκνομοι, μέσα στα ναρκωτικά, κλοπές, η αλητεία ξέρεις. Σερβιτόρος 38 ετών στην καφετέρια ξενοδοχείου

Θυμάμαι παλιότερα εδώ στην Ομόνοια είχε κάνει μια εκδήλωση η Vodafone, είχε κόσμο και ήταν πολύ ωραία σα μεγάλη γιορτή. 39 ετών εργαζόμενη σε πολυκατάστημα

...στο Περιστέρι που έμενα, πάνω στην πλατεία του δημαρχείου, πηγαίνανε και μεγάλοι, 40άρηδες, 50άρηδες και κάνανε bmx, στα δικά μου χρόνια όσο μεγάλωνα εγώ 12-13 χρονών. Και πηγαίναμε, παίρναμε παραδείγματα από αυτούς, ξέρεις τα είδωλά μας. Ε αυτό ισχύει ακόμα, ή τα παιδάκια παίζουνε μπάλα ή βγάζουν τα σκυλάκια, αυτά. Ντάξει καταλαβαίνω ότι εδώ αυτό είναι καράκεντρο Αθήνα και δε γίνεται αυτό. (...) Την άλλη φορά ήμουν Μοναστηράκι και ήταν κάτι τυπάδες οι οποίοι κάνανε χιπ χοπ λάιβ, μπρέικντανς ξέρω γω και έβλεπες ότι ερχόταν κόσμος, καθόταν και τους χάζευε ξέρω γω που είναι και αυτό κάτι ωραίο κοινωνικό. Εργαζόμενος 26 ετών στην παρασκευή καφέ

Ίσως εδώ η σκέψη του 26 ετών εργαζόμενου στην παρασκευή καφέ, ξεκαθαρίζει σχετικά το «μπέρδεμα» που είχε νωρίτερα λέγοντας πως δεν αναφέρει τη λέξη «ξένος» επειδή έχει κάτι με αυτόν. Η απουσία μιας στενότερης επαφής, έχει ενδεχομένως δημιουργήσει αυτή την απόσταση του εργαζόμενου από τους «ξένους», η οποία προκαταβάλλει συχνά τη στάση του όπως είδαμε.

Η επιθυμία του μετανάστη από το Πακιστάν απέχει από των υπολοίπων, καθώς για αυτόν προτεραιότητα έχει το να νιώσει άνετα περνώντας απαρατήρητος ή έστω χωρίς να παρεξηγηθεί η παρουσία του κάπου. Τη συνθήκη αυτή δεν την τοποθέτησε σε κανέναν άλλο δημόσιο χώρο της πόλης πέραν της Ομόνοιας, αλλά την κατεύθυνε συγκεκριμένα σε μπαρ ομοφυλόφιλων, ως άλλη μία περίπτωση χώρου όπου νιώθει ότι μπορεί να υπάρξει ως ο άνθρωπος που είναι και όχι ως κάποιος που οι υπόλοιποι θαμώνες θα αντιμετωπίσουν καχύποπτα. Σε αυτήν την περίπτωση δε μπορούμε να πούμε ότι προέχει απαραίτητα η προτίμηση κάποιου στην κατανάλωση, αλλά η ανάγκη του να νιώσει αποδεκτός και προστατευμένος.



φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

8. Συμπεράσματα

Η πλατεία ως διακύβευμα: από την απόρριψη στη διεκδίκηση

Η παρούσα κατάσταση στην Ομόνοια, όπως την παρακολουθήσαμε να περιγράφεται στις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου για αυτήν, τροφοδοτεί εν μέρει το αίσθημα φόβου για την ενεργή εγκληματικότητα, αλλά κυρίως διογκώνει ένα αίσθημα αγανάκτησης και ανάγκης ανάληψης δράσης, που επικάθεται στην αίσθηση απώλειας κάποιων ερωτώμενων, καθώς φανερώνει μια μεταβατική κατάσταση σε σχέση με την παλαιότερα αναφερόμενη πλατεία-γκέτο: η πλατεία γίνεται υποδοχέας επενδύσεων που θα επανορθώσουν όσα επέφερε η κρίση. Το μόνο που εμποδίζει τη θετική εξέλιξη των πραγμάτων είναι η εναπομένουσα ανεπιθύμητη δράση των μεταναστών που αναδεικνύονται ως υποκείμενα φόβου.

Καθώς η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας εμφανίζεται ως η «αντίδραση» στην τρομαχτική καθημερινότητα των προηγούμενων χρόνων (και ταυτόχρονα η «θεόσταλτη» σωτηρία για να βγούμε από την κρίση –ή μάλλον βλέποντας γύρω μας τουρίστες να νομίζουμε ότι βγήκαμε), ενισχύει τη θέση της, επικαθήμενη στη γενικότερη δυσαρέσκεια-αγανάκτηση-φθορά που επέφερε η κρίση. Οι προηγούμενες (αλλά και ακόμη υπαρκτές) χωρικές της εκφράσεις με τα κλειστά καταστήματα, το αυξημένο έγκλημα, την πυκνότερη ορατότητα εξαθλιωμένων ανθρώπων στο δημόσιο χώρο της καθημερινότητας, σε συνδυασμό με τις δυσκολίες που επήλθαν στην ιδιωτική σφαίρα του καθενός, σε μια μητρόπολη όπως η Αθήνα, άφησαν στην πόλη «ανοιχτές πληγές» και μια ατμόσφαιρα άγχους και ανασφάλειας, καθώς η εικόνα μιας μελλοντικής σωτηρίας δεν ήταν καθαρή, παρά μόνο οι καταγιγιστικές εικόνες της συμφοράς, ως άλλο πανουκλιασμένο Οράν²⁷.

Ο Corey Robin, περιγράφοντας την πολιτική υπόσταση του αστικού φόβου και επικαλούμενος τον Tocqueville (Robin, 2004), μιλά για το πώς το άγχος και ο ψυχισμός της μάζας συνιστούν ένα συγκεκριμένο είδος «πολιτικού φόβου» από τα «κάτω» που νομιμοποιεί τις πρακτικές και το λόγο όσων αναγνωριστούν ως αρχές. Διότι, κατά τον Tocqueville και κατά προέκταση τον Robin, η απροσδιοριστία μιας συγκεκριμένης αρχής, η απομόνωση της σύγχρονης κοινωνίας είναι οι βασικοί λόγοι που προκαλούν το άγχος στη μάζα που αποζητά την καθοδήγηση κάποιου ηγέτη, ώστε να νιώσει σταθερότητα και ασφάλεια. Αυτή η ανάγκη της αγχωμένης μάζας θα αποδώσει εγκυρότητα στον ηγέτη που θα εμπιστευθεί να την καθουσιάζει, όπου ο ηγέτης ουσιαστικά είναι αυτός από τον οποίο απορρέει ο κυρίαρχος λόγος.

Στην περίπτωση της Αθήνας της κρίσης, η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια, το δυσοίωνα μέλλον και η σκληρή καθημερινότητα, πλήγωσαν τη σχέση πολίτη και κράτους, καθώς το δεύτερο σταμάτησε να εμπνέει εμπιστοσύνη από τη στιγμή που δεν κατάφερε να προστατεύσει τους πολίτες. Σε μια τέτοια περίοδο, ο λόγος μιας άλλης αρχής, των ΜΜΕ, αποκτά περισσότερη εγκυρότητα, χάρη στο ρόλο τους να περιγράφουν μια υποθετικά αντικειμενική αλήθεια. Κατά το Robin, σε μια κοινωνία άγχους, η εξουσία αντλεί τη δύναμή της από την εξάρτηση του πλήθους, το οποίο προσπαθεί να συγκρατεί μαζικά προσανατολισμένο στο άγχος ως προς το οποίο αναλαμβάνει το ρόλο του θεραπευτή.

²⁷ Το Οράν είναι η πόλη που διαδραματίζονται τα γεγονότα στην «Πανούκλα» του Αλμπέρ Καμύ.

Μια τέτοια στάση από τους έχοντες την εξουσία, στην προκειμένη τα ΜΜΕ, που τροφοδοτούνται από, και τροφοδοτούν το άγχος της μάζας, τους δίνει την εγκυρότητα να προτείνουν οτιδήποτε ως «αντίδοτο», καθώς το απαλύνουν προσανατολίζοντάς το σε συγκεκριμένα πρόσωπα και καταστάσεις. Δεν ξέρουμε τι να κάνουμε για να βγούμε από την κρίση, δε γνωρίζουμε καν αν θα επιβιώσουμε, γνωρίζουμε όμως ότι αγχωνόμαστε, φοβόμαστε γύρω μας όσους είναι σε ακόμη χειρότερη κατάσταση, γιατί βλέπουμε μια ενδεχόμενη δική μας κατάληξη (να μείνουμε στο δρόμο, να αρρωστήσουμε, να πεινάσουμε), μια ακόμη ενεργή και ορατή επίδραση της κρίσης και όχι της εξόδου από αυτής, όσο φοβόμαστε το ότι μπορεί και να γίνουμε θύματά τους καθώς κατέχουμε υλικά που αυτοί δεν κατέχουν, και τους φοβόμαστε ακόμη περισσότερο όταν υποδεικνύονται ως η ανησυχητική συνθήκη που διαρρηγνύει τη «φιλήσυχη» καθημερινότητά μας. Ακόμη περισσότερο όμως, τη στιγμή που ένα φως φαίνεται στο βάθος της διαδρομής μας, για το οποίο έχουμε πειστεί ότι είναι σωτήριο –χωρίς να ξέρουμε πως-, τότε πιστά θα ακολουθήσουμε το φως και τον οδηγό μας προς αυτό, κατακεραυνώνοντας ότι μπαίνει εμπόδιο στο δρόμο μας.

Πατώντας λοιπόν σε μια ήδη προϋπάρχουσα «ανησυχία» ενός πλήθους ταυτοτικά συνδεδεμένου με τον κυρίαρχο λόγο που το καθοδηγεί, ο λόγος αυτός κατονομάζει τα υποκείμενα του φόβου στην πλατεία και την περιοχή της Ομόνοιας ως –κυρίως- τους εγκληματικούς μετανάστες. Η συγκέντρωση του ενός πλήθους από τη μία (αυτού που εκπροσωπούν τα ΜΜΕ) και του συνόλου των «εγκληματικών μεταναστών» από την άλλη, διαχωρίζει τη θέση του καθενός στην πόλη και στην περίπτωση της Ομόνοιας προβοκάρει μια ανάγκη επανάκτησης ενός χώρου που θεωρείται πως έχει απολεστεί για τους επιθυμητούς κατοίκους και είναι πλέον κτήμα των ανεπιθύμητων μεταναστών.

Συνολικά από τις συνεντεύξεις με άτομα που εργάζονται ή έχουν μια εκτενή παρουσία στην πλατεία, έγινε διακριτό ένα γενικό συναίσθημα ανασφάλειας και φόβου που προκαλείται από κάποιες ενεργές εγκληματικές δράσεις στην πλατεία. Για κάποιους όπως ο καταστηματούχος, ο εργαζόμενος στην παρασκευή καφέ, ο σερβιτόρος, η εργαζόμενη σε οικογενειακή επιχείρηση, αυτός ήταν και ο λόγος που δε χρησιμοποιούν το χώρο πέραν της εργασίας τους στην καθημερινότητά τους, και κάποιοι από αυτούς αποδίδουν ευθύνη στους μετανάστες με τους οποίους ταυτίζουν το έγκλημα και τη βία, αλλά και στις «απούσες» κρατικές πολιτικές. Ο φόβος των «εμείς», δε διακρίνεται να προκύπτει από κάποια βίαιη προσωπική εμπειρία απειλής της υποκειμενικότητάς τους (με εξαίρεση την περίπτωση του 34 ετών πρώην εργαζόμενου σε ξενοδοχείο, ο οποίος όμως όπως είδαμε έχει θετικότερη στάση απέναντι στους μετανάστες), αλλά προκύπτει σε μεγάλο βαθμό λόγω της διαστρέβλωσης μιας κανονικότητας που επιθυμούν για την πλατεία. Ανατρέχω εδώ σε ένα πρόσφατο ανάγνωσμα κειμένων του Žižek (2016), που σχολιάζοντας τις εμφανιζόμενες αντιπαραθέσεις των νέων μεταναστεύσεων, σημειώνει ότι η οικουμενικότητα ενός κοινού χώρου αρμονικής συνύπαρξης των ετεροτήτων είναι αδύνατη, αρχικά λόγω του «ενοχλητικού παρείσακτου» στον οποίο μετατρέπεται ο πλησίον²⁸, αλλά και στο βαθμό που η «απόλαυση» (jouissance

28 Ο Žižek στη βάση της σκέψης του Freud ότι ο πλησίον γίνεται ενοχλητικός παρείσακτος όταν είναι συνεχώς παρών, αναφέρει τη συνθήκη της αποξένωσης στη δυτική μητρόπολη ως μια αναπάντεχη διέξοδο στην περίπτωση αυτή, όπου το άτομο μπορεί να κατέχει μια απόσταση από τους άλλους –χωρίς να θεωρηθεί εδώ ότι η απόσταση, είναι μια απόσταση διαχωρισμού μεταξύ των διαφορετικότητων- και ένα χώρο στον οποίο μπορεί να επιτελέσει τη *jouissance* που επιθυμεί, χωρίς να ενοχλείται από –άρα και χωρίς να ενοχλεί- τις *jouissances* των άλλων. Η παρούσα εργασία που θεωρεί την αποξένωση ως λόγο αδυναμίας της οικειότητας, επεξεργάζεται το σχόλιο αυτό του Žižek για να προτείνει εντέλει, ότι ο κοινός χώρος μπορεί να προκύψει όταν οι διαφορετικές *jouissances* αναζητηθούν σε μια κοινή εμπειρία και προσδοκία των ατομικότητων, ώστε ο πλησίον να μην είναι αρνητικός παρείσακτος στη δημόσια ζωή.

κατά τον ίδιο) του ενός πολιτισμού απέχει ή εμποδίζει την απόλαυση του άλλου.

Ο φόβος που δημιουργείται σε κάποιους, όπως εκφράζεται και με την αποχώρησή τους από την πλατεία, ενισχύει το συναίσθημα ότι για αυτούς δεν υπάρχει θέση εκεί, όταν η ισχυρότερη παρουσία των «άλλων» στον ίδιο χώρο τους γεμίζει ανασφάλεια. Ο καταστηματοάρχης νιώθει πως είναι σε «ξένο κράτος» και ότι τώρα αυτός όπως και άλλοι επιχειρηματίες, προσπαθούν να κάνουν την Ομόνοια «κάτι δικό» τους. Με αυτόν τον τρόπο εγκαθίσταται όλο και περισσότερο η αίσθηση ότι η πλατεία είναι ένα «απολεσθέν» κομμάτι της πόλης, στο οποίο κυριαρχούν οι «ξένοι» και άρα επείγει η επανάκτησή του από τους «εμείς», στην προκειμένη τους Έλληνες πολίτες, ενώ παράλληλα ένα άλλο είδος ξένων γίνεται επιθυμητό, οι τουρίστες.

Οι «άλλοι», οι «ξένοι» μετατρέπονται συχνά σε υποκείμενα φόβου και η ενσώματη παρουσία τους στην πλατεία αυτόματα ενοχοποιείται και ταυτίζεται με κάποια παράνομη και επικίνδυνη δράση. Οποιαδήποτε κίνηση ή συμπεριφορά προέρχεται από κάποιον μη Έλληνα –και φαινομενικά μη τουρίστα– αντιμετωπίζεται καχύποπτα, και μπορεί εύκολα να παρεξηγηθεί. Ακόμη και σε περιπτώσεις ατόμων που δεν αντιμετωπίζουν εχθρικά το «άλλο», όπως των πωλητών καρτών, της παρέας στο περίπτερο, της εργαζόμενης σε πολυκατάστημα που υποστηρίζει ότι της αρέσει να έρχεται στη δουλειά της και φτάνοντας να βλέπει άτομα από όλον τον κόσμο, υπάρχει μια ανασφάλεια ότι οι προθέσεις κάποιου «ξένου» μπορεί να είναι εχθρικές, έχοντας συνηθίσει να βλέπουν στην πλατεία εγκληματικές ενέργειες «ξένων». Όπως σχολιάζει ο μετανάστης από το Πακιστάν, όσο κι αν έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια η πλατεία με τις νέες καφετέριες, τα καταστήματα και τα ξενοδοχεία, αυτός νιώθει το ίδιο: η αλλαγή δεν απευθύνεται σε αυτόν, η παρουσία του είναι ανεπιθύμητη.

Φυσικά δε μπορούμε να πούμε ότι υφίσταται απόλυτα μια στάση διαχωρισμού εκ μέρους αυτών που θα μπορούσαν να κατανεμηθούν στην ομάδα των «εμείς», των Ελλήνων δηλαδή ερωτώμενων. Δε συμμερίζονται όλοι την κατηγοριοποίησή τους σε μια ομάδα ατόμων που έχουν αποκλειστικό δικαίωμα στην πλατεία, έναντι των «ξένων», ούτε τους απορρίπτουν κατηγορηματικά. Διατηρείται όμως γενικά ένα αίσθημα ανασφάλειας, το οποίο τροφοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από την παρατήρηση της τωρινής εγκληματικής δραστηριότητας. Σε κάποιες περιπτώσεις η δαιμονοποίηση της πλατείας και των «ξένων» προϋπήρχε ως εικόνα στο μυαλό των ερωτώμενων, άρα ακόμη και η παραμικρή προσωπική παρατήρηση ή ενημέρωση ότι κάτι επικίνδυνο συνέβη, θα ενίσχυε την προκατάληψή τους.

Από τη μεριά τους, αυτοί που κληρονομούν την ταυτότητα των «ξένων», δεν εντοπίζουν στην εμπειρία τους στην πλατεία το αίσθημα της ανασφάλειας, ακόμη και αν αναγνωρίζουν στοιχεία που εξίσου με τους υπόλοιπους αναφέρουν ως επικίνδυνα ή ανεπιθύμητα, δηλαδή το εμπόριο και τη χρήση ναρκωτικών. Για τους τρεις μετανάστες, η πλατεία αποτελεί ενός είδους καταφύγιο μέσα στην πόλη, στο οποίο συμπυκνώνουν την καθημερινή τους εμπειρία, κυρίως λόγω εργασίας (ωράριο άνω του 8ώρου, ή 7ήμερη εργασία). Οι υπόλοιποι χώροι ή περιοχές στην πόλη, όπως τα μπαρ ομοφυλόφιλων για τον 22 ετών μετανάστη από το Πακιστάν ή το Μοναστηράκι για τους άλλους δύο, είναι κάποιες επιπλέον επιλογές, που τους επιτρέπουν να «περάσουν απαρατήρητοι» στην ανάγκη τους για δημόσια ζωή. Υπό την έννοια αυτή, και για την περίπτωση των μεταναστών, η χωροθέτηση της δημόσιας ζωής γίνεται ζήτημα ασφάλειας και

προστασίας της υποκειμενικότητάς τους ως «ξένοι» στην πόλη των «εμείς», όπου αναζητούν καταφύγιο ουδετερότητας. Αυτού του είδους η σχέση με το δημόσιο χώρο, φανερώνει τη μετατόπιση του φυλετικού διαχωρισμού στο αστικό πεδίο.

Μεταίχμιος χώρος;

Επανέρχεται στο σημείο αυτό, ο προβληματισμός γύρω από τη σχέση ενός μεταίχμιου χώρου με τη δομή του φόβου. Η συνάντηση ετεροτήτων όπως πραγματώνεται μέσα από την ενσώματη εμπειρία και όπως καθοδηγείται από τις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αποσαφήνιση της σχέσης αυτής. Εξίσου μεγάλη σημασία έχει και η κοινωνική πραγματικότητα στην οποία τοποθετείται ο χώρος που εξετάζεται. Έτσι, στην περίπτωση της Ομόνοιας διακρίνουμε τρεις συνθήκες που συγκρούονται χωρικά στην πλατεία, την απαίτηση των εφημερίδων για μια τουριστική πλατεία, τις διαφορετικές επιθυμίες των καθημερινών της «κατοίκων» για έναν ασφαλέστερο χώρο, και τη μεταβατική της θέση ανάμεσα στο κοσμικό κέντρο και τις φτωχότερες γειτονιές μεταναστών που της προσφέρει μια χρόνια μεταιχμιακότητα. Μαζί με την ιδιότητα ενός μεταίχμιου χώρου, εξετάζονται και αμφισβητούνται εδώ και άλλοι τίτλοι που έχουν αποδοθεί εικονοπλαστικά στην πλατεία.

Ξεκινώντας λοιπόν από τις αφηγήσεις του δημόσιου λόγου, είναι αρχικά αναγκαίο να απορριφθεί το «γκέτο» ως ιδιότητα της πλατείας. Παρόλο που δεν υποστηρίχθηκε ισχυρά στις εφημερίδες που μελετήθηκαν για το διάστημα 2017-2018, πέρα από λίγες μεμονωμένες περιπτώσεις²⁹, είναι μια ταυτότητα που έχει αποδοθεί στην πλατεία και απασχολήσει ως ενεργή κατάσταση κατά το πρόσφατο παρελθόν της κρίσης όπως είδαμε στην προ-έρευνα (κεφάλαιο 5), επομένως είναι σημαντικό να αποσαφηνιστεί η απουσία ενός τέτοιου ενδεχομένου, γιατί ο χωρικός αποκλεισμός που χαρακτηρίζει το «γκέτο» εναντιώνεται στη λειτουργία του μεταίχμιου χώρου. Αυτός ο χωρικός αποκλεισμός και ο συνωστισμός ενός συνόλου στιγματισμένων ατόμων δεν είναι υπαρκτός στην πλατεία, και η εγκληματική δράση δεν είναι από μόνη της μια συνθήκη που καθιστά γκέτο μια περιοχή, αλλά σίγουρα συνεισφέρει στον αρνητικό στιγματισμό της. Ταυτόχρονα, η φυλετική διαφορετικότητα πάνω στην οποία δομείται συχνά το «γκέτο», ναί μεν είναι υπαρκτή στην πλατεία και τη γύρω περιοχή, αλλά όχι με τη μορφή κυριαρχίας των «άλλων», έναντι των «εμείς». Αυτό εμφανίζεται κυρίως ως αντίληψη των τελευταίων -όχι όλων- και θα μπορούσε κανείς να το αποδώσει, στο ότι για κάποιους η παρουσία των ξένων καταλύει την κανονικότητα που θα μπορούσε να είναι «κομμένη και ραμμένη» στα δικά τους θέλω, για μια πλατεία πιο τουριστική και κοσμική, με όλα της τα ιστορικά κτίρια «αξιοποιημένα», ώστε να είναι εμφανές το -ιστορικό- γόητρο της ελληνικής πρωτεύουσας, τόσο στους επισκέπτες της, όσο και στους «εμείς» που έχουν την ανάγκη να καθρεφτίσουν στο γόητρο αυτό και τον εαυτό τους.

Μπορεί εύλογα να ειπωθεί, ότι η μόνη τάση «συγκράτησης» εκείνων των στοιχείων που συγγενεύουν με το «γκέτο», προέρχεται κυρίως από τη μεριά των «εμείς»: η συνεχώς ορατή αστυνομική παρουσία,

²⁹ «...γκετοποίηση μεγάλων τμημάτων της πόλης με υποκινούμενους καταστροφείς που κάνουν επίδειξη δυνάμεων.» Βατόπουλος Ν. «Παράλληλες εκδοχές της Αθήνας» Η Καθημερινή, 03/03/2018,

δεν επεμβαίνει αλλά επισημαίνει την καχυποψία της, αποτελώντας ένα είδος διατήρησης ορίων στην Ομόνοια και υπενθύμισης ότι κάτι παράνομο συμβαίνει ή ότι κάτι πρέπει να προστατευθεί, για αυτό και άλλωστε βρίσκεται εκεί. Ταυτόχρονα, η πυκνή αναφορά των εφημερίδων σε εγκληματικά περιστατικά, σε συνδυασμό με την υπενθύμιση της «εγκαταλελειμμένης» εικόνας της πλατείας, αποτελώντας καθαρά μια αρνητική απεικόνιση του τόπου, με μόνη θετική εξέλιξη την τουριστική ανάπτυξη, υπογραμμίζει ένα σημείο καμπής για την πλατεία: ή θα ενισχυθεί η τουριστική της εικόνα ή θα χειροτερέψει η κατάσταση. Πως; Με τη διόγκωση των φαινομένων που ήδη γνωστοποιούνται. Εν ολίγοις καταδεικνύεται εδώ ότι η ρητορική περί «γκέτο», λειτουργεί από μόνη της ως νοηματική γκετοποίηση της πλατείας, που στιγματίζει και ενοχοποιεί, χάρη στην ορατότητα και την αποδοχή σωμάτων και «υπερασπιστών» μιας ασφάλειας που υποτίθεται ότι απειλείται.

Από την άλλη, η εμπειρία των ερωτώμενων να μην καταδεικνύει μια αίσθηση ανασφάλειας λόγω του ναρκοεμπορίου και της πορνείας, αλλά υπάρχει μια διαφοροποίηση στις απόψεις για τους μετανάστες και την πλατεία ως επιθυμητό δημόσιο χώρο. Η ασφάλεια και άνεση γίνεται ζήτημα για όλους, Έλληνες και μετανάστες ζητάνε την απόσυρση της εγκληματικότητας από την πλατεία. Όσο για τη σχέση Ελλήνων και μεταναστών, γίνονται διακριτές εκείνες οι περιπτώσεις που αποδίδουν στην Ομόνοια τη μεταιχμιακότητα που αναζητείται εδώ: στους μετανάστες από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές που νιώθουν άνετα και οικεία στη συγκεκριμένη πλατεία -σε αντίθεση με άλλα μέρη της πόλης για τον πρώτο-, στην παρέα που βρίσκεται σχεδόν καθημερινά στο περίπτερο υπάρχει συχνά ένας νέος από τη Συρία, οι πωλητές καρτών λόγω του επαγγέλματός τους συνομιλούν και έρχονται κοντά με μετανάστες, η εργαζόμενη στο πολυκατάστημα -παραδεχόμενη μεν κάποιες ένοχες φοβίες της και τάσεις αυτοπροστασίας- απολαμβάνει την άφιξη της στην πολύχρωμη Ομόνοια. Ταυτόχρονα οι επιθυμίες κάποιων κινούνται προς έναν τόπο όπου η ασφάλεια και η απουσία φόβου δε σημαίνει περισσότερα ξενοδοχεία και πολυκαταστήματα, αλλά ένα χώρο που να αποτινάσσει από πάνω του αυτά που τον παραμόρφωσαν στα χρόνια, τα αυτοκίνητα, το τσιμέντο, έναν τόπο πιο προσιτό, με πράσινο (πρώην εργαζόμενος σε ξενοδοχείο, πωλητής καρτών), όπου θα συμβαίνει κάποια γιορτή (εργαζόμενη σε πολυκατάστημα) ή έστω «*κάτι να συμβαίνει*» στα γύρω ισόγεια (22 ετών μετανάστες από το Πακιστάν).

Υπάρχουν όμως και αυτοί που σκεπτόμενοι άλλες πλατείες της γειτονιάς τους, τις οποίες προτιμούν ως δημόσιους χώρους όπως το πάρκο του Χολαργού με τις οικογένειες, τα παιδιά που παίζουν (πωλήτρια καρτών) ή η πλατεία Περιστερίου όπου παιδιά και μεγάλοι έκαναν ποδήλατο και skate (εργαζόμενος στην παρασκευή καφέ), υποστηρίζουν ότι κάτι αντίστοιχο δε μπορεί να σταθεί στο κέντρο της Αθήνας. Γίνεται λοιπόν εδώ εμφανής η σκέψη ότι μια παραπάνω μορφή οικειοποίησης του χώρου δεν είναι εφικτή, ως προέκταση της αντίληψης του κέντρου και των δημόσιων χώρων του ως προορισμούς προκαθορισμένων χρήσεων και συμπεριφορών. Η διατήρηση ενός τέτοιου συναισθήματος απόστασης από ένα χώρο -και άρα και από τον κόσμο που το χρησιμοποιεί εξίσου- στη δημόσια ζωή, καταδεικνύει τη νοηματολογική απαξίωση του δημόσιου χώρου, όταν πλέον όπως και ο Sennett επεσήμανε, οι εναπομένουσες λειτουργίες του περιορίζονται στην κατανάλωση και τη μετακίνηση (1999), δράσεις που απευθύνονται στην εξατομικευμένη κατά κύριο λόγο εμπειρία του χρήστη.

Καθώς λοιπόν η Ομόνοια, όπως και κάθε δημόσιος χώρος ή μέρος της πόλης που απασχολεί το δημόσιο λόγο, μένει εκτεθειμένη στις αφηγήσεις του που δομούν μια ανασφάλεια και αγανάκτηση γύρω από την καθημερινότητά της, αποθαρρύνεται η χρήση της και ενθαρρύνεται η μεταμόρφωσή της. Όσο ταυτόχρονα «εξυμνούνται» οι επενδύσεις και ο τουρισμός, και αφορίζεται η εγκληματικότητα των μεταναστών, αναδεικνύεται ως ιδανικό σενάριο καθημερινότητας, η πυκνωση των επενδύσεων με ακόμη περισσότερα ξενοδοχεία και πολυκαταστήματα και η απομάκρυνση ή καλύτερα η απάλειψη (μιας και δε φαίνεται να απασχολούν ως κύρια θέματα η προέλευση του εγκλήματος ή οι ανάγκες των μεταναστών που ενοχοποιούνται) των «εγκληματικών» υποκειμένων. Στους νέους χώρους που είναι επιθυμητοί και προσανατολισμένοι σε μια άλλη κατηγορία ξένων, τους τουρίστες, η συμπεριφορά και δράση είναι απόλυτα προδιαγεγραμμένες και προσανατολισμένες στην κατανάλωση του υπερθεάματος που η τουριστική Αθήνα πρόκειται να πουλά εκεί.

Η γειτονιά, το στέκι, οι «ξένοι» μετανάστες, δεν έχουν θέση εκεί, διότι δε συνεισφέρουν στην εικόνα (ή ακόμη και την τραυματίζουν) της πόλης και η απόρριψή τους θα γίνει με νομιμοποιημένους πλέον τρόπους, αφού «αυτοί» έχουν ήδη υποδειχθεί ως αιτία κινδύνου. Έτσι η ενοχοποίηση των μεταναστών ως λόγους εγκληματικότητας, ερήμωσης, βρωμιάς και εγκατάλειψης, διεγείρει το φόβο, το θυμό ή και το μίσος για αυτούς, και αποδίδει εγκυρότητα σε ένα δημόσιο λόγο που υποστηρίζει την εμφάνιση νέων στοιχείων στην πλατεία, πατώντας ούτως ή άλλως σε μια υπαρκτή ψυχολογία του καταναλωτή-θεατή κατοίκου της πόλης. Το πεντάστερο ξενοδοχείο μπορεί να φαντάζει σαν μια βελτίωση της εικόνας της πόλης και να ακούγεται ελκυστικό, αλλά ο αναγνώστης των ΜΜΕ δεν πρέπει να ξεχνά ότι εντέλει δεν απευθύνεται



φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

σε αυτόν. Κατά προέκταση ο μεταίχμιος χώρος όπως προσπαθεί να υποστηριχθεί στο παρόν κείμενο, απορρίπτεται από το δημόσιο λόγο, ή για την ακρίβεια δεν είναι αναγνωρίσιμος ως τέτοιος, καθώς η μόνη αποδεκτή λειτουργία ενός δημόσιου χώρου προβάλλει εκείνη ενός χώρου υπερθεάματος και κατανάλωσης διεθνών προδιαγραφών.

Μια τέτοια στάση ενισχύει το διαχωρισμό μεταξύ των «εμείς» και των «άλλων», και ενισχύει την μετάλλαξη του δημόσιου χώρου ως προϊόν κατανάλωσης και άρα εφήμερης ύπαρξης. Η πόλη γίνεται πεδίο διαχωρισμών και αποκλεισμών ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα καθενός να αγοράζει συνεχώς το θέμά της, και όσο ενδυναμώνεται ο χαρακτήρας της αυτός, τόσο αποδυναμώνεται η εμπειρία του δημόσιου, ως χώρου κοινού. Η εξορία κάποιων από το δημόσιο χώρο, όσο και η «μετατόπιση» της δημόσιας σφαίρας σε χώρους ιδιωτικής εμπειρίας και απόλυτης επιτήρησης, θα αφήσει στον –πρώην;- δημόσιο χώρο μόνο τη μετακίνηση, αδειάζοντάς τον από τις νοηματοδοτήσεις της εμπειρίας σε αυτόν. Μοιάζει ο δημόσιος χώρος να μετατρέπεται σε ένα είδος λαβυρίνθου: στενοί, δαιδαλώδεις διάδρομοι καθοδηγούν τις ροές, καταλήγουν σε κόμβους κενούς νοήματος, ψηλά τοιχώματα εκατέρωθεν τους ως κτίρια που σκηνοθετούν το αστικό τοπίο εμπεριέχουν και οργανώνουν όλα τα πιθανά σενάρια της δημόσιας και ιδιωτικής εμπειρίας μέσα στην απόλυτη επιτήρηση των ορίων τους. Δεν υπάρχει θέση για όσους κλείσουν οι πόρτες στα τοιχώματα και ξεμείνουν στους διαδρόμους του λαβυρίνθου, παρά μόνο η συνεχής περιφορά τους στους διαδρόμους, μέχρι να εκδιωχθούν και από αυτούς, να εξοριστούν εκτός λαβυρίνθου.

Αντί επιλόγου: στιγματισμός σε συνέχεια

Την περίοδο συγγραφής του παρόντος κειμένου, πολύ κοντά στην πλατεία Ομόνοιας –αρκετά ώστε να θεωρηθεί ότι «έγινε στην Ομόνοια»- ένα βίαιο γεγονός έρχεται να συμπυκνώσει από μόνο του τα ζητήματα που επιχειρήσει η παρούσα έρευνα να διερευνήσει. Παρασκευή 21 Σεπτεμβρίου δολοφονείται στην οδό Γλάδστωνος έξω από ανοιχτά καταστήματα και υπό την παρακολούθηση διερχόμενου κόσμου, ο Ζακ Κωστόπουλος, κατά τον άγριο ξυλοδαρμό του από έναν κοσμηματοπώλη, έναν περαστικό και την αστυνομική ομάδα που βρέθηκε εκεί, καθώς θεώρησαν ότι λήστευε το κατάστημα του πρώτου.

Οι πρώτες μεταδόσεις του συμβάντος από τα ΜΜΕ ανακοινώνουν το θάνατο «του τοξικομανή ληστή του κοσμηματοπωλείου στην Ομόνοια». Αυτή είναι η πρώτη εικόνα που πλάθεται για τον Ζακ, –πάνω στην οποία σπεύδει να τοποθετηθεί και ο δήμαρχος Αθηνών για να αγανακτήσει με τη χρήση ναρκωτικών και την εγκληματικότητα που αυτά συνεπάγονται³⁰- και τείνει να μεταλλάσσεται κάθε μέρα για αρκετό καιρό στη συνέχεια. Το βίντεο της δολοφονίας, όπου φαίνεται καθαρά ο λόγος του θανάτου, δε θα σχολιαστεί μέχρι να απαγγελθούν κατηγορίες στον κοσμηματοπώλη –ο οποίος θα αφεθεί ελεύθερος-, και ούτε θα αποτιναχτούν από το πρόσωπο του Ζακ οι δικές του κατηγορίες ως ληστή, ως τοξικομανή, ακόμη και όταν αποκαλυφθεί η ταυτότητά του. Το θέμα κάθε μέρα αλλάζει, μαρτυρίες εμφανίζονται και χάνονται, μια νέα ανακοίνωση τοποθετείται συνεχώς από τα ελληνικά κανάλια, για να αμφισβητηθεί λίγο αργότερα:

³⁰ «Καμίνης: Οι ναρκομανείς απλώθηκαν σε όλη την Αθήνα» 23/09/2018 στο <https://www.insider.gr/eidiseis/ellada/95494/kaminis-oi-narkomaneis-aplothikan-se-oli-tin-athina>

ο ληστής ήταν τοξικομανής, ο ληστής είχε μαχαίρι, ο ληστής ήταν υπό την επήρεια ουσιών. Μία μία οι κατηγορίες αποδεικνύονταν ψευδείς ή λανθασμένες. Η δολοφονία ως έγκλημα αλλά και ως χαρακτηρισμός του συμβάντος, δεν ονομάστηκε έτσι, παρά περιγράφηκε ως θάνατος του επίδοξου ληστή για τον οποίο κατηγορήθηκε ο κοσμηματοπώλης.

Από όσα συνέβησαν και κόστισαν στο Ζακ τη ζωή του, φαίνεται καθαρά ότι η τοποθέτηση του γεγονότος στην Ομόνοια είναι στενά συνδεδεμένη με τον τρόπο αντιμετώπισης του ίδιου του Ζακ από τους εκεί παρόντες, όσο και της γενικότερης είδησης από τα ΜΜΕ. Η απόπειρα ληστείας ενός τοξικομανή στην Ομόνοια είναι η πρώτη προσέγγιση και ενδεχομένως θα ήταν διαφορετική, αν το κοσμηματοπωλείο ήταν για παράδειγμα στο Κολωνάκι. Εκεί μπορεί ο τίτλος του τοξικομανή να μη συνόδευε την κατηγορία του ληστή, άλλου ενός τίτλου δοσμένου σε κάποιον που δεν ήταν ο συνηθισμένος πελάτης του εν λόγω καταστήματος, και που βρισκόταν κοντά στην πλατεία -άρα μάλλον έκανε χρήση ναρκωτικών- και που εντέλει δεν αποδείχθηκε ποτέ ότι εισήλθε για να ληστέψει.

Την παραπληροφόρηση και το μονόπλευρο λόγο των ΜΜΕ, έρχονται να συμπληρώσουν η «αγανάκτηση» του κοσμηματοπώλη, καθώς και η προσωπική παρεξήγηση πολλών ακροατών στα ΜΜΕ που νιώθουν ίδιοι με τον κατηγορούμενο καταστηματούχο στη βάση της απειλής της προσωπικής ιδιοκτησίας, και απορρίπτουν την ενοχοποίησή του. ΜΜΕ, και ακροατές, άνθρωποι καθημερινοί, μετατρέπονται σε δικαστές του «άλλου» που εμφανίζεται μπροστά τους και το ονομάζουν απειλή. Ορθώνουν την ταυτότητά τους, «εμείς!» και επαναφέρουν τον ενεργό κοινωνικό και χωρικό στιγματισμό που συντελείται ήδη, πηγαίνοντάς τον ακόμη παραπέρα, στη βίαια χειροδικία εις βάρος του άλλου, στην προστασία και διεκδίκηση μιας ιδιοκτησίας που αξίζει πάνω από το θανατηφόρο τραυματισμό του κεφαλιού ενός ανθρώπου που κείτεται στο έδαφος, στην απαξίωση της ίδιας της ανθρώπινης ζωής.

Στον Ζακ, στη Zackie.



φωτ: Αλέκος & Χρήστος Μπουρελιάς

Βιβλιογραφία / Παράρτημα

Συγγράμματα, Άρθρα & Έρευνες

Ανδριόπουλος Θ. (2015) *Η πλατεία Ομόνοιας ως όριο και ως αφηγητής*, Athens Social Atlas, στο <http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CF%80%CE%B-B%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%BF%CE%BC%CF%8C%CE%BD%CE%B-F%CE%B9%CE%B1%CF%82/>, τελευταία πρόσβαση 13/09/2018

Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ.Ι., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ. (2009) *Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Μετανάστευση, Ποικιλότητα και Σύγκρουση*, στο *Σύγχρονα θέματα*, Τεύχος 107, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2009, σελ. 57-66

Βαΐου Ντ. (2000) *Πόλη και πολίτες, Η καθημερινή ζωή και το δικαίωμα στην πόλη*, στο Μοδινός Μ., Ευθυμίου Η. (επιμ.) 2000, *Η Βιώσιμη Πόλη*, Αθήνα: Στοχαστής & ΔΙΠΕ (σελ. 204-216)

Βαΐου Ντ., Καλαντίδης Α. (2009) *Πόλεις των 'άλλων': Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου*, στο Μ. Σπυριδάκης (επιμ.) 2009, *Χωρικοί Μετασχηματισμοί και Κοινωνική Έρευνα*, Αθήνα: νήσος (σελ. 23-48)

Δοξιάδης Κ. (2008) *Ανάλυση Λόγου, Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, Αθήνα: Πλέθρον

Καλαντζοπούλου Μ., Κουτρολίκου Π., Πολυχρονιάδη Κ. (2011) *Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας...*, Encounter Athens, στο <https://encounterathens.wordpress.com/2011/05/15/>, τελευταία πρόσβαση 03/10/2018

Καμπύλης Τ. (2008) *Εξάρχεια, αδιέξοδα ανάμεσα σε δύο μύθους. Η ανθρωπογεωγραφία μιας περιοχής που δεν είναι ούτε «μεγάλο χωνευτήρι ιδεών» ούτε «αλάνα όπου συμπλέκονται μπάτσοι και φρικιά»* 14/12/08, Καθημερινή

Καρούδης Δ.Ν. (2006) *Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου

Καφαντάρης Φ. (2015) *Πλατεία Ομόνοιας: από το χώρο στις λέξεις*, Athens Social Atlas, Δεκέμβριος 2015, στο <http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CE%B-F%CE%BC%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-concorde/>, τελευταία πρόσβαση 11/09/2018

Μαλούτας Θ. (2013) *Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα*, στο Μαλούτας Θ., Κανδύλης Γ., Πέτρου Μ., Σουλιώτης Ν. (2013) *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ 29-51

Ντρούκα Ε. (2014) *Το κέντρο της Αθήνας σε κρίση(;) Μέσα από τις προσεγγίσεις των Μ.Μ.Ε.*, διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Δ.Π.Μ.Σ. Αρχιτεκτονική - Σχεδιασμός του Χώρου, Κατεύθυνση Πολεοδομία-Χωροταξία, επιβλέπουσα Μαντουβάλου Μ., Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, σχολή Αρχιτεκτόνων, Απρίλιος 2014

Σαρηνγιάννης Γ.Μ. (1994) *Αθηναϊκό σταυροδρόμι: Η κοινωνική σύνθεση και οι χώροι συναθροίσεων των Αθηναίων στην πολύπαθη πλατεία*, στο *Ομόνοια η καρδιά της Αθήνας*, Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες, 23 Ιανουαρίου 1994, σελ. 160-165

Σταυρίδης Σ. {2010(2002)} *Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή*, 8η έκδοση Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Τριάντης Λ. (2017) *Το θεσμικό πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού για το Κέντρο της Αθήνας: Όψεις του*

στρατηγικού και του κανονιστικού σχεδιασμού, Athens Social Atlas, στο <http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/x%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>, τελευταία πρόσβαση 13/09/2018

Τσίγκανου Ι. (2013) *Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα*, στο Ζαραφωνίτου Χ.(επιμ.) 2013, *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης, Πρακτικά Ημερίδας*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της», σελ. 45-58

Παπατζανή Ε. (2015) *Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας*, διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Δ.Π.Μ.Σ. Αρχιτεκτονική-Σχεδιασμός του χώρου, Κατεύθυνση: Πολεοδομία-Χωροταξία, επιβλέπουσα Βαϊου Ντ., Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Μάρτιος 2015

Abrams D., Cochrane S., Hogg M.A., Turner J.C., Wetherell M. (1990) *Knowing what to think by knowing who you are: Self-categorization and the nature of norm formation, conformity and group polarization*, στο *British Journal of Social Psychology, Vol. 29, Issue 2*, Great Britain: The British Psychological Society, σελ. 97-119

Bannister J., Fyfe N. (2001) *Introduction: Fear and the City*, στο 2001 *Urban Studies, Vol. 38, Issue 5-6*, Sage Journals, σελ. 807-813

Bauman Z.(2007) *Ρευστός Φόβος*, Καράμπελας Γ.(μεταφρ.), Μανιάτης Γ. (επιμ.), Αθήνα: εκδόσεις Πολύτροπον

Bauman Z.(2017) *Ρευστοί Καιροί*, Γεώργιας Κ.Δ.(μεταφρ.), Γεώργιας Κ.Δ.(επιμ.), Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο

Butler (2006) *Παραστασιακές επιτελέσεις και συγκρότηση του φύλου, δοκίμιο πάνω στη φαινομενολογία και τη φεμινιστική θεωρία*, Μπλιώρη Μ. (μεταφρ.), Αθήνα: Νήσος, σελ. 382

Ceccato V. (2012) *Introduction: The urban fabric of crime and fear*, στο Ceccato V. (editor) 2012 *The urban fabric of crime and fear*, Dordrecht: Springer

Davis M. (2008) *Πέρα από το Blade Runner, Αστικός έλεγχος-Η οικολογία του φόβου*, Ηλιάδης Ν. (μετάφρ.), Αθήνα: εκδόσεις Futura

Ellin N.(2001) *Thresholds of Fear: Embracing the Urban Shadow*, στο 2001 *Urban Studies, Vol. 38, Issue 5-6*, Carfax Publishing, σελ. 869-883

EncounterAthens (2011) *Το κέντρο της Αθήνας σε «κρίση»: συμβολή στην ανάπτυξη ενός κριτικού λόγου*, Encounter Athens, στο <https://encounterathens.wordpress.com/2011/02/27/kentro-krish/> τελευταία πρόσβαση 03/10/2018

Eriksen T. H. (1995) *We and Us: Two modes of group identification*, στο *Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 4*, November 1995 σελ. 427-436

Fairclough N. (2003) *Analysing Discourse Textual analysis for social research*, New York: Routledge, Tayler & Francis e-Library

Goffman E. {2001(1963)} *Το Στίγμα*, Μακρυγιάννη Δ. (μετάφρ.),Λιβιεράτος Κ. (επιμ.), Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια

- Haldrup M., Koefoed L., Simonsen K. (2008) *Practising Fear: Encountering O/other Bodies*, στο Pain R., Smith S.J. (edit) 2008 *Fear: Critical geopolitics and everyday life*, Hampshire, England: Ashgate, σελ. 117-128
- Harle V. (1994) *On the concept of the "other" and the "enemy"*, στο *History of European Ideas, Vol. 19, Issue 1-3*, Great-Britain: Elsevier Science Ltd, σελ. 27-34
- Hopkins P.E., Smith S.J. (2008) *Scaling segregation; Racializing Fear* στο Pain R., Smith S.J. (edit) 2008 *Fear: Critical geopolitics and everyday life*, Hampshire, England: Ashgate, σελ. 103-116
- Koefoed L.M., Pedersen M.H., Simonsen K. (2008) *Practicing Fear: Encountering O/other Bodies*, στο Pain R., Smith S.J. (edit.) 2008 *Fear: Critical geopolitics and everyday life*, Hampshire: Ashgate Publishing Limited, σελ. 117-128
- Kompreser (2011) *Συναντήσεις στην πόλη. Μετανάστες και δημόσιος χώρος*, kompreser 2011, Τεύχος 2, στο <https://kompreser.espinblogs.net/category/%CF%84%CE%B5%CF%8D%CF%87%CE%B7/%CF%84%CE%B5%CF%8D%CF%87%CE%BF%CF%82-2/>, τελευταία πρόσβαση 23/11/2018
- Koutrolίκου P. (2015) *Socio-spatial stigmatization and its "incorporation" in the centre of Athens, Greece*, στο *City, Vol. 19 Issue 4*, Routledge, August 2015, σελ. 503-514
- Koutrolίκου P., Siatitsa D. (2011) *The construction of a "public" discourse for Athens centre: media, migrants and inner-city regeneration*, παρουσίαση στα πλαίσια του Διεθνούς Συνεδρίου RC21, Άμστερνταμ, 7-9 Ιουλίου 2011, Encounter Athens, στο <https://encounterathens.wordpress.com/2012/08/10/the-construction-of-a-public-discourse-for-athens-centre-media-migrants-and-inner-city-regeneration/>, τελευταία πρόσβαση 27/10/2018
- Link B. G., Phelan J. C. (2001) *Conceptualizing Stigma*, στο Cook. K. S. Hagan J. (2001) *Annual Review of Sociology, Vol. 27, Annual Reviews*, σελ 363-386
- Merleau-Ponty M. {2005{1945}} *Phenomenology of Perception*, Smith C. (transl.) Routledge, Taylor & Francis e;-Library
- Pain R. (2009) *Globalized fear? Towards an emotional geopolitics*, στο *Progress in Human Geography, Vol. 33, Issue 4*, Sage Publications, σελ. 466-486
- Pereira V.B., Slater T., Wacquant L. (2014) *Territorial stigmatization in action*, στο *Environment and Planning A: Economy and Space, Volume 46*, σελ. 1270-1280
- Robin C. (2004) *Fear, the history of a political idea*, New York: Oxford University Press
- Sennett R. (1999) *Η τυρανία της οικειότητας*, Μέρτικας Γ.Ν. (μετάφρ.), Λυκιαρδόπουλος Γ. (επιμ.), Αθήνα: εκδόσεις Νεφέλη
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979) *An integrative theory of intergroup conflict*. In J. A. Williams & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Belmont, CA: Wadsworth
- Tulumello S. (2017) *Fear, Space and Urban Planning, A Critical Perspective from Southern Europe*, Switzerland: UNIPA Springer Series,
- Wacquant L. (2012) *A Janus-faced institution of ethnoracial closure a sociological specification of the ghetto*, στο Hutchison R., Haynes B. D. (2012) *The Ghetto: Contemporary Global Issues and Controversies*, London: Routledge

sies, Boulder, Colorado Westview Press, A Member of the Perseus Books Group, σελ. 1-31

Zizek S. (2016) *Η νέα πάλη των τάξεων, Τα πραγματικά αίτια του προσφυγικού κύματος και της τρομοκρατίας*, Γεωργίου Π. (μετάφρ.) Δημόπουλος Μ. (επιμ.) Αθήνα: Πατάκης

Άρθρα για τις «Αφηγήσεις του δημόσιου λόγου»

Καθημερινή

NBC: Σε «survival sex» καταφεύγουν εγκλωβισμένοι μετανάστες στην Ελλάδα, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 16/04/2018, <http://www.kathimerini.gr/959283/article/epikairothta/kosmos/nbc-se-survival-sex-katafeygoyn-egklwismenoi-metanastes-sthn-ellada>

Εξαρθρώθηκε κύκλωμα διακίνησης ναρκωτικών στο κέντρο της Αθήνας - 16 συλλήψεις, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 05/06/2018, <http://www.kathimerini.gr/967656/article/epikairothta/ellada/e3ar8rw8hke-kyklwma-diakinshs-narkwtikwn-sto-kentro-ths-a8hnas---16-syllhveis>

Συνελήφθη 48χρόνος Αλγερινός στην Ομόνοια αφού τραυμάτισε θανάσιμα ομοεθνή του, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 13/03/2018, <http://www.kathimerini.gr/953471/article/epikairothta/ellada/synelhfh48xronos-algerinos-sthn-omonoi-afoy-traymatise-8anasima-omoe8nh-toy>

Αθηνάκης Δ. Στη Διπλάρειο Σχολή, ένα πείραμα για το μέλλον των εικαστικών φουάρ, στήλη Πολιτισμός, Η Καθημερινή, 12/04/2017, <http://www.kathimerini.gr/904999/article/politismos/eikastika/sth-diplareio-sxolh-ena-peirama-gia-to-mellon-twn-eikastikwn-foyar>

Αθηνάκης Δ. Η νέα, μεγάλη ευκαιρία της Αθήνας, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 19/08/2017, <http://www.kathimerini.gr/923118/article/epikairothta/ellada/h-nea-megalh-eykairia-ths-a8hnas>

Βατόπουλος Ν. Επενδύσεις στην Αθήνα χωρίς υποστήριξη, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 14/01/2017, <http://www.kathimerini.gr/891722/opinion/epikairothta/politikh/ependyseis-sthn-a8hna-xwris-yprosthris>

Βατόπουλος Ν. Βουβοί μάρτυρες της Αθήνας, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 13/05/2017, <http://www.kathimerini.gr/909534/opinion/epikairothta/politikh/vouvoi-martyres-ths-a8hnas>

Βατόπουλος Ν. Η αποτυχία της χώρας στην Ομόνοια, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 15/07/2017, <http://www.kathimerini.gr/918609/opinion/epikairothta/politikh/h-apotyxia-ths-xwras-sthn-omonoi-a>

Βατόπουλος Ν. Το μόνιμο «άσυλο» της Αθήνας, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 15/07/2017, <http://www.kathimerini.gr/913440/opinion/epikairothta/politikh/to-monimo-asylo-ths-a8hnas>

Βατόπουλος Ν. Η εθνική ντροπή της Αθήνας, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 05/03/2018, <http://www.kathimerini.gr/943256/opinion/epikairothta/politikh/h-e8nikh-ntroph-ths-a8hnas>

Βατόπουλος Ν. Παράλληλες εκδοχές της Αθήνας, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 05/03/2018, <http://www.kathimerini.gr/951818/opinion/epikairothta/politikh/parallhles-ekdokes-ths-a8hnas>

Βατόπουλος Ν. Η κανονικότητα της Αθήνας, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 19/05/2018, <http://www.kathimerini.gr/965195/opinion/epikairothta/politikh/h-kanonikothta-ths-a8hnas>,

Επτακοίλη Γ. Αυτή την Αθήνα θέλουμε;, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 05/01/2018, <http://www.kathi->

merini.gr/941983/opinion/epikairothta/politikh/ayth-thn-a8hna-8eloyme

Θεοδωρόπουλος Τ. *Τα προοδευτικά καψουροτράγουδα*, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 06/10/2017, <http://www.kathimerini.gr/929569/opinion/epikairothta/politikh/ta-proodeytika-kayoyrotragoyda>

Θεοδωρόπουλος Τ. *Η κυρά της οδού Στουρνάρη*, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 11/04/2018, <http://www.kathimerini.gr/958406/opinion/epikairothta/politikh/h-kyra-ths-odoy-stournarh>

Καραϊσκάκη Τ. *Παράνομα κι επώδυνα σε κοινή θέα*, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 31/03/2017, <http://www.kathimerini.gr/903166/opinion/epikairothta/politikh/paranoma-ki-erwdyna-se-koinh-8ea>

Κοραχάν Μ. *Χρήστος Παναγέας: Εμπορικός διευθυντής Titania Hotel*, συνέντευξη, Η Καθημερινή, 21/11/2017, <http://www.kathimerini.gr/935477/article/ta3idia/proswpa-toy-toyris moy/xrhstos-panageas-emporikos-diey8ynths-titania-hotel>

Λάκασας Α. *Σεμινάρια κατά διακίνησης ουσιών περί των ΑΕΙ*, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 10/04/2018, <http://www.kathimerini.gr/957423/article/epikairothta/ellada/seminaria-kata-diakin-hshs-oysiwn-peri3-twn-aei>

Μανιφαβά Δ. *Μάχη επιβίωσης για την 111ετή επιχείρηση - σύμβολο της Αθήνας*, στήλη Οικονομία, Η Καθημερινή, 02/10/2017, <http://www.kathimerini.gr/928795/article/oikonomia/epixeirhseis/maxh-epiniwshs-gia-thn-111eth--epixeirhsh---symvolo-ths-a8hnas>

Μανιφαβά Δ. *Ο τουρισμός δίνει ζωή στις εμπορικές πιάτσες*, στήλη Οικονομία, Η Καθημερινή, 16/04/2018, <http://www.kathimerini.gr/959111/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/o-toyris-mos-dinei-zwh-stis-emporikes-piatses>

Μπέλλος Η. *Τρία νέα ξενοδοχεία από το σχήμα των Wyndham – Zeus*, στήλη Οικονομία, Η Καθημερινή, 12/12/2017, <http://www.kathimerini.gr/938777/article/oikonomia/epixeirhseis/tria-nea-zenodoxeia-aro-to-sxhma-twn-wyndham---zeus>

Παπαδόπουλος Γ. *Τους έβγαλαν από την κατάληψη, αλλά κατέληξαν σε κατελημμένο χώρο*, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 15/03/2017, <http://www.kathimerini.gr/900580/article/epikairothta/ellada/toys-evgalan-aro-thn-katalhyh-alla-katelh3an-se-kateilhmmeno-xwro>

Παπαδόπουλος Γ. *Προορισμός, μια νέα ζωή για 234 πρόσφυγες*, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 19/10/2017, <http://www.kathimerini.gr/931274/article/epikairothta/ellada/proorismos-mia-nea-zwh-gia-234-prosfyges>

Παπαδόπουλος Π. *«Δεν πάω πουθενά»*, στήλη Άνθρωποι, συνέντευξη, Η Καθημερινή, 23/10/2017, <http://www.kathimerini.gr/931552/gallery/periodiko-k/an8rwroi/den-paw-roy8ena>

Ρηγόπουλος Δ. *Οι ιδιώτες επενδύουν, το κράτος κοιτάζει*, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 24/01/2017, <http://www.kathimerini.gr/893108/opinion/epikairothta/politikh/oi-idiwtes-ependyoyn-to-kratos-koitazei>

Ρηγόπουλος Δ. *Επιπόλαιοι πανηγυρισμοί*, στήλη Απόψεις, Η Καθημερινή, 21/11/2017, <http://www.kathimerini.gr/935610/opinion/epikairothta/politikh/epipolaiοi-panhygryismoι>

Σουλιώτης Γ. *Αποδυναμωμένη η ΕΛ.ΑΣ. στη μάχη με το έγκλημα*, στήλη Επικαιρότητα, Η Καθημερινή, 10/04/2018, <http://www.kathimerini.gr/957860/article/epikairothta/ellada/apodynamwmenh-h-elasth-maxh-me-to-egklhma>

Σουλιώτης Γ. *Η απρόσεκτη «μαφία» των Εξαρχείων*, Έρευνα, Η Καθημερινή, 01/04/2018, <http://www.kathimerini.gr/957860/article/epikairothta/ellada/apodynamwmenh-h-elasth-maxh-me-to-egklhma>

kathimerini.gr/956751/interactive/epikairothta/ereynes/h-aprosekth-mafia-twn-e3arxeiwn

Lifo

Κόκλα Π. *Όλοι οι δρόμοι της Αθήνας οδηγούν σε τρεις μωβ απόπατους*, στήλη Αθήνα, Lifo, 21/09/2018, https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/208679/oloi-oi-dromoi-tis-athinas-odigoy-n-se-treis-mon-aporatoy-s

Κυριαζής Δ. *Κάτι να αλλάξει στην Ομόνοια...*, στήλη Πολιτισμός, Lifo, 23/06/2017, https://www.lifo.gr/articles/theater_articles/149488

Παναζόπουλος Γ. *Επιδρομή επενδυτών στην Ομόνοια/ Δεκάδες νέα πρότζεκτ*, στήλη Αθήνα, Lifo, 19/09/2018, https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/208237/epidromi-ependyton-stin-omonoia-dekades-nea-protzekt

Παναζόπουλος Γ. *Το «Μπάγκειον» ανακαινίζεται, αποκαλύπτοντας έναν εικαστικό θησαυρό*, στήλη Αθήνα, Lifo, 16/01/2018, https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/171841

Παναζόπουλος Γ. *Ας αφήσουμε τον Phylax κι ας δούμε ένα άλλο παρατημένο έργο τέχνης στην Αθήνα*, στήλη Urban Life, Lifo, 10/01/2018, https://www.lifo.gr/print/urban_life/175985/as-afisoyme-ton-phy-lax-ki-as-doyme-ena-allo-paratimeno-ergo-texnis-stin-athina

Παναζόπουλος Γ. *5 νέα κτίρια έρχονται για ν' αλλάξουν την Αθήνα: πότε, πού, από ποιους*, στήλη Αθήνα, Lifo, 21/09/2017, https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/160919

Παππά Μ. *Janeiro, ένα καφενείο στην Ομόνοια που άντεξε από πείσμα και καλτίλα*, στήλη Αθήνα, Lifo, 23/05/2017, https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/145683

Σταβέρης Σ. *Μία νύχτα στην Ομόνοια (καλοκαίρι 1990)*, προσωπικό blog, στήλη Ελλάδα, Lifo, 08/06/2018, <https://www.lifo.gr/articles/almanac/196031/mia-nyxta-stin-omonoia-kalokairi-1990>

Τρούσας Φ. *«Στην Ομόνοια συχνάζουν υποψιασμένα κορμιά...»*, στήλη Retronaut, 23/05/2017, Lifo, https://www.lifo.gr/articles/retronaut_articles/145825

Τσαγκαρουσιάνος Σ. *45'' στην Ομόνοια πλας*, προσωπικό blog, στήλη Ημερολόγιο, Lifo, 06/07/2017, <https://www.lifo.gr/articles/imerologio/151710>

Hulot M. *Η ζωή στην Ομόνοια δείχνει διαφορετική από τον δέκατο όροφο*, στήλη Κοινωνία, Lifo, 21/03/2017, https://www.lifo.gr/articles/society_articles/137323

Lifo Team, *Ένα ταξίδι στην Αθήνα της δεκαετίας του 1980*, στήλη Retronaut, Lifo, 24/01/2018, https://www.lifo.gr/articles/retronaut_articles/177502/athens-80s

Newsroom *Αντιφασιστικό συλλαλητήριο στις 15 Σεπτεμβρίου στην Ομόνοια και συναυλία στο Σύνταγμα*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 10/09/2018, <https://www.lifo.gr/now/greece/207275/antifasistiko-syllal-itirio-stis-15-septemvrioy-stin-omonoia-kai-synaylia-sto-syntagma>

Newsroom, *Τα κλειστά καταστήματα στο κέντρο παίρνουν ξανά πνοή χάρη στον Δήμο Αθηναίων*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 31/05/2018, <https://www.lifo.gr/now/greece/194676/ta-kleista-katastimata-sto-ken-tro-pairnoyn-ksana-pnoi-xari-sto-dimo-athinaion>

Newsroom, *Εξιχνιάστηκε η ανθρωποκτονία 23χρονου Αφγανού στην Ομόνοια*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 11/01/2018, <https://www.lifo.gr/now/greece/176198/eksixniastike-i-anthropoktonia-23xronoy-afga->

noy-stin-omonoia

Newsroom, *Συνελήφθη στην Ομόνοια ισοβίτης που παραβίασε την άδειά του από τις φυλακές Τρικάλων*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 24/11/2017, <https://www.lifo.gr/now/greece/170319>

Newsroom *Επεισόδια με τραυματίες στην Ομόνοια*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 04/10/2017, <https://www.lifo.gr/now/greece/162828>

Newsroom, *Ο γιατρός που εξαφανίστηκε μυστηριωδώς κοντά στην Πάτρα, εμφανίστηκε σήμερα στην Ομόνοια*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 15/06/2017, <https://www.lifo.gr/now/greece/148852>

Newsroom, *Νεκρός 21χρονος Αφγανός σε συμπλοκή στην Ομόνοια*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 03/06/2017, <https://www.lifo.gr/now/greece/147267>

Newsroom, *Η Ομόνοια «εξαφανίζεται» - Εντυπωσιακές φωτογραφίες από το γιγαντιαίο έργο του Γκρέγκορ Σνάιντερ στο κέντρο της Αθήνας*, στήλη Πολιτισμός, Lifo, 16/05/2017, <https://www.lifo.gr/now/culture/144899>

Newsroom, *Στο Σύνταγμα χαμηλώνουν τα φώτα και ένα μυστικό πρότζεκτ αποκαλύπτεται - Η Ομόνοια θα «εξαφανιστεί»*, στήλη Πολιτισμός, Lifo, 27/04/2017, <https://www.lifo.gr/now/culture/142708>

Newsroom, *Κατέστρεψαν επτά ακυρωτικά μηχανήματα στην Ομόνοια*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 01/04/2017, <https://www.lifo.gr/now/greece/139347>

Newsroom, *Συλλαλητήρια του ΠΑΜΕ σήμερα σε όλη τη χώρα-Στην Ομόνοια το απόγευμα*, στήλη Πολιτική, Lifo, 21/02/2017, <https://www.lifo.gr/now/politics/134241>

Newsroom, *Η Ομόνοια την δεκαετία του '30 ΜΕΣΑ ΑΠΟ 5 ΣΠΑΝΙΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ*, στήλη Retronaut, Lifo, 01/02/2017, https://www.lifo.gr/articles/retronaut_articles/131399

Newsroom, *Νεκρός άντρας σε φρεάτιο εγκαταλελειμμένου κτιρίου στην Ομόνοια*, στήλη Ελλάδα, Lifo, 30/01/2017, <https://www.lifo.gr/now/greece/131257>

Άρθρα ιστότοπων για την «Προ-έρευνα: η χρονική εμφάνιση της Ομόνοιας-γκέτο»

Η "γκετοποίηση" της Αθήνας "πληγώνει" δημόσιο- αγορά, Newsbomb, 02/03/2011, <https://www.newsbomb.gr/oikonomia/story/32253/h-gketopoihsh-ths-athhnas-plhgwnei-dhmosio-agora>

Ιστορίες από το «γκέτο» στο κέντρο της Αθήνας στις «360°», Newsbomb, 07/12/2013
<https://www.newsbomb.gr/media-agb/story/378980/istories-apo-to-gketo-sto-kentro-tis-athinas-stis-360%C2%B0>

Όλο το κέντρο μία... Ομόνοια, Μαραζώνει και μετατρέπεται σε γκέτο, Newsbeast, 04/01/2012 <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/283427/olo-to-kedro-mia-omonoia>

Πλήγμα για τα ξενοδοχεία η «γκετοποίηση» του κέντρου και οι πορείες, Naftemporiki 03/03/2011
<https://www.naftemporiki.gr/finance/story/344665/pligma-gia-ta-ksenodoxeia-i-gketopoiisi-tou-kentrou-kai-oi-poreies>

Σε ΓΚΕΤΟ μεταναστών έχει μετατραπεί η Ομόνοια-Αισθάνονται σαν να είναι στην πατρίδα τους-BINTEO, Star 24/14/2015

https://www.star.gr/eidiseis/ellada/274207/se_gketo_metanaston_echei_metatrapei_i_omonoia_

aisthanontai_san_na_einai_stin_patrida_tous_vinteo

Σοβαρά προβλήματα δημιουργεί η «γκετοποίηση» του κέντρου της Αθήνας, Newsbeast, 02/03/2011, <https://www.newsbeast.gr/society/arthro/133617/sovara-provlimata-dimiourgei-i-getopoiisi-tou-kedrou-tis-athinas>

Βατόπουλος Ν. *Για ποια Αθήνα μιλάμε;*, Η Καθημερινή, 03/02/2010, <http://www.kathimerini.gr/718561/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/gia-poia-a8hna-milame>

Λασκαράκη Τ., Μαργωμένου Μ., Μποζανίνου Τ., Μπλάτος Μ. *Τα γκέτο της Αθήνας*, Το Βήμα, 24/11/2008 <https://www.tovima.gr/2008/11/24/culture/ta-gketo-tis-athinas/>

Λυγερός Σ. *Γκέτο εξαθλιωμένων λαθρομεταναστών η Ομόνοια*, Η Καθημερινή, 17/05/2009, <http://www.kathimerini.gr/358290/article/epikairothta/ellada/gketo-e3a8liwmenwn-la8rometanastwn-h-omonoia>

Νεοφυγέ Λ. *«Άβατο» το γκέτο της Γερανίου*, Τα Νέα, 01/09/2008, <https://www.tanea.gr/2008/09/01/greece/abato-to-gketo-tis-geranioy/>

Σταρίδα Γ. *Στο...γκέτο δεν κυκλοφορεί ούτε (λαθραία) γάτα*, Espresso, 21/07/2013, <https://www.espressonews.gr/περιεχομενο/αρthro/ρεπορταζ/119050/στογκέτο-δεν-κυκλοφορει-ουτε-λαθραια-γατα>

Τριβόλη Δ. *Το νέο γκέτο της Αθήνας*, Lifo 04/10/2007, <https://www.lifo.gr/mag/features/241>

Χουρμούζη Λ. *Ιστορικό κέντρο: γειτονιά κανενός*, Athens Voice, 13/10/2010, https://www.athensvoice.gr/9248_istoriko-kentro-geitonia-kanenos

Lifo Team *Είναι ιδεολόγημα να μιλάμε για “Γκέτο της Αθήνας”;*, Lifo 16/05/2011 <https://www.lifo.gr/team/readersdigest/24933>

Lifo Team *Στο μικρό Σουδάν της Αθήνας*, Lifo 11/09/2008 <https://www.lifo.gr/mag/features/877>

Newsroom *Κίνηση Πολιτών Κέντρου Αθήνας σε Τόσκα:Αυτά συμβαίνουν σε Ομόνοια, Βάθη, 3ης Σεπτεμβρίου, Σοφοκλέους*, iEfimerida, 28/06/2017, <https://www.iefimerida.gr/news/347137/kinisi-politon-kentroy-athinas-se-toskaayta-symvainoyn-se-omonoia-vathi-3is-septemvrioy>

Vice Staff, *Κανείς δεν Γιορτάζει πια στην Πλατεία Ομονοίας*, Vice, 09/02/2017, <https://www.vice.com/gr/article/z4wp4a/kaneis-den-giortazei-pia-sthn-plateia-omonoias>

Άρθρα από την Καθημερινή για την «Επίδραση της κρίσης»

Αθήνα, εικόνες παρακμής, Η Καθημερινή, 13/08/2011, <http://www.kathimerini.gr/434549/article/epikairothta/ellada/a8hna-eikones-parakmhhs>

Βατόπουλος Ν. *Αθηναϊκή γεωγραφία*, Η Καθημερινή, 17/07/2011, <http://www.kathimerini.gr/726045/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/a8hnaikh-gewgrafia>

Κατσουνάκη Μ. *Αν γίνει ευάλωτη η καθημερινότητα*, Η Καθημερινή, 05/10/2011, <http://www.kathimerini.gr/727145/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/an-ginei-eyalwth-h-ka8hmerinothta>

Λεονταρίδης Κ. *Και η ανοσία έχει όρια*, Η Καθημερινή, 02/11/2011, <http://www.kathimerini.gr/727528/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/kai-h-anosia-exei-oria>

Μπιστικά Ε. *Η ελπίδα στην πόλη των «Αγανακτισμένων» Οι ξένοι κι εμείς στον καθρέπτη της*

επικαιρότητας..., Η Καθημερινή, 05/07/2011, <http://www.kathimerini.gr/725865/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-elpida-sthn-polh-twn-aganaktismenwn--oi-3enoi-ki-emeis-ston-ka8repth-ths-epikairohtas>

Ονισένκο Κ. *Αλλάζουν θέση τα «στέκια» των ναρκωτικών*, Η Καθημερινή, 02/10/2011, <http://www.kathimerini.gr/438919/article/epikairothta/ellada/allazoyn-8esh-ta-stekia-twn-narkwtikwn>

Ρηγόπουλος Δ. *Φθινοπωρινά ραντεβού στο κέντρο*, Η Καθημερινή, 28/08/2011, <http://www.kathimerini.gr/435863/article/politismos/arxeio-politismoy/f8ino8wrina-rantevoy-sto-kentro>

Συκκά Γ. *Προ-βολες*, Η Καθημερινή, 05/10/2011, <http://www.kathimerini.gr/439162/article/politismos/arxeio-politismoy/pro-voles>

Τζιαντζή Μ. *Αποτυπώματα*, Η Καθημερινή, 05/06/2011, <http://www.kathimerini.gr/725473/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/apotypwmata>

(σκίτσο στο εξώφυλλο, προσωπικό)